

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

АЛЕН ПАНОВ

Методичні матеріали до вивчення дисципліни

ПОРІВНЯЛЬНО-КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

для студентів факультету міжнародних відносин УжНУ

Ужгород 2011

УДК 342(100)(075.8)
ББК 67.9(0)300я73
П 16

Методичні матеріали до вивчення дисципліни «Порівняльно-конституційне право» для студентів факультету міжнародних відносин УжНУ.

Укладач:

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Панов А.В.

Рецензенти:

кандидат юридичних наук, доцент, Белов Д.М.
кандидат юридичних наук, доцент, Переш І.Є.

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин Ужгородського національного університету. Протокол №8 від 14.08.2011 р .

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради факультету міжнародних відносин.
Протокол №8 від 15.09.2011 р.*

Відповідальний за випуск :

*Палінчак М.М., декан факультету міжнародних відносин УжНУ,
кандидат історичних наук, доцент*

ЗМІСТ

I. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З КУРСУ «ПОРІВНЯЛЬНО - КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»	4
1.1. Навчальний план дисципліни.....	4
1.2. Пояснювальна записка.....	5
1.3. Робоча навчальна програма дисципліни.....	7
1.4. Порядок оцінювання знань з навчальної дисципліни.....	9
1.5. Система поточного контролю.....	11
1.6. Підсумковий контроль.....	11
II. МАТЕРІАЛИ ДО КУРСУ ЛЕКЦІЙ.....	13
III. МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	64
IV. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	124
V. ТЕМАТИКА ДЛЯ ЕСЕ.....	148
VI. ПИТАННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.....	149
VII. ПИТАННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ.....	151
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	153

I. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З КУРСУ „ПОРІВНЯЛЬНО- КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО”

1.1. Навчальний план дисципліни

№ п/ п	ТЕМА	ЛЕКЦІЇ	СЕМІНАРИ
1	Вступ	2	
2	Форми держави	2	
3	Принципи організації сучасної держави: інститут глави держави і виконавчої влади, законодавчої, судової влади		4
4	Виборчі системи		2
5	Сполучені Штати Америки	2	
6	Угорська Республіка	2	
7	Французька республіка	2	
8	Федеративна Республіка Німеччина	2	
9	Італійська Республіка	2	
10	Федеративна Республіка Бразилія	2	
11	Іспанія		1
12	Королівство Швеція		1
13	Королівство Бельгія		1
14	Сполучене королівство Великобританії і Пів. Ірландії		1
15	Арабська Республіка Єгипет		Самоств
16	Австралія		Самоств
17	Республіка Південна Африка		Самоств
18	Королівство Таїланд		Самоств
19	Республіка Індія		Самоств
20	Сполучені Штати Мексики		Самоств
21	Європейський Союз		Самоств
	Загальний обсяг: 26 годин, у тому числі 16 лекційних, 10-практичних.	Всього: 16	Всього: 10

1.2. Пояснювальна записка

Державне право зарубіжних країн викладається в якості основної дисципліни у всіх вузах, профіль спрямування яких націлений на юриспруденцію та міжнародні відносини.

Хоча курс вважається **галузеву дисципліною**, яка має предметом дослідження діючий конституційний (державний) лад зарубіжних країн, він **тісно пов'язаний** з історико-філософськими дисциплінами, перш за все з “Теорією держави і права” та **“Історією держави і права зарубіжних країн”**. Стосовно останньої, Державне право зарубіжних країн є її логічним продовженням, яке фіналізує розгляд державного ладу окремих країн на сучасному етапі їх розвитку.

Предмет курсу полягає у вивченні основних інститутів державного та суспільного ладу окремих зарубіжних країн на узагальненому та конкретизованому рівнях. З огляду на це, дисципліна поділяється на загальну і особливу частини.

Предметом загальної частини є дослідження основ теорії конституції, правового статусу особи, форм держави, теорії розподілу влад, принципу народовладдя та форм його реалізації.

Предметом особливої частини є вивчення, на прикладі конкретних країн, особливостей основних законів, статусу глави держави, побудови законодавчих, виконавчих, судових органів, територіальної організації влади.

Протягом курсу розглядаються ті країни, які внесли найбільший вклад у всесвітній розвиток державного будівництва та країни, які мають унікальні системи державного ладу.

Новизною саме цієї програми курсу є дослідження країн, які, як правило, залишаються поза увагою при вивченні даної дисципліни (Південна Америка, Африка, “некласичні” країни Азії тощо).

Набуття подібних знань сприяє більш глибокому розумінню сучасних проблем державності, дає можливість прогнозувати основні тенденції державного розвитку в майбутньому, сприяє розширенню кругозору та підвищує рівень ерудованості.

Курс “Державне право зарубіжних країн” розрахований як на лекційні, так і семінарські заняття. **Протягом лекцій найбільша увага приділятиметься особливої частині**, у тому числі країнам не європейського

континенту, по яким відчутний брак інформації.

Семінарські заняття пропонується умовно поділити на три види: **перший вид – розгляд питань загальної частини курсу; другий вид – розгляд державного ладу окремих країн.**

Третій вид семінарських занять є **конференції**, під час яких студентам запропоновано сформувати авторські колективи і самотійно, у вигляді письмового есе дослідити державний лад однієї з країн, яка не є предметом розгляду під час лекцій та семінарів.

Дискусія щодо назви. Досить часто терміни “державне” і “конституційне право” вживаються в ідентичному значенні і виражають одне поняття. В цілому таке розуміння є допустиме, однак необхідно, все ж, зазначити на деяку різницю між двома термінами.

Отже, **“конституційне право”** з точки зору європейського конституціоналізму є не в кожній державі. Це пов’язано з тим, що документ під назвою “Конституція” є фактично таким лише у випадку, якщо він закріплює поділ влад та основи правового статусу людини і громадянина. Але в світі існують держави, конституція або конституційні акти яких не встановлюють вказані вище елементи. Виходячи з цього, в кожній державі існує галузь, а отже і наука **“державне право”**, але не в кожній - **“конституційне право”**.

> (державного) права зарубіжних країн у вирішенні професійних завдань.

1.3. РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Загальна частина

ВСТУП. Державне право як галузь права. Система галузі державного права. Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”. Джерела ДПЗК. Методологія ДПЗК. Поняття державно-правових відносин. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.

ФОРМИ ДЕРЖАВИ. Механізм (апарат) держави. Форма державного правління. Форма державного устрою. Державний режим.

ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. Виборче право. Поняття, види і принципи виборів. Організація і проведення виборів. Виборчі системи: поняття, види. Референдум.

Особлива частина

РЕСПУБЛІКА ФРАНЦІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

ІСПАНІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

РЕСПУБЛІКА ІТАЛІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

.

РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ. Утворення ідійської держави. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

КОРОЛІВСТВО ТАЇЛАНД. Утворення тайської держави. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

ОБ'ЄДНАНА АРАБСЬКА РЕСПУБЛІКА ЄГИПЕТ. Основні етапи розвитку. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

РЕСПУБЛІКА ПІВДЕННЯ АФРИКА. Утворення Південно-Африканської Республіки; режим апартеїду. Державний лад Південної Африки після скасування режиму апартеїду.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ. Утворення США. Конституція США 1787 року. Білль про права. Розвиток держави у 19-20 ст. Механізм держави у 20 ст. Правоохоронні органи в США.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ МЕКСИКИ. Основні етапи формування. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави

АВСТРАЛІЯ. Розвиток австралійської державності. Глава держави та виконавча влада. Законодавча влада. Судова влада. Територіальний устрій держави.

ЄВРОПЕСЬКИЙ СОЮЗ. Утворення Європейського Союзу. Інститути Європейського Союзу.

1.4. Порядок оцінювання знань з навчальної дисципліни

Реформування вищої освіти, яке здійснюється в нашій державі протягом останніх років, є вагомою передумовою інтеграції України в європейський освітянський простір. Цей інтеграційний процес, що отримав назву Болонського, спрямований на впровадження загальноєвропейських норм в освіті та науці, на поширення національних культурних і наукових надбань серед європейських країн, зокрема і в Україні.

Проведення такої реформи дасть можливість істотно підвищити конкурентоспроможність національної системи освіти та науки, забезпечить потреби особи в отриманні якісних освітніх послуг.

Болонський процес - це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи. Його метою є створення до 2010 року європейського наукового та освітнього простору для підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, зростання конкурентоспроможності європейської вищої школи.

З огляду поставленої мети виникла необхідність: прийняти зручні та зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікації; ввести двоциклову структуру вищої освіти; запровадити єдину систему кредитних одиниць (систему ECST - European Community Course Credit Transfer System) і додатків до дипломів, підтримувати і розвивати європейські стандарти якості із застосуванням порівняних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки; підвищити мобільність студентів, викладачів і науковців вищої школи.

ECTS (European Credit Transfer System - європейська кредитно-трансферна система) - система обліку обсягу навчальної роботи виконаної студентом.

Запровадження модульно-рейтингової системи оцінювання знань, в основу якої покладено розбиття дисципліни на навчальні модулі, дає можливість зарахування цих модулів під час навчання і визначення на підставі такої організації навчального процесу семестрового, річного та підсумкового рейтингу студента.

Програма навчального курсу «Конституційне (державне) право зарубіжних країн» складається із **1 змістовного модуля**.

Змістовний модуль - цілісна, чітко структурована змістова частина навчальної програми, яка повинна бути засвоєна студентом за допомогою різних форм навчального процесу.

До структури коленого модуля входять:

- 1) аудиторна робота (лекції, семінари, самостійна робота);
- 2) модульна контрольна робота.

До структури поточного контролю знань у межах модуля входять

такі складові частини (див. табл. 1):

- обов'язкові форми активної участі в аудиторних заняттях (форма А);
- обов'язкові форми контролю за самостійною роботою (форма Б);
- відповідальність за порушення навчального процесу (форма Г).

Структура підсумкового контролю знань (заліку) визначається кафедрою, включається до робочої програми дисципліни і доводиться студентам на початку семестру.

Таблиця 1

№ п/п	Форми обліку навчальних досягнень	Можлива кількість балів на одному занятті*
<i>А. Обов'язкові форми активної участі в аудиторних заняттях</i>		
1.	Глибокі та повні відповіді на запитання викладача у процесі лекційного або семінарського заняття	від 1 до 4
2.	Відповіді і виступи на семінарських заняттях	
3.	Активність при обговоренні питань (проблеми), що винесена на семінарське заняття	
4.	Бібліографічний аналіз проблеми, що обговорюється на семінарі	
5.	Підготовка та захист реферату	
6.	Участь у університетській практичній конференції	
<i>Б. Обов'язкові форми контролю за самостійною роботою</i>		
1.	Модульна контрольна робота (у формі тестів, відповідей на теоретичні питання, вирішення практичних завдань, письмової роботи)	від 1 до 80
<i>В. Залік</i>		
1.	Підсумковий контроль (залік)	
№ п/п	Форми обліку навчальних досягнень	
	Можлива	кі
<i>Г. Відповідальність за порушення навчального процесу</i>		
1.	Штрафні бали: запізнення на заняття, відсутність на лекції або семінарі з неповажних причин, неготовність до заняття, порушення дисципліни	-4

* Можлива кількість балів, що вказана у таблиці, відображає ту кількість, яку може отримати студент за умови, що він був присутнім на заняттях та виконував певний вид роботи.

1.5. Система поточного контролю

Рейтинг кожного модуля складається із суми оцінок за аудиторну роботу та позааудиторну (самостійну) роботу протягом вивчення навчального матеріалу модуля, а також оцінки за модульну контрольну роботу.

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю (заліку) за 100-бальною шкалою. Завдання поточного контролю (семінари) оцінюються у діапазоні від 0 до 20 балів (включно), модульна контрольна контрольна робота – 80 балів, завдання, що виносяться на залік - від 0 до 100 балів (включно).

Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності студентів здійснюється в чотирибальній системі («4», «3», «2», «1»). В кінці вивчення навчального матеріалу кожного модуля виставляється оцінка за аудиторну роботу, позааудиторну самостійну роботу, а також за модульну контрольну роботу. Ці оцінки трансформуються в рейтинговий бал таким чином:

1. Аудиторна робота студента:

всього – 20 балів;

не був присутній на жодному занятті - 0 балів.

2. Модульна контрольна робота:

всього - 80 балів;

не з'явився на модульну контрольну роботу - 0 балів.

Максимальний рейтинговий бал за 1 навчальний модуль становить — 100 балів (20 + 80).

1.6. Підсумковий контроль

Залік може складатись як в усній так і в письмовій формі на розсуд викладача. При оцінюванні кожного питання враховується обсяг, глибина та рівень засвоєння знань з курсу.

Залік оцінюється традиційною оцінкою:

- «зараховано» - повна та правильна відповідь на питання;
- «незараховано» - знання мають досить уявний характер, студент погано орієнтується в навчальному матеріалі тощо.

Усім студентам, які мають з навчальної дисципліни рейтинговий бал 50 одиниць і більше за національною шкалою залік виставляється автоматично («зараховано»), а за шкалою ECTS - A, B, C,D,E:

Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки –	Оцінка за розширеною національною	за	Еквівалент оцінки за п'ятибальною	Оцінка за шкалою ECTS
---	-----------------------------------	----	-----------------------------------	-----------------------

50, максимальний - 100	шкалою (екзамен, диф.залік)	шкалою (для розрахунку стипендій)	
90 та вище	відмінно	5	A
80-89	дуже добре	4,5	B
65-79	добре	4	C
55-64	задовільно	3,5	D
50-54	достатньо	3	E
35-49	незадовільно	2	FX
1-34	неприйнятно	1	F

Якщо студент не склав залік з поважних причин - 0 балів.

II. МАТЕРІАЛИ ДО КУРСУ ЛЕКЦІЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1 – ВСТУП – 2 год

1. Державне право як галузь права. Система галузі державного права.
2. Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.
3. Джерела ДПЗК.
4. Методологія ДПЗК.
5. Поняття державно-правових відносин. Об’єкти і відносин.

ТЕМА 2 – ФОРМИ ДЕРЖАВИ – 2 год

1. Механізм (апарат) держави.
2. Форма державного правління.
3. Форма державного устрою.
4. Державний режим.

ТЕМА 3 – РЕСПУБЛІКА ФРАНЦІЯ – 2 год

1. Глава держави та виконавча влада Республіки Франція.
2. Законодавча влада Республіки Франція.
3. Судова влада Республіки Франція.
4. Територіальний устрій Республіки Франція.

ТЕМА 4 – ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА – 2 год

1. Глава держави та виконавча влада ФРН.
2. Законодавча влада ФРН.
3. Судова влада ФРН.
4. Територіальний устрій ФРН

ТЕМА 5 – РЕСПУБЛІКА ІТАЛІЯ – 2 год

1. Глава держави та виконавча влада Республіки Італія.
2. Законодавча влада Республіки Італія.
3. Судова влада Республіки Італія.
4. Територіальний устрій Республіки Італія.

ТЕМА 6 – УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА – 2 год

1. Глава держави та виконавча влада Угорської Республіки.
2. Законодавча влада Угорської Республіки.
3. Судова влада Угорської Республіки.
4. Територіальний устрій Угорської Республіки.

ТЕМА 7 – СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ – 2 год

1. Утворення США.
2. Конституція США 1787 року. Білль про права. Розвиток держави у 19-20 ст.
3. Механізм держави у 20 ст.
4. Правоохоронні органи в США.

ТЕМА 8 – ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ – 2 год

1. Глава держави та виконавча влада у Федеративній республіці Бразилія.
2. Законодавча влада у Фелеративній республіці Бразилія.
3. Судова влада у Федеративній республіці Бразилія.
4. Територіальний устрій у Федеративній республіці Бразилія.

ВСТУП

1. **Державне право як галузь права. Система галузі державного права.**
2. **Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права, як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.**
3. **Джерела ДПЗК.**
4. **Методологія ДПЗК.**
5. **Поняття державно-правових відносин. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.**

1. Державне право як галузь права. Система галузі державного права.

Державне право - галузь права, яка містить сукупність правових норм, що закріплюють певні засади економічної та політичної організації суспільства, порядок формування, діяльності і компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування, конституційний статус людини і громадянина.

Система державного права відбиває внутрішню структуру його предмету. Важливою проблемою, яка виникає при дослідженні даного питання, є співвідношення системи конституції та системи галузі. При розгляді даної проблеми треба мати на увазі, що для визначення системи галузі потрібно враховувати всю сукупність державно-правових норм, незалежно від джерел, в яких вони містяться. Система конституції, яка хоч і є головним джерелом державного права, відбиває лише частину державно-правових норм, які в ній містяться. Однак, при визначенні системи галузі чільне місце слід надати конституції, яка є своєрідним стрижнем системи, до якого долучаються інші державно-правові норми.

Система державного права складається з інститутів і окремих норм.

Інститут державного права - визначена сукупність юридичних норм, що регулюють коло однорідних суспільних відносин. Головним критерієм віднесення окремих норм до визначеного інституту є єдність їх змісту.

Інститути державного права поділяються на три групи:

1) загальні - це складні нормативні формування найчастіше комплексного змісту (напр. інститут основ організації і діяльності державного

механізму, інститут територіальної організації держави, інститут конституційного статусу особи).

2) головні - значна група державно-правових норм, що регулює окрему групу суспільних відносин. Головні інститути входять до складу загальних інститутів (інститути кожного з вищих органів держави, організації місцевого управління і самоврядування - в загальному інституті організації і діяльності державного механізму, політико-територіальний і адміністративно-територіальний устрій - в загальному інституті територіальної організації держави, громадянство і основні права і свободи людини в загальному інституті конституційного статусу особи).

3) початкові - інститути, які включають кілька правових норм.

Зміст конституційно-правових інститутів і зміст розділів та інших структурних частин конституції не є ідентичним. Норми, що входять до складу того чи іншого інституту можуть розміщуватися в різних розділах, главах, частинах конституції, а також в інших конституційних актах, однак в своїй сукупності вони становлять єдиний державно-правовий інститут.

Державно-правова **норма** – встановлене державою загальнообов'язкове, формально визначене, гарантоване правило поведінки, яке регулює державно-правові відносини. Всі державно-правові норми взаємодіють між собою в єдиній системі; лише така взаємодія відображає природу і зміст державно-правових норм. Державно-правові норми містяться в різних джерелах, основним з яких є конституція держави. Норми конституції відрізняються між собою за ступенем деталізації та узагальненості, за способом регулювання тощо.

Особливим видом державно-правових норм, які, як правило, містяться в конституціях багатьох держав є **норми-принципи**. Норми-принципи являють собою найбільш узагальнені державно-правові нормативні правила, які фіксують окремі положення, ідеї, прийняті в конкретній країні. Наприклад, стаття 1 Конституції Естонської республіки визначає: “Естонія –самостійна і незалежна демократична республіка, де носієм верховної влади є народ...”. Інколи норми-принципи визначають один або декілька елементів з форми держави. Так, стаття 1 Конституції Республіки Беларусь встановлює, “Республіка Беларусь – унітарна демократична соціальна правова держава”.

Державно-правові норми відрізняються від норм інших галузей **структурою**. Так, в деяких державно-правових нормах відсутня гіпотеза, в переважній більшості – відсутня санкція.

Конституційно-правові норми за функціональною ознакою класифікуються на установчі, регулятивні, забороняючі.

Установчі норми не є конкретними правилами поведінки і, як правило, фіксують самих суб'єктів державного права. Наприклад, стаття 92 Конституції Республіки Болгарія встановлює: “Президент є главою держави...”.

Регулятивні норми спрямовані безпосередньо на регулювання державно-правових відносин. Наприклад, стаття 117 Конституції Республіки Хорватія закріплює: “Судові засідання є відкритими, а рішення ухвалюються публічно від імені Республіки Хорватія ...”.

Зобороняючі норми - встановлюють юридичні заборони до вчинення певних діянь. Наприклад, згідно статті 63 Конституції Республіки Словенія “Будь-яке підбурювання до етнічної, расової, релігійної або іншої дискримінації, до розпалювання етнічної, расової, релігійної чи іншої ворожнечі або нетерпимості є неконституційним”.

Державно-правові норми також можна розподілити за природою предмета регулювання на матеріальні і процесуальні норми. **Матеріальні** норми встановлюють або санкціонують певне правило поведінки, а **процесуальні** норми визначають порядок набуття або здійснення конкретних прав і обов'язків. Наприклад, стаття 104 Конституції Литовської республіки, яка визначає, що “Судді Конституційного Суду при виконанні своїх обов'язків незалежні від будь-якого державного інституту, особи чи організації і керуються лише Конституцією Литовської Республіки” є матеріальною нормою, а стаття 64 Конституції Латвійської Республіки, в якій зазначається, що “... Весняна сесія починається 10 березня і закінчується 30 червня” – є процесуальною нормою.

За природою правового регулювання державно-правові норми можна класифікувати на імперативні та диспозитивні. **Імперативна норма** встановлює конкретне правило поведінки. Наприклад, згідно статті 50 Конституції Республіки Узбекистан “Громадяни зобов'язані дбайливо ставитися до навколишнього природного середовища”.

Диспозитивна норма визначає міру можливої поведінки. Наприклад, стаття 85 Конституції Російської Федерації встановлює: “Президент Російської Федерації має право використовувати узгоджувальні процедури для вирішення розбіжностей між органами державної влади Російської Федерації...” .

2. Державне право зарубіжних країн як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.

Поняття “Державне право зарубіжних країн” можна розглядати у трьох вимірах: як галузь права конкретної зарубіжної держави, як науку та як навчальну дисципліну.

Державне право зарубіжних країн - **наука**, яка розглядає конституційно-правові системи зарубіжних країн.

Предметом ДПЗК як науки, є норми конституційних актів (конституцій, конституційних законів, органічних законів та інших конституційно-правових документів), які регулюють наступні сфери суспільних відносин:

- 1) Основи суспільного ладу (економічна, політична системи, духовно-культурна і соціальна сфери);
- 2) Основи державного ладу (форма держави; основи організації і функціонування місцевого самоврядування);
- 3) Основи конституційного статусу людини і громадянина (права, свободи і обов’язки людини і громадянина);

Наука ДПЗК тісно пов’язана з теорією держави і права, оскільки остання узагальнює досягнення людства в державно-правовій сфері, в тому числі щодо сфер, які є безпосереднім предметом дослідження ДПЗК, а також формулює найбільш загальні положення, на яких ґрунтуються конституційно-правові дослідження.

Особливістю науки ДПЗК є те, що вона досліджує не тільки нормативний матеріал, але й державну практику, що існує на його основі і, навіть, склалася поза полем юридичної регламентації.

Державне право зарубіжних країн, як **навчальна дисципліна**, вивчає узагальнення наукового характеру стосовно предмета науки ДПЗК та конкретні конституційно-правові системи зарубіжних країн, тобто державне право, як галузь права конкретної країни.

Система ДПЗК, як навчальної дисципліни - це сукупність елементів, з яких складається навчальна дисципліна. ДПЗК, як навчальна дисципліна складається з двох частин: загальна частина, особлива частина.

Загальна частина - розглядає основні конституційні інститути в зарубіжних країнах на узагальненому (теоретичному) рівні. Загальна частина ДПЗК є спорідненою з теорією держави і права.

Особлива частина містить аналіз конкретних норм конституційного права окремих країн.

Досить часто терміни “державне” і “конституційне право” вживаються в ідентичному значенні. і виражають одне поняття. В цілому таке розуміння є

допустиме, однак необхідно, все ж, зазначити на деяку різницю між двома термінами.

Отже, “конституційне право” з точки зору європейського конституціоналізму є не в кожній державі. Це пов’язано з тим, що документ під назвою “конституція” є фактично таким лише у випадку, якщо він закріплює поділ влад та основи правового статусу людини і громадянина. Але в світі існують держави, конституція або конституційні акти яких не встановлюють вказані вище елементи. Виходячи з цього, в кожній державі існує галузь, а отже і наука “державне право”, але не в кожній - “конституційне право”.

3. Джерела ДПЗК.

Джерело права - державно-офіційний спосіб закріплення правових норм (форма права) та спосіб зовнішнього вираження (матеріалізації) правових норм.

Основними джерелами ДПЗК виступають:

1) Конституція - нормативно-правовий акт (основний закон), який наділений найвищою юридичною силою щодо інших правових форм. В матеріальному плані конституція може виступати у вигляді одного або декількох документів. Конституція в європейському розумінні повинна містити принцип розподілу влад та конституційний статус особи.

2) Конституційні закони. Поняття конституційного закону має два значення:

а) Закони, які вносять зміни і доповнення до конституції та приймаються в особливому порядку. Такі закони будучи прийнятими або інтегруються до тексту конституції, або існують поза рамками цього тексту, однак завжди розглядаються як єдине ціле з конституцією.

б) Складові частини конституцій деяких країн, які не є єдиним нормативним актом вищої юридичної сили, а становлять сукупність таких актів.

3) Органічні закони - це такі закони, які приймаються з метою реалізації бланкетних норм конституції.

4) Звичайні закони - нормативно-правові акти вищої юридичної сили, які регулюють найважливіші сфери суспільного життя.

5) Державно-правові договори - нормативно-правові акти, які містять угоду щодо сфери державно-правових відносин. Наприклад Договір про розмежування предметів ведень і компетенції між федеральними органами державної влади Російської Федерації і органами державної влади суверенних республік у складі Російської Федерації 1992 р.

6) Конституції суб’єктів федерації (у федеративних державах).

7) Статути автономій - спеціальні нормативно-правові акти, прийняті в деяких державах для регулювання питань організації і діяльності автономної територіальної одиниці в складі держави. Наприклад статути автономій в Італії, Іспанії тощо.

8) Акти глави держави і уряду, які розподіляються на такі групи:

а) Акти, яким надається сила закону (акти делегованого законодавства);

б) Звичайні нормативні акти - підзаконні нормативно-правові акти, які врегульовують неврегульовані законом суспільні відносини або конкретизують положення законодавства.

в) Індивідуальні правові акти - акти, які мають однократну юридичну силу і стосуються конкретної особи.

9) Акти інших органів державної виконавчої влади (акти міністерств, інших центральних органів, органів територіального управління).

10) Акти судової влади (постанови, рішення, вироки судів різних інстанцій).

11) Правові звичаї - які діють, як правило, в англосаксонській правовій сім'ї і являють собою санкціоновані державою звичаєві правила поведінки, яким надається загальнообов'язкова роль (наприклад: зайняття поста прем'єр-міністра лідером партії, яка перемогла на парламентських виборах у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії).

12) Правові прецеденти - рішення вищих судів у конкретних справах, які мають обов'язкове значення для нижчих чи рівних судових установ, при вирішенні аналогічних або подібних справ. Діють в англосаксонській правовій сім'ї.

13) Акти органів місцевого самоврядування.

14) Імплементовані норми міжнародного права.

4. Методологія ДПЗК.

Методологією ДПЗК слід вважати сукупність методів, за допомогою яких проходить процес пізнання предмету. Метод - це спосіб пізнання та дослідження предмету науки. Всі методи, які застосовуються при дослідженні предмету ДПЗК розподіляються на дві групи:

1) Загальнонаукові методи;

2) Спеціально-юридичні методи;

Серед загальнонаукових методів слід виділити наступні:

1. метод аналізу і синтезу;
2. метод індукції та дедукції;
3. статистичний метод;
4. історичний метод;
5. логічний метод.

Метод аналізу і синтезу. Аналіз та синтез – взаємопов’язані та взаємообумовлені логічні методи наукового дослідження. Аналіз - мислене (умовне) або практичне розчленування цілого на складові частини; синтез – возз’єднання окремих елементів предмета в єдине ціле.

Метод індукції і дедукції. Індукція - форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; дедукція - форма умовиводу, при якій на основі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне положення (перехід від загального до окремого).

Спеціально-юридичний метод полягає в описі державного ладу країн, юридичних норм, які його закріплюють, а також державно-правової практики.

Статистичний метод полягає у вивченні кількісних одиниць щодо державного і суспільного ладу, конституційного статусу людини і громадянина тощо; за допомогою цього методу можна з великим ступенем достовірності проводити аналіз тих чи інших явищ в конкретних країнах.

Сутністю **історичного методу** є вивчення найважливіших явищ, які відбувалися в минулому та їх впливу на подальший розвиток держави або окремого регіону.

Логічний метод - допомагає сформуванню світогляду про державне право окремої держави через виділення основних відомостей та відкидання несуттєвої або зайвої інформації.

Основними спеціально-юридичними методами є:

1. Порівняльно-правовий метод (правова компаративістика);
2. Формально-юридичний метод;
3. Системний метод.

Порівняльно-правовий метод - полягає у порівнянні конституційно-правового і фактичного статусу окремих елементів галузі державного права різних країн. Порівняння полягає у відображенні та фіксації відношень тотожності, подібності або відмінності окремих елементів на основі філософських категорій одиничного, особливого, загального.

Формально-юридичний метод полягає у з'ясуванні юридичного статусу предмету, фактичного статусу предмету та співвідношення юридичного і фактичного статусу предмета.

Системний метод - допомагає визначити місце і роль кожного з державних інститутів у механізмі здійснення влади. Водночас на основі цього методу можна дослідити державний механізм як ціле, що значно розширює відомості про його окремі ланки.

5. Поняття державно-правових відносин. Об'єкти і суб'єкти державно-правових відносин.

Державно-правові відносини - сукупність суспільних відносин, які складаються у галузях формування і здійснення державної влади, місцевого самоврядування, основ політичної, економічної, культурної та духовної систем, правового статусу особи і які врегульовані нормами державного права.

Суб'єкти - такі учасники державно-правових відносин, правосуб'єктність яких передбачена конкретними нормами державного права в зарубіжних країнах.

До основних суб'єктів належать:

- 1) народ або нація** - сукупність всіх громадян окремої країни (фактично - сукупність громадян, які володіють політичними правами).
- 2) держава** - яка виступає в якості окремого суб'єкту в цілому ряді державно-правових відносин (наприклад у відносинах між державою в цілому і суб'єктами федерації або територіальними частинами).
- 3) органи державної влади** та їх структурні елементи (президент, уряд, міністерства);
- 4) територіальні громади** - сукупність жителів (в тому числі і іноземців та апатридів), які проживають в певній адміністративно-територіальній одиниці;

ФОРМИ ДЕРЖАВИ

1. Механізм (апарат) держави.
2. Форма державного правління.
3. Форма державного устрою.
4. Державний режим.

1. Механізм (апарат) держави

Механізм держави - система всіх державних організацій, які беруть участь у здійсненні завдань і функцій держави.

Апарат держави - система державних органів, які наділені державно-владними повноваженнями.

Первинною ланкою державного апарату є орган держави - це службовець чи структурно-організований колектив службовців, які на чинних підставах мають владні повноваження, а також відповідні матеріально-технічні засоби для виконання покладених на них завдань і функцій.

В залежності від різних критеріїв, існує декілька класифікацій державних органів. Найістотнішим є поділ за змістом і характером діяльності. За цією підставою державні органи розподіляються на:

а) законодавчі - представницькі органи, які наділені повноваженнями по прийняттю законів. На узагальненому рівні їх звикли називати парламентами, незалежно від національної назви. В залежності від будови вони бувають однопалатні або двопалатні, хоча інколи і вважається, що це два абсолютно незалежних органа, які наділені законодавчими функціями.

б) виконавчі - органи, які входять до системи державної виконавчої влади,

основною функцією яких є виконання прийнятих законодавчим органом законів та управління державними справами в різних галузях.

в) судові - органи, до компетенції яких належить здійснення правосуддя в різних галузях суспільного життя – конституційній, адміністративній, кримінальній, господарській, цивільній.

Крім цього державні органи можна поділити:
в залежності від способу утворення – виборні, призначувані, успадковувані
за часом функціонування – постійні та тимчасові
за територіальною юрисдикцією – центральні та місцеві
за складом – одноосібні та колегіальні

Система державних органів в більшості держав визначається конституцією, законами та підзаконними нормативними актами.

2. Форма державного правління

Форма державного правління - організація вищих органів державної влади: порядок утворення, структура, розподіл компетенції.

Види:

Монархія - форма правління, при якій державна влада сконцентрована в руках, як правило, одноосібного глави держави, строк повноважень якого не визначений. Влада монарха найчастіше передається шляхом спадкування. Відсутня юридична відповідальність монарха за свої дії. Монархії бувають конституційними (обмеженими) і необмеженими. Конституційні монархії, в свою чергу, поділяються на парламентські і дуалістичні.

Конституційна парламентська - це такий вид монархії, де монарх є главою держави і виконує в основному представницькі функції. Реальними повноваженнями по управлінню державою монарх не наділений. Державна влада здійснюється парламентом та відповідальним перед ним урядом (наприклад: Великобританія)

Конституційна дуалістична - це такий вид монархії, де глава держави (монарх) має реальні повноваження по управлінню державою, спільно з парламентом бере участь у формуванні уряду, а також наділений певними законодавчими функціями (наприклад: Марокко).

Необмежена монархія - такий вид монархії, в якій монарх є реальним главою держави та здійснює усю повноту державної влади. Як правило, відсутній парламент і конституція (в європейському розумінні). Юрисдикція монарха не визначена, а значить не обмежена (наприклад: Саудівська Аравія).

На сьогодні в світі існує біля 30 держав з монархічною формою правління.

Республіка - форма державного правління, при якій всі вищі органи держави обираються населенням або формуються загальнонаціональним представницьким органом (парламентом).

Президентська республіка - базується на основі пріоритету влади всенародно обраного глави держави. Уряд формується главою держави і не несе повної відповідальності перед парламентом держави. В президентських державах, як правило, глава держави одночасно є главою виконавчої влади (напр. Мексика).

Парламентська республіка - базується на сильній позиції законодавчої влади в формуванні державної політики. Уряд формується парламентом, переважно зі складу депутатського корпусу. Президент виконує в основному представницькі функції (напр. Угорщина).

Змішана республіка - базується на комбінації двох вищеназваних форм. В змішаній формі присутні ознаки як президентської, так і парламентської форм правління. Парламент спільно з президентом формують уряд і здійснюють контроль за ним (напр. Фінляндія).

Взагалі, суть розмежування форм державного правління полягає в ступені впливу на формування виконавчої влади та реальній участі в управлінні державою.

З цієї точки зору можна спростити класифікацію форм правління, звівши їх до двох – **одноосібної та колегіальної**.

У одноосібній формі серед елементів державного механізму домінує глава держави, натомість у колегіальній – уряд, утворений вищим представницьким органом, парламентом.

3. Форма державного устрою

Форма державного устрою - організація територіально-адміністративного поділу держави, яка виражає взаємовідносини між державою в цілому і її складовими частинами, між центральними та місцевими органами влади. Суть полягає у наявності або відсутності ознак державності (суверенітету) у територіальних одиниць.

Види:

Унітарна (проста) - форма устрою, при якій жодна адміністративно-територіальна одиниця не має ознак державності (напр. Угорщина) або

більшість адміністративно-територіальних одиниць не мають ознак державності (напр. Італія). Види територіальних одиниць: департамент, мед'є, область, воєводство, провінція;

Федеративна (складна) - держава, в якій її територіальні складові мають ознаки державності: свого главу, уряд, конституцію, парламент, поліцію, при збереженні цілісності держави (напр. США). Види суб'єктів федерації: штати, землі, республіки і т.п.

Конфедерація (союз) - як особливий вид форми устрою являє собою союз держав, які об'єднались для досягнення спільної мети. При цьому суверенітет держав повністю зберігається, а окремі повноваження передаються конфедеративним органам влади. В наш час прикладів конфедерації немає, хоча деякими її рисами наділений Європейський Союз.

Слід зауважити, що такий поділ держав на сьогодні вже не є достатньо ефективним, оскільки не відображає суті територіальної організації влади. В цьому контексті визначення держави як федеративної або унітарної не завжди є на часі. Так, скажімо статус італійського регіону та німецької федеральної землі мало чим відрізняється по суті, однак першу країну традиційно відносять до унітарних, а другу – до федеративних. З огляду на «немодність» визначення унітаризму-федералізму в більшості країн Європи, в сучасності більш правильно визначати форму устрою за балансом можливостей, повноважень, відповідальності держави в цілому та її складових. З цієї точки зору актуальним видається визначати держави як **централізовані та децентралізовані**.

4. Державний режим

Державний режим - спосіб здійснення державної влади.

Види:

Демократичний - спосіб, при якому єдиним джерелом державної влади є народ, який її здійснює безпосередньо або через обрані органи, центральне положення займають закони, дотримуються права людини, захищена власність у всіх її формах;

Авторитарний - спосіб, при якому державна влада не має безпосереднього мандату народу, хоч і визначається законом. Реально владні повноваження здійснюють представники домінуючого політичного угруповання; мають місце порушення прав людини; виконавча влада є найважливішою у здійсненні державних функцій і її компетенція фактично не обмежена (напр. Китай);

Тоталітарний - спосіб, при якому народ повністю усунуто від формування державної влади. Суспільство є об'єктом тотального контролю з боку держави, при відсутності незалежного правосуддя і ігноруванні прав людини (напр.

Німеччина 1933-45pp.).

РЕСПУБЛІКА ФРАНЦІЯ

Держава в Західній Європі; омивається водами Атлантичного океану та Середземного моря. Межує з Бельгією, Люксембургом, Німеччиною, Швейцарією, Італією, Монако, Андоррою, Іспанією.

Територія – 543 965 кв. км.

Населення – 57 372 000 чол.

Столиця – Париж

Найбільші міста: Париж 2 175 000 (9 319 000), Марсель 808 000 (1 230 000), Ліон 422 000 (1 262 000), Тулуза 366 000 (650 000), Ніцца 346 000 (517 000), Страсбург 256 000 (338 000), Нант 252 000 (496 000), Бордо 213 000 (696 000), Монпельє 211 000 (248 000), Ренн 204 000 (245 000), Сент-Етьєн 202 000 (313 000), Гавр 197 000 (254 000), Реймс 185 000 (206 000), Лілль 178 000 (959 000), Тулон 170 000 (438 000), Гренобль 154 000 (405 000), Брест 153 000 (201 000), Діжон 152 000 (230 000), Ле-Ман 148 000 (189 000).

Основним конституційним джерелом Французької республіки є **Конституція** «п'ятої республіки», прийнята на референдумі **18 вересня 1958** року.

Виходячи зі змісту діючої Конституції, форму державного правління у Франції можна класифікувати як **президентська** республіка. З точки зору державного (територіального) устрою Французька республіка є **унітарною**. Щодо державного режиму, то, як і в більшості європейських країн, він є демократичним.

Главою держави є **Президент**, який обирається шляхом загальних і прямих виборів строком на сім років, без обмеження права переобрання однієї особи на наступні терміни. Президентом може стати особа, яка є громадянином Франції та досягла віку 23 років.

Основи статусу президента були закладені ще в період «третьої республіки» (70-і роки 19 ст.) і до сьогоднішнього часу пройшли значну еволюцію, результатом якої стало суттєве розширення повноважень. Так, у період третьої, четвертої і початку п'ятої республіки, роль президента була зведена до функції арбітра, який мав врівноважувати всі гілки влади, вирішувати конфлікти між ними, вчиняти дії по недопущенню виникнення кризових ситуацій. Через деякий час після прийняття діючої Конституції коло функцій Президента значно розширилося.

На сьогодні Президент Франції контролює дотримання норм Конституції, забезпечує нормальне функціонування державних органів, насамперед законодавчої і виконавчої влади, виступає гарантом національної незалежності та територіальної цілісності.

Основними функціями і повноваженнями Президента є:

- призначення на власний розсуд Прем'єр-міністра;
- призначення членів Ради Міністрів (уряду) за поданням Прем'єр-міністра;
- підписання, попередньо обговорених Радою Міністрів, ордонансів і декретів;
- призначення вищих посадових осіб - державних службовців;
- прийняття рішень щодо просування по службі військових і прирівняних до них службовців;
- головування в різноманітних радах і вищих комітетах;
- верховний головнокомандувач збройних сил;
- вправі розпустити Національні Збори (нижню палату парламенту) після консультацій з Прем'єр-міністром і головами обох палат парламенту;
- вправі винести на референдум законопроекти з ряду питань, за пропозицією Уряду або за спільною пропозицією обох палат, під час сесії парламенту;
- наділений правом законодавчої ініціативи;
- вправі накладати відкладальне вето на прийнятий парламентом законопроект, яке законодавчий орган долає 2/3 голосів;
- здійснює промульгацію законів;
- вправі оголосити надзвичайний стан після консультацій з головами обох палат і Прем'єр-міністром у випадку загрози позбавлення незалежності, порушення цілісності держави тощо.

Більшість нормативних актів, які видає Президент, потребують формального контрайсигнування з боку Прем'єр-міністра та, в окремих випадках, з боку відповідних міністрів.

Законодавча влада у Франції здійснюється двопалатним парламентом, до складу якого входять Національні Збори та Сенат.

Національні Збори обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою строком на 5 років. У виборах приймають участь громадяни Франції, які досягли 18-річного віку. Пасивне виборче право отримують громадяни, які досягли 23-річного віку. До Національних Зборів обираються 577 депутатів.

До складу верхньої палати - **Сенату**, яка є палатою територіального представництва, обираються 304 члени, шляхом загальних непрямих багатоступеневих виборів. Сенатори обираються колегіями, які утворюються в кожному з 96 департаментів на континенті та заморських департаментів і територій, до складу яких входять депутатський корпус представницького органу місцевого самоврядування департаменту, делегати від представницьких органів комун, депутати Національних зборів від даного департаменту. Сенат обирається терміном на дев'ять років, з ротацією 1/3 складу кожні три роки.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, в т.ч. і бюджету країни, а також контроль за діяльністю уряду, який здійснюється у формі інтерпеляцій. Національні Збори вправі порушити питання про недовіру уряду, яке у випадку його прийняття тягне відставку останнього.

Виконавча влада у Франції здійснюється Президентом та урядом. Основним органом, який, згідно діючої конституції, визначає і здійснює політику держави є уряд. Окрім уряду, у системі органів державної виконавчої влади діє **Рада Міністрів**, яку очолює Президент і до складу якої входять Прем'єр-міністр та інші члени. Призначення членів Ради Міністрів здійснюється Президентом за поданням прем'єр-міністра. Прем'єр-міністр керує роботою уряду, а також здійснює фактичне керівництво Радою Міністрів. Він також наділений правом головування замість президента на засіданнях рад і комітетів.

Судова влада у Франції здійснюється судами загальної, конституційної та адміністративної юрисдикції. Очолює систему загальних судів **Касаційний суд**. До системи судів загальної юрисдикції входять апеляційні суди, суди першої інстанції, які формуються по принципу спеціалізації.

Всі судді судів загальної юрисдикції призначаються за поданням Вищої Ради Магістратури або за поданням міністра юстиції із позитивним висновком Ради судді.

Конституційна рада є органом конституційного контролю, до складу якої входять призначені у рівній пропорції Президентом, головою

Національних зборів та головою Сенату дев'ять членів, строк повноважень яких складає дев'ять років.

Система адміністративної юрисдикції вирішує питання щодо законності дій органів державної виконавчої влади і очолюється **Державною радою**.

Окреме місце в системі судової влади займає **Вища Рада Магістратури**, яка вирішує кадрові та дисциплінарні питання щодо суддів загальної юрисдикції. Головою Ради є Президент, а його заступником - міністр юстиції, який фактично керує роботою цього органу.

З точки зору державного устрою, Франція є унітарною державою. Особливістю державного устрою є наявність в складі Франції «заморських департаментів» і «заморських територій», статус яких дещо відрізняється від решти адміністративно-територіальних одиниць. У відповідності з сучасними тенденціями регіоналізації в Європі, територія континентальної Франції поділяється на **22 регіони**, які в свою чергу поділяються на **96 департаментів**.

Не дивлячись на наявність регіонів, департаменти продовжують відігравати провідну роль у політико-територіальній структурі, що проявляється у виборчій системі, системі виконавчої влади на місцях, здійсненні місцевого самоврядування тощо.

До складу департаментів входять кантони, а низовою ланкою адміністративно-територіального устрою держави є комуни.

В регіонах, департаментах і комунах діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на шість років. У всіх адміністративно-територіальних одиницях діють представники центральної виконавчої влади, які призначаються урядом (на рівні департаменту) або обираються народом (на рівні регіону та комуни).

Франція до сьогодні залишається фактично **колоніальною** державою. До її складу, окрім власне континентальної Франції, належать ряд територій та островів в Південній та Північній Америці, в Індійському та Тихому океанах. Такі землі, з точки зору адміністративно-територіального устрою, наділені певними особливостями та практикують обмежені автономні права. Подібні утворення належать або до категорії **заморських департаментів**, або - **заморських територій**.

РЕГІОНИ ФРАНЦІЇ

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

Держава в Західній Європі; омивається водами Північного та Балтійського морів. Межує з Австрією, Швейцарією, Францією, Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Данією, Чехією, Польщею.

Територія – 357 753 кв.км.

Населення – 80 275 000 чол.

Столиця – Берлін

Найважливіші міста: Берлін 3 438 000, Гамбург 1 661 000, Мюнхен 1 236 000, Кельн 955 000, Франкфурт-на-Майні 647 000, Есен 626 000, Дортмунд 600 000, Штутгарт 584 000, Дюсельдорф 577 000, Бремен 552 000, Дуйсбург 537 000, ГанOVER 514 000, Лейпціг 508 000, Нюрнберг 495 000, Дрезден 488 000, Бохум 397 000, Вуперталь 384 000, Бейфелд 320 000, Манхейм 312 000, Галле 307 000.

Основним конституційним актом ФРН на сьогодні виступає **Основний Закон ФРН**, введений в дію 23 травня 1949 року, зі змінами і доповненнями.

Форму державного правління, виходячи зі змісту Конституції, можна визначити як **парламентська республіка**; форма державного устрою є федеративною, а державний режим - демократичним.

Главою держави в ФРН виступає **Федеральний Президент**, який обирається Федеральними Зборами строком на 5 років. **Федеральні Збори** є спеціальним органом, який спеціально скликається для обрання Президента і складається із представників нижньої палати парламенту - Бундестагу та з представників суб'єктів федерації.

Виходячи з парламентсько-республіканської форми правління в Німеччині, роль Федерального Президента в управлінні державою є невеликою, порівняно з парламентом та урядом.

Основними повноваженнями та функціями президента є:

- промульгація законів;
- приймає участь в засіданнях уряду;
- представляє державу в міжнародних відносинах;
- здійснює право помилування;
- призначає суддів спеціалізованих федеральних судів за поданням відповідних міністрів (окрім суддів Конституційного суду) та здійснює призначення на деякі інші посади.

Щодо участі Президента у формуванні уряду, то вона є досить формальною. Так, глава держави пропонує кандидатуру на посаду

Федерального Канцлера (глави уряду) Бундестагу, а також затверджує обрану Бундестагом особу. Однак, Федеральним Канцлером зазвичай стає лідер партії, яка отримала більшість на парламентських виборах, або лідер партійної коаліції. Президент також здійснює призначення міністрів за поданням Федерального Канцлера.

Всі акти глави держави потребують контрасигнування з боку глави уряду або відповідального міністра. Федеральний Президент не наділений навіть номінально повноваженнями верховного головнокомандувача збройними силами.

Органами законодавчої влади є Бундестаг і Бундесрат, які хоч відповідно до конституції не складають єдиного законодавчого органу, але фактично являють собою двопалатний парламент.

Бундестаг (нижня палата) обирається шляхом загальних і прямих виборів строком на чотири роки на основі пропорційно-мажоритарної виборчої системи. Бундестаг складається з 672 депутатів.

Бундесрат (верхня палата) є органом представництва суб'єктів федерації, який формується урядами земель. До складу Бундесрату входять призначені урядами земель представники, які можуть бути в будь-який момент відкликані. Кількість представників від кожної землі залежить від кількості населення і варіюється від трьох до шести чоловік. Під час голосування при прийнятті рішень від кожної землі подається один голос, який є узгодженою думкою всіх представників. Бундесрат складається з 68 членів.

Особливим органом в системі законодавчої влади необхідно вважати **спільний (загальний) комітет**, який складається на 2/3 з депутатів Бундестагу та на 1/3 з членів Бундесрату. Згаданий орган не є постійно діючим і скликається лише в надзвичайних ситуаціях, коли унеможливлено скликання повного складу Бундестагу. До таких ситуацій відноситься зокрема зовнішня агресія проти Німеччини, при якій, у випадку неможливості зібрання Бундестагу, збирається загальний комітет для проголошення стану оборони.

Основними функціями парламенту Німеччини є прийняття законів, бюджету, обрання Федерального Канцлера, контроль за діяльністю уряду. Бундестаг і Бундесрат також наділені рівними правами щодо ініціювання процедури імпичменту Президента, у випадку умисного порушення останнім федерального законодавства.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи наділені Федеральний Уряд, Бундесрат та депутати Бундестагу. Бундестаг, приймаючи законопроект, передає його на розгляд Бундесрату. Бундесрат вправі заблокувати прийнятий нижньою палатою законопроект і передати його для

внесення змін або доробки. Бундестаг долає вето Бундесрату простою більшістю голосів членів, якщо проект було відхилено простою більшістю голосів членів Бундесрату. У випадку відхилення законопроекту кваліфікованою більшістю голосів членів Бундесрату, Бундестаг долає вето кваліфікованою більшістю голосів його членів.

Вищим органом виконавчої влади Німеччини є **Федеральний Уряд**, який очолює **Федеральний Канцлер**. До складу уряду, окрім канцлера, входять федеральні міністри. Особливим статусом, порівняно зі своїми колегами з інших держав, наділений міністр оборони ФРН, який фактично виконує функції верховного головнокомандувача збройними силами Німеччини.

Повноваження Федерального Уряду є надзвичайно широкими, що викликано існуючою формою державного правління, яка склалась під впливом багатьох, насамперед історичних факторів. Так, уряд фактично здійснює внутрішню і зовнішню політику ФРН, володіє правом законодавчої ініціативи, здійснює управління федеральними органами влади, в тому числі поліцією, спеціальними службами та армією. Особливими повноваженнями наділені деякі члени уряду, які приймають участь у формуванні федеральних судових ланок. Особливе місце в здійсненні державної політики належить Федеральному Канцлеру ФРН.

Судова система будується відповідно до визначених в Основному Законі ФРН сфер юрисдикції, що обумовлює її структуру відповідно до принципу спеціалізації судових органів. **Федеральні суди** здійснюють свою юрисдикцію відповідно в загальній, трудовій, соціальній, фінансовій (податковій), адміністративній сферах. Судді федеральних судів призначаються на посади Федеральним Президентом за поданням відповідного галузевого міністра. Особливе місце в судовій системі Німеччини займає **Федеральний Конституційний Суд**, який обирається Бундестагом і Бундесратом в рівній пропорції. Федеральний Конституційний Суд складається з двох сенатів, в кожному з яких працює по вісім суддів. Основною функцією цього судового органу є здійснення конституційного контролю на території ФРН.

З метою гарантування незалежності судової, вищі федеральні суди розташовані не в столиці, а в інших містах країни (Карлсруе, Франкфурт-на-Майні тощо).

Німеччина є федеративною державою, яка з часу об'єднання ФРН і НДР у 1990 році складається з **16 земель**: Баден-Вюртемберг (Штутгарт), Баварія (Мюнхен), Берлін, Бранденбург (Потсдам), Бремен, Гамбург, Гессен (Вісбаден), Мекленбург-Передня Померанія (Шверін), Нижня Саксонія (Ганновер), Північний Рейн-Вестфалія (Дюссельдорф), Рейнланд-Пфальц (Майнц), Саар (Саарбрюкен), Саксонія (Дрезден), Саксонія-Ангальт (Магдебург), Шлезвіг-Гольштейн (Кіль), Тюрінгія (Ерфурт).

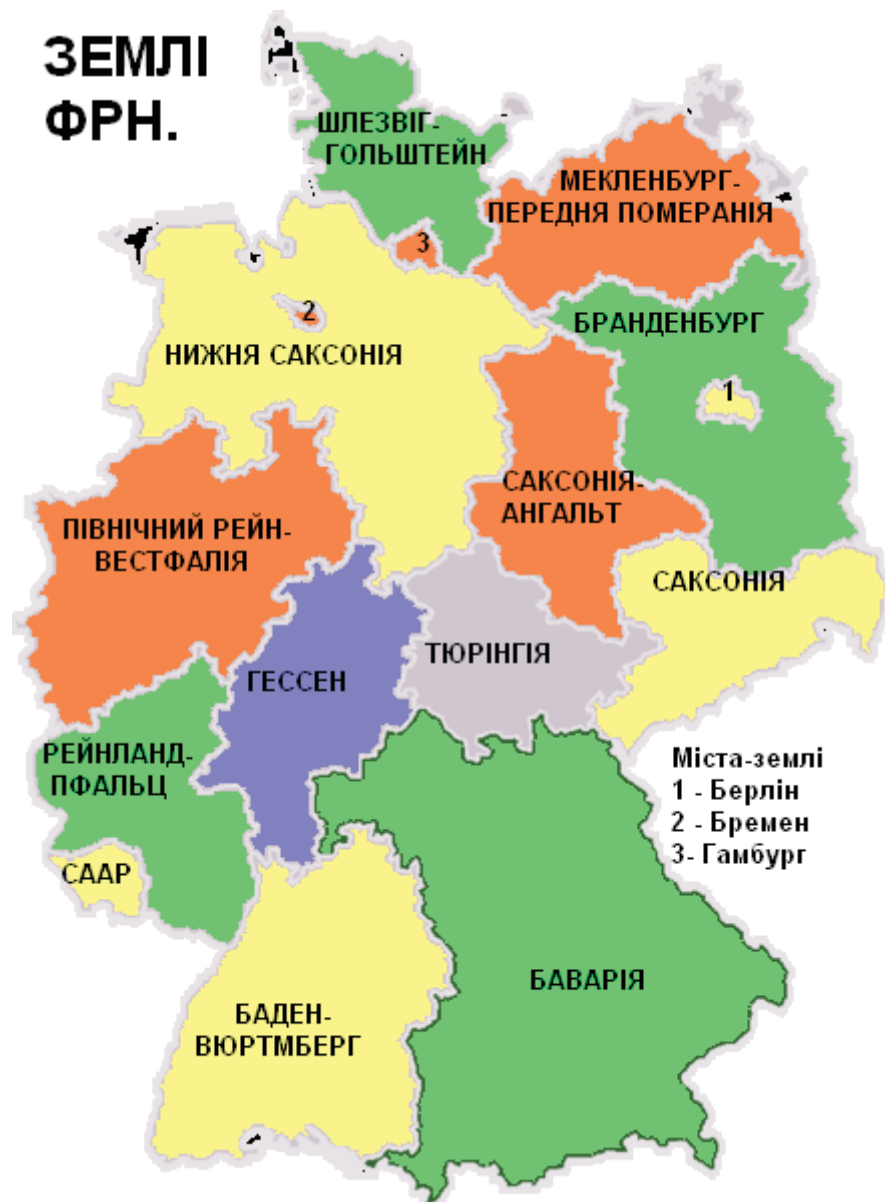
Федеративна форма державного устрою спричинила необхідність розмежування в конституції компетенції між федеральними органами влади і органами влади суб'єктів федерації. У сфері виключної компетенції федерації землі наділені правом приймати законодавчі акти тоді і в такому об'ємі, коли вони уповноважені на те федеральним законом. У сфері конкуруючої компетенції землі наділені правом законотворчості лише за умов, коли федерація не використовує своїх прав по створенню законодавства. У сфері залишкових повноважень землі вправі самостійно приймати законодавчі акти.

У кожному з суб'єктів федерації прийнято свій основний закон, який визначає засади побудови суспільного і державного ладу на земельному рівні. У кожному суб'єкті федерації діє законодавчий орган - ландтаг, який обирається населенням загальними і прямими виборами на основі пропорційної системи. Ландтаги зазвичай є однопалатними, однак існують певні виключення (ландтаг Федеральної землі Баварія). В кожній із шістнадцяти земель також діють уряд, на чолі з прем'єр-міністром, конституційний суд та інші органи влади.

Питання адміністративно-територіального устрою і організації місцевого самоврядування регламентуються конституційними актами земель, що викликає значні відмінності в даних питаннях в окремих суб'єктах федерації. В більшості земель використовується поділ на **округи, міста з правом округу** та общини. Представницькі органи місцевого самоврядування в округах обираються населенням, як правило на 4 роки. Виконавчим органом місцевого самоврядування виступають ландрат або окружний директор, обраний окружним представницьким органом чи призначений ландратом. В общинах також діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням, як правило, строком на 5 років.

Адміністративно-територіальний устрій в західних і східних федеральних землях дещо відрізняється один від одного. В деяких землях відсутній поділ на округи, а територія землі складається з общин, або з інших низових ланок адміністративно-територіального устрою (напр. міста-землі тощо) . Також в чотирьох землях існують земельні райони, які об'єднують округи та міста з правом округу і яким делегується частина повноважень землі.

ЗЕМЛІ ФРН.

РЕСПУБЛІКА ІТАЛІЯ

Держава в Південній Європі; омивається водами Середземного, Іонічного та Адріатичного морів. До її складу належать два найбільші середземноморські острови – Сицилія та Сардинія. Межує з Францією, Швейцарією, Австрією, Словенією. На території Італії дві держави-анклави – Сан Марино та Ватикан.

Територія – 301 302 кв. км

Населення – 57 517 000 чол.

Столиця – Рим

Найбільші міста – Рим 2 804 000, Мілан 1 449 000, Неаполь 1 204 000, Турин 1 003 000, Палермо 731 000, Генуя 707 000, Болонья 417 000, Флоренція 413 000, Катанія 366 000, Барі 355 000, Венеція 321 000, Мессіна 274 000, Верона 258 000, Таранто 245 000, Трієст 233 000, Падуя 220 000, Кальярі 219 000, Брешия 197 000.

Основним конституційним актом Італії є **Конституція**, прийнята Установчими зборами держави 22 грудня **1947 року**.

Італія є **парламентською** республікою, з **унітарним** устроєм та демократичним режимом.

Главою держави є **Президент**, який обирається строком на 7 років спільною колегією, яка складається з членів обох палат італійського парламенту та з делегатів від представницьких органів місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць першого рівня (регіонів), з розрахунку по три від кожного регіону і один від одного з них. Президентом може бути обраний громадянин Італії, який досяг 50-річного віку і який володіє повним обсягом політичних прав.

Основні функції і повноваження Президента:

- призначення дня парламентських виборів;
- має право розпустити парламент;
- призначає і звільняє державних службовців високого рангу;
- володіє правом помилування;
- представляє державу у міжнародних відносинах;
- є верховним головнокомандувачем;
- має право накладати відкладальне вето на закони;
- здійснює промульгацію законів;
- у визначених законодавством випадках видає декрети, які мають силу закону.

Усі акти, які видаються Президентом, потребують контрасигнації з боку відповідного галузевого міністра, який несе за них відповідальність.

Найвищим органом законодавчої влади в Італії є двопалатний парламент, до складу якого входять Палата Депутатів (нижня палата) і Сенат (верхня палата).

До складу **Палати Депутатів** входять 630 депутатів, які обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою. Термін перебування депутатів на посаді складає п'ять років. У виборах приймають участь особи, які досягли 18-річного віку. Депутатом може стати особа, яка є громадянином Італії та досягла віку 25 років.

До складу **Сенату**, який є палатою територіального представництва, входять 315 сенаторів. Кількість сенаторів від кожного регіону пропорційна населенню даного регіону. Вибори у Сенат проходять за пропорційною виборчою системою. У виборах приймають участь особи, які досягли 25-річного віку; сенатором може стати громадянин Італії, який досяг 40-річного віку.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, бюджету та здійснення контролю за діяльністю уряду. Парламентський контроль здійснюється у формі інтерпеляцій, резолюцій, розслідувань тощо. Уряд держави несе відповідальність перед обома палатами парламенту. Обидві палати парламенту є рівними щодо здійснення процесу прийняття законодавчих актів.

Законодавчий процес. Італійський законодавчий процес відзначається деякими особливостями, порівняно з законодавчими процесами інших держав. Отже, законопроект перед його прийняттям проходить три читання. Під час першого читання в обох палатах оголошується назва, короткий зміст і мета законопроекту. Після цього він передається в одну з постійних комісій, яка обговорює проект у другому читанні, вносить до нього зміни і доповнення. Під час третього читання законопроект обговорюється на засіданні кожної з палат та по ньому проводиться голосування. У випадку розбіжностей між обговоренням і голосуванням, у палатах створюється погоджувальна комісія з представників обох палат, яка займається прийняттям єдиного тексту законопроекту.

Палати можуть прийняти рішення, згідно з яким законопроект може передаватись для прийняття в постійну комісію, яка розглядала його на попередній стадії законодавчого процесу. Забороняється передавати для прийняття в комісії законопроекти, які стосуються окремих питань, що визначені законодавством. Більшість законів приймається саме в комісіях, що і складає особливість італійського процесу прийняття законів.

Після прийняття закону він направляється Президенту, який на протязі місяця здійснює його підписання та оприлюднення. Президент вправі накласти

відкладальне вето, яке долається абсолютною більшістю складу обох палат парламенту.

Найвищим органом виконавчої влади, який здійснює реальне керівництво державою, є **Рада міністрів**. Очолює Раду прем'єр-міністр, який призначається президентом зі складу лідерів парламентської більшості. Призначення інших членів уряду здійснюється за поданням прем'єр-міністра теж Президентом держави. Прем'єр-міністр та члени уряду несуть відповідальність перед парламентом за свою діяльність. Парламент вправі відправити уряд у відставку, у випадку винесення йому вотуму недовіри.

Основні функції та повноваження уряду:

- здійснює управління державним апаратом;
- володіє правом законодавчої ініціативи;
- видає акти підзаконного характеру (регламенти), а також в порядку делегованого законодавства видає акти, які мають силу закону (тобто фактично здійснює законодавчі функції);
- приймає участь у здійсненні зовнішньої політики держави.

Органами судової влади в Італії є суди конституційної, загальної та адміністративної юрисдикції. Систему загальних судів очолює **Вищий Касаційний Суд**, до її складу входять **апеляційні суди та суди першої інстанції**; очолює систему органів адміністративної юрисдикції - **Державна Рада**, яка також виконує функції консультативного органу в правовій галузі щодо уряду держави.

Органом конституційної юрисдикції є **Конституційний Суд**, до складу якого входять призначені в рівних пропорціях Президентом, парламентом (на спільному засіданні обох палат) і вищими органами загальної та адміністративної юрисдикції 15 членів, на 9-річний термін.

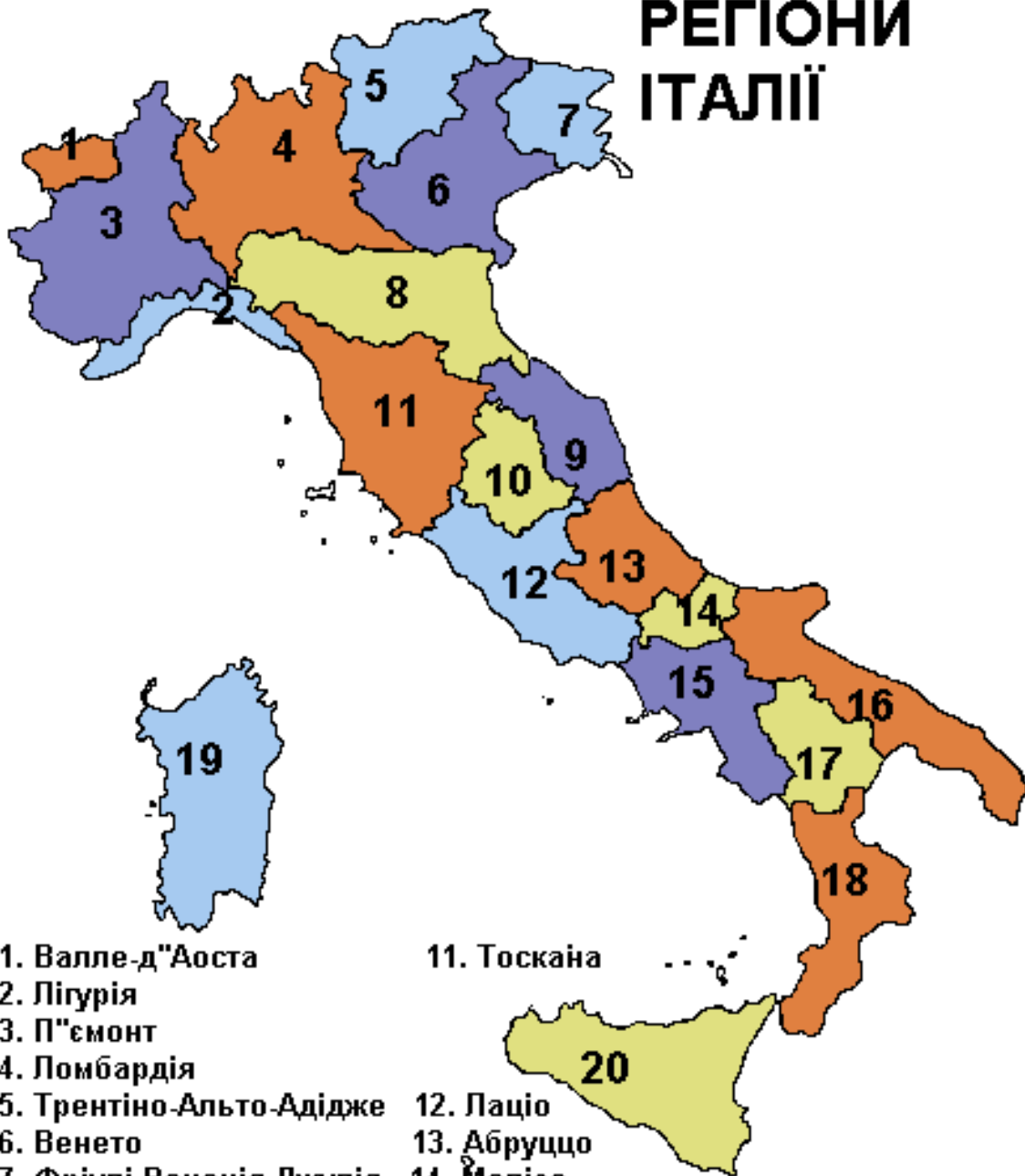
Італія є унітарною державою, яка поділяється на **двадцять регіонів, п'ять з яких наділені автономним статусом**: автономні регіони: Трентино-Альо-Адідже, Вале-д'Аоста, Сардинія, Сицилія, Фриулі-Венеція-Джулія; інші регіони: Пьемонт, Лигурія, Венеція, Емілія-Романья, Ломбардія, Умбрія, Тоскана, Лаціо, Марке, Молізе, Абруцці, Кампанія, Апулія, Базиликата, Калабрія. Статус автономних регіонів визначається Конституцією і статутами регіонів. В свою чергу регіони поділяються на провінції, а провінції - на комуни.

Хоча форму державного устрою Італії зазвичай визначають як унітарну, вона передбачає досить широку компетенцію місцевих органів влади, з наданням державній владі функцій нагляду. На кожному рівні адміністративно-територіального устрою обираються представницькі органи місцевого самоврядування – ради. Кандидат на посаду голови ради очолює

список кандидатів в депутати і у випадку його перемоги, політична сила, яка його висунула, отримує більшість у відповідній раді. Ради автономних регіонів наділені правом прийняття місцевих законів. Строк повноважень обласних рад – п'ять років. Ради утворюють виконавчі органи - джунти, які очолюються головами.

В кожній з провінцій діє призначений урядом комісар, який здійснює контрольні функції за діяльністю органів місцевого самоврядування та координує роботу органів державної влади на місцях.

РЕГІОНИ ІТАЛІЇ

1. Валле-д'Аоста	11. Тоскана	
2. Лігурія	12. Лаціо	
3. П'ємонт	13. Абруццо	
4. Ломбардія	14. Молізе	
5. Трентіно-Альто-Адідже	15. Кампанія	18. Калабрія
6. Венето	16. Апулія	19. Сардинія
7. Фріулі-Венеція-Джулія	17. Базіліката	20. Сіцилія
8. Емілья-Романья		
9. Марке		
10. Умбрія		

УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА

Держава в Центральній Європі. Межує з Україною, Румунією, Сербією та Чорногорією, Хорватією, Словенією, Австрією, Словаччиною.

Територія – 93 036 кв. км.

Населення – 10 310 000 чол.

Столиця – Будапешт

Найбільші міста – Будапешт 2 076 000, Дебрецен 215 000, Мішкольц 211 000, Сегед 178 000, Печ 169 000, Дьєр 130 000, Ніредьгаза 115 000, Сейкешфегервар 110 000, Кечкемет 105 000, Сомботгей 86 000, Солнок 80 000, Татабанья 74 000, Коповар 71 000, Бейкейчаба 68 000, Веспрейм 65 000, Егер 63 000, Залаегерсег 63 000, Дунауйварош 59 000, Шопрон 55 000, Нодьконижо 54 000, Ходмезевашархей 51 000.

Основним конституційним актом Угорщини є **Конституція 1949 року** зі змінами та доповненнями.

За змістом Конституції Угорську Республіку можна визначити як **парламентську республіку з унітарним** устроєм та демократичним політичним режимом.

Главою держави є **Президент**, який обирається парламентом терміном на чотири роки. Обраним вважається кандидат, якого при висуненні підтримали не менше ніж п'ятдесят депутатів і який набрав дві третини голосів під час таємного голосування. Главою держави може бути обраний громадянин Угорщини, який володіє правом голосу і досяг тридцяти п'ятирічного віку. Одна і та ж сама особа може обіймати посаду Президента не більше двох строків підряд.

Президент Угорщини:

- представляє державу у зовнішніх відносинах;
- укладає міжнародні договори за згодою парламенту;
- призначає час парламентських виборів та виборів до органів місцевого самоврядування;
- вправі виступити ініціатором референдуму;
- пропонує парламенту кандидатуру прем'єр-міністра, за поданням останнього призначає та звільняє міністрів;
- призначає і звільняє Голову Національного Банку, ректорів та професорів університетів, затверджує на посаді Президента Академії Наук;
- є головнокомандувачем збройних сил;
- присвоює військові та спеціальні звання, нагороджує нагородами та відзнаками;
- володіє правом помилування;
- вирішує питання громадянства.

В цілому, правовий статус Президента є типовим відносно статусу глави держави в парламентській республіці.

Законодавча влада в державі здійснюється однопалатним парламентом - **Державними Зборами**. Відповідно до Конституції, Державні Збори є вищим органом державної влади та представницьким органом народу Республіки. Парламент складається з представників, які обираються шляхом прямих виборів за змішаною системою строком на чотири роки. Державні Збори очолюються Головою, який обирається і відкликається з посади депутатами.

Основні функції Державних Зборів:

- прийняття Конституції Угорщини;
- прийняття законів;
- контроль за діяльністю уряду;
- визначення плану соціально-економічного розвитку;
- приймає бюджет країни;
- обрання Президента республіки, Прем'єр-міністра, членів Конституційного Суду, Голову Верховного Суду тощо;
- укладення міжнародних договорів, які мають особливе значення для держави, вирішує питання щодо використання збройних сил.
- вирішує питання про створення нових областей, міст з правом області, зміни кордонів областей тощо.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи наділені Президент, уряд, представники Державних Зборів. Прийнятий парламентом законопроект передається для підписання главі держави, який протягом п'ятнадцяти днів вправі застосувати відкладальне вето, повернувши його для доопрацювання в парламент з власними зауваженнями. Державні Збори долають вето Президента шляхом підтримки законопроекту простою більшістю голосів, після чого останній має бути промудльований главою держави на протязі п'яти днів.

Виконавча влада в Республіці здійснюється **Урядом**, до складу якого входять прем'єр-міністр та міністри. Прем'єр-міністр обирається парламентом за пропозицією Президента. Кандидатом на посаду прем'єр-міністра глава держави, як правило, призначає лідера партії, яка отримала більшість місць в парламенті під час виборів. Міністри призначаються Президентом за поданням прем'єр-міністра, який фактично за погодженням з парламентом формує власний кабінет.

Уряд несе відповідальність перед парламентом та складає повноваження перед новообраним складом законодавчого органу. Державні Збори, по аналогії з німецькою конституційною моделлю, вправі заявити т.з. "конструктивний вотум недовіри" Уряду, шляхом висунення на посаду прем'єр-міністра нового

кандидата. Якщо більшість депутатів парламенту підтримає таку пропозицію, то попередній склад Уряду подає у відставку, а кандидат на посаду прем'єр-міністра вважається обраним.

Основними функціями Уряду є захист конституційного порядку, координація роботи центральних органів влади, здійснення державної політики в економічній, соціальній, гуманітарній сферах, міжнародне співробітництво.

Судова влада в Угорщині здійснюється **Верховним судом Республіки, Апеляційними судами, Судом Столиці, обласними судами, місцевими судами**. У відповідності до Конституції дозволяється створення спеціальних судів для розгляду особливих категорій справ.

Очолює судову систему Верховний Суд, який здійснює контроль за судочинством та діяльністю судових установ. Очолює Верховний Суд голова, який обирається парламентом. До складу Верховного Суду входять також заступники голови та судді, які призначаються Президентом. Судами апеляційної інстанції, як правило, виступають обласні суди, а в тих випадках коли обласні суди розглядали справу вперше, така функція належить Апеляційним судам, яких створено чотири. Місцеві суди здійснюють вперше розгляд більшості справ.

Конституційне судочинство здійснюється **Конституційним Судом Республіки**.

Призначення на судові посади всіх ланок здійснюється главою держави довічно.

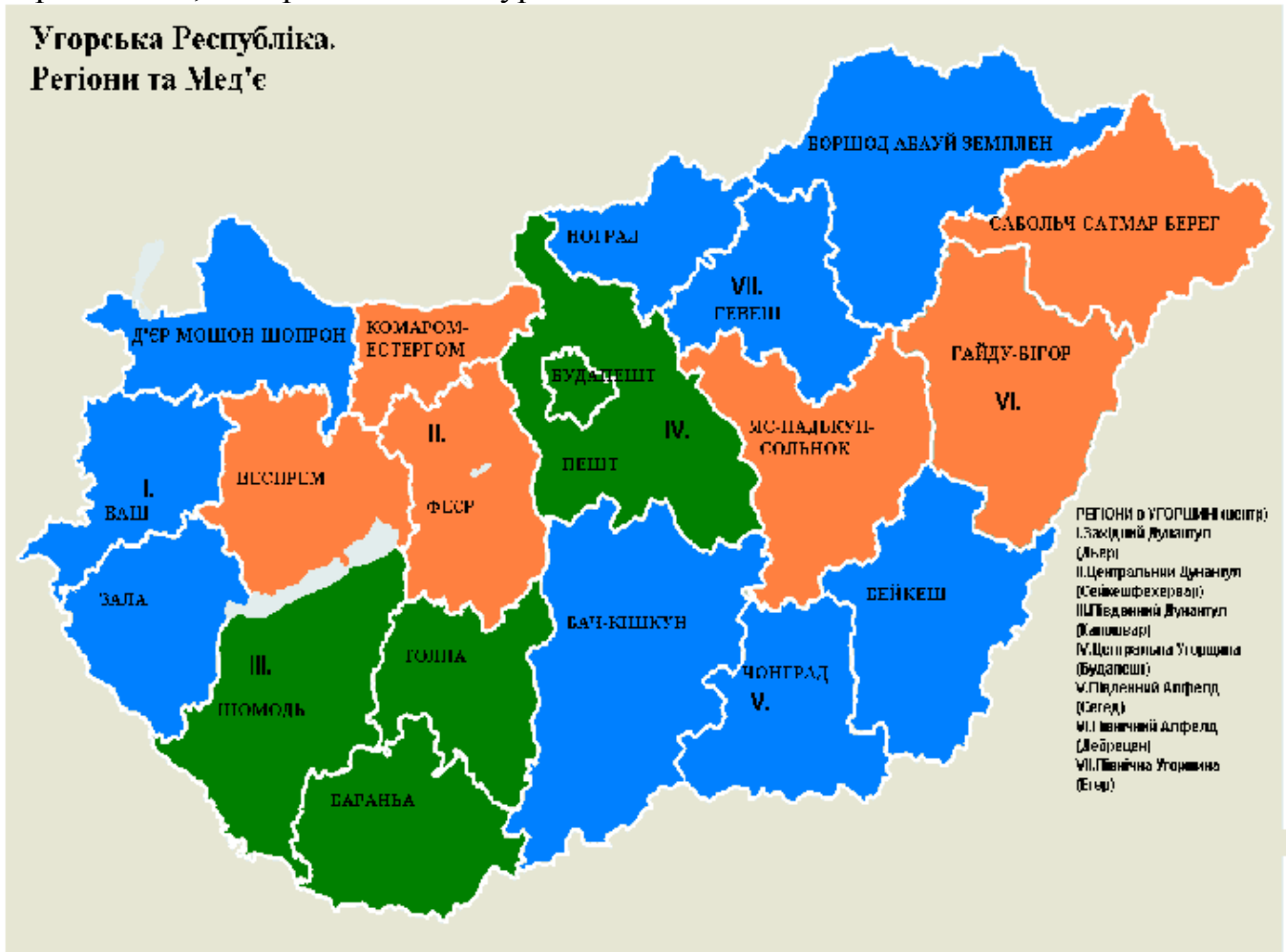
Територія Угорщини поділяється на **столицю, області та міста з правом області**. Столиця та міста з правом області в свою чергу поділяються на райони, а області на **міста і села**. Таким чином, на відміну від багатьох європейських держав, в Угорщині діє двоступенева система адміністративно-територіального устрою, в якій відсутня проміжна ланка районного рівня між адміністративно-територіальною одиницею першого рівня (область) та низовою ланкою адміністративно-територіального поділу.

Однак, на сьогоднішній день, у відповідності з сучасними тенденціями регіоналізації в Європі та з вступом в Європейський Союз, в Угорщині відбувається територіально-адміністративна реформа, наслідком якої має бути утворення **регіонів**. До складу цих одиниць будуть входити області та міста з правом області, що означатиме перехід до традиційної триступеневої системи адміністративно-територіального поділу.

Особливістю територіальної організації Угорщини є достатньо широка компетенція місцевих органів самоврядування. Отже, в столиці, областях,

містах та селах діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на чотири роки за пропорційною системою. Представницькі органи місцевого самоврядування очолюються мером або президентом, який окрім муніципальних обов'язків може бути наділений функціями державної виконавчої влади.

На рівні області утворюються адміністративні управління на чолі з керівниками, які представляють уряд і здійснюють нагляд.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Держава в Північній Америці, омивається водами Атлантичного та Тихого океанів; межує з Мексикою на півдні та Канадою на півночі; до її складу належить також ряд острівних територій в Карибському морі та в Океанії.

Територія – 9 809 155 кв. км

Населення – 257 900 000 чол.

Столиця – Вашингтон 585 000 (3 929 000).

Найбільші міста – Нью Йорк 7 312 000 (18 087 000), Лос Анджелес 3 490 000 (14 532 000), Чикаго 2 768 000 (8 066 000), Хьюстон 1 690 000 (3 711 000), Філадельфія 1 553 000 (1 899 000), Сан Дієго 1 149 000 (2 498 000), Даллас 1 022 000 (3 885 000), Фенікс 1 012 000 (2 122 000), Детройт 1 012 000 (4 665 000), Сан Антоніо 966 000 (1 323 000), Сан Хосе 801 000, Індіанapolis 747 000 (1 237 000), Сан Франциско 729 000 (6 253 000), Балтімор 726 000 (2 382 000).

1. Утворення США

США на сьогодні є однією з наймогутніших країн світу. Однак історія її державності розпочалася відносно недавно (порівняно з деякими потужними європейськими країнами).

Базою утворення США виступили англійські колонії, засновані на північноамериканському континенті в **17 – 18 ст.** На момент утворення можна було виділити три основні регіони: південь, де переважав рабовласницький спосіб виробництва; північ – колонії, в яких дістав розвиток мануфактурний спосіб виробництва; центр – деякі колонії, які зайняли так зване проміжне становище. Населення колоній складалося в основному з представників англійської аристократії, буржуазії, фермерів та завезених африканців-рабів.

З точки зору порядку управління колонії також поділялися на три групи: приватновласницькі володіння (Меріленд, Пенсільванія), колонії-республіки (Род-Айленд, Коннектікут), королівські колонії. Населення колоній вважало себе вільними підданими англійської корони, на нього поширювалася дія основних правових актів метрополії (Білль про права, Велика хартія вільностей тощо.) Однак з часом проявилася протистояння між урядом, який розглядав колонії в якості сировинного придатку, та населенням колоній. Найбільшої гостроти ці протиріччя досягли в середині 18 століття.

Основні етапи боротьби за незалежність.

- **1774 р.** – скликання у Філадельфії **Першого континентального конгресу** колоній, який прийняв звернення до короля Англії, в якому було виражено прохання припинити порушення прав жителів колоній. Англійський уряд відреагував військовими діями.
- **1775 р.** – **Другий континентальний конгрес**, який оголосив війну Англії, утворив американську армію. Почалася війна за незалежність.
- **4 липня 1776 року** – **Третій континентальний конгрес прийняв Декларацію про незалежність**. Цей документ був складений групою політиків (Джеферсоном, Вашингтоном, Адамсом, Гамільтоном), які притримувалися прогресивних поглядів на державотворчі процеси, сповідували ідеї наявності у людини невід’ємних природних прав тощо. У Декларації було оголошено про розірвання залежності між колоніями та метрополією, через порушення Англією невідчужуваних прав американців. На основі теорії природного права оголошувався принцип національного суверенітету, повновладдя народу тощо.
- **1781 р.** – прийняття конгресом першого конституційного документу США, який мав назву „**Статті конфедерації**”, в якому було зафіксовано створення Сполучених Штатів Америки, як державного утворення конфедеративного типу, до складу якого входили англійські колонії, розташовані у Північній Америці.

Колонії були проголошені незалежними державами (штатами). Було встановлено, що кожний штат зберігає свою незалежність, зобов’язується надавати допомогу і підтримку іншим штатам та не втручатися в їх справи. Оголошувалося про свободу пересування та торгівлі в середині конфедерації. Для ведення загальних справ утворювався Конгрес, в якому кожен зі штатів мав по одному голосу. Конгрес працював сесійно, а в перерві між сесіями його функції виконував Комітет штатів.

Таким чином, в кінці 18 століття в Північній Америці виникло нове державне утворення конфедеративного типу – Сполучені Штати Америки, яке було остаточно визнано за англо-американським мирним договором 1783 року.

2. Конституція США 1787 року; Білль про права. Розвиток держави у 18 – 20 ст.

Після завершення у **1783 році** війни з Англією правлячі кола північноамериканських колоній дійшли до необхідності посилення союзу між штатами та переходу на більш централізовану систему державного ладу.

У **1787 році** в Філадельфії зібрався Конституційний конвент, на якому

були представлені 12 із 13 штатів. На протязі чотирьох місяців ввелася підготовча робота, результатом якої було прийняття Конституції, що діє і сьогодні.

Одним з основних принципів конституції став принцип розподілу влад на законодавчу, виконавчу і судову.

Законодавча влада надавалася **Конгресу США** (парламенту), який складався з двох палат: Сенату (верхня палата) та Палати Представників (нижня палата). Сенат був палатою територіального представництва, а палата представників виражала інтереси нації в цілому.

Сенат складався з обраних терміном на 6 років законодавчими органами штатів сенаторів. **Палата представників** – з конгресменів, обраних на 2 роки населенням штатів із розрахунку 1 конгресмен від 30000 громадян. Найважливішою прерогативою Конгресу було прийняття законів. У цій сфері обидві палати були наділені однаковими повноваженнями, за виключенням законів у фінансовій сфері, які могли ініціюватися палатою представників. Законопроект перетворювався на закон у випадку його прийняття обома палатами та затвердженням президенту. Президент був наділений правом відкладального вето, яке долалося 2/3 голосів членів обох палат.

Виконавча влада здійснювалася **Президентом**, який наділявся повноваженнями глави держави і уряду. Президент визнавався верховним головнокомандувачем, наділявся правом помилування, за згоди і поради Сенату призначав дипломатів та інших вищих посадових осіб, скликав палати Конгресу у термінових випадках та здійснював інші повноваження. Як глава уряду, президент керував адміністративним апаратом та повсякденними справами в галузі управління, видавав адміністративні розпорядження, які мали відповідати діючим законам. Президент обирався за допомогою непрямих виборів терміном на 4 роки. Вибори проходили наступним чином: населення штатів обирало виборщиків, які в свою чергу обирали президента.

Третя гілка була представлена судом. Загально федеральну судову систему очолював **Верховний Суд США**. По найбільш важливим справам суд здійснював розгляд за участі присяжних. Судді верховного суду призначалися Президентом за згодою Сенату на невизначений термін.

Таким чином передбачалася **конституційна система „стримувань і противаг”**. Конгрес міг відхилити законопроекти, внесені на розгляд Президентом, а Сенат – не погодитися із внесеною на його розгляд кандидатурою. Палата Представників і Сенат, за участі Верховного суду, отримали право розпочати і провести процедуру притягнення Президента до відповідальності. Президент був наділений правом відкладального вето, що дало йому можливість впливати на законодавчий процес. Введення двопалатної

системи Конгресу передбачало конкуренцію палат і запобігало узурпації законодавчої влади однією з них. Різні терміни обрання парламенту та Президента запобігали безвладдю.

Конституція передбачала **федеративний устрій**. Відповідно розмежовувалися правомочності між загально федеральною владою та владами окремих штатів.

Федерація була наділена правом здійснення закордонних справ, зовнішньої торгівлі, регулювати грошову систему країни, встановлювати єдині стандарти в галузі метрології, керувати питаннями оборони. Підкреслювалося верховенство федерального права. Фіксуючи основи федерації, конституція вводила змішану систему Конгресу, в якій представництво корпусу виборців країни в цілому стало суміщатися з рівним представництвом штатів у Сенаті, в незалежності від кількості населення кожного з них. Таким чином, верхня палата ставала більш послідовним виразником інтересів штатів, особливо малонаселених.

Однією з важливих ознак Конституції була відсутність у її основному тексті норм, які б стосувалися прав і свобод людини.

Ця прогалина була заповнена в 1791 році із введеннями у дію прийнятого в 1789 р. **Біллю про права**, який складався з десяти поправок до Конституції. Принциповою ідеєю поправок було визнання недопустимості прийняття законів, які порушують свободи громадян (віросповідання, слова і преси, мирних зібрань, звернення до уряду з проханням зупинити зловживання). Визнавалося право носіння зброї, заборонялося проводити затримання особи, слідчі дії, які порушують її особисті права без належно оформлених дозволів. Ніхто не міг бути підданий покаранню інакше, як за рішенням суду. Вводився обов'язковий розгляд кримінальних справ судом присяжних та обумовлювалося право обвинуваченого на захист.

Таким чином, із прийняттям Біллю про права американська конституція стала першим в історії документом, який на сьогодні прийнято класифікувати як конституція. Однією з важливих ознак цього акту є його надзвичайна стабільність (діє і сьогодні), яка обумовлена наявністю в ньому лише найбільш важливих, основоположних принципів норм і надзвичайно складним процесом внесення змін до нього.

Першим президентом США було обрано Джорджа Вашингтона. З його іменем пов'язано утворення апарату загально федеральної центральної виконавчої влади. Було утворено ряд центральних органів – **департаментів**, які керували відповідними галузями: військовий, фінансовий, державний (закордонних справ). Пройшла уніфікація структури органів влади і управління в штатах: законодавча влада в основному здійснювалася легіслатурами, а

виконавча – губернатором, ступінь повноважень якого була різною у різних штатах.

Однією з важливих тенденцій державотворення було **територіальне розширення країни**, яке відбувалося в основному за рахунок:

1. захоплення земель корінних індіанців,
2. завоювання мексиканських земель,
3. придбання володінь європейських країн у Північній Америці.

Нові землі отримували автономію у складі США, утворювали власні законодавчі органи. Однак центр залишав за собою значні права в керівництві автономією. Так, місцевий уряд очолювався призначеним президентом губернатором, який міг накладати вето на прийняті місцевими законодавчими зборами закони, Конгрес міг позбавити автономію її спеціального статусу тощо. Поступово, при дотриманні умови встановлення республіканської форми правління та ряду інших, автономія могла бути реорганізована у окремий штат. Окрім цього, окремі штати утворилися шляхом самовизначення через відокремлення від інших штатів. Таким чином, на початок 20 століття у США налічувалося 48 штатів.

Наріжною сторінкою в американській історії слід вважати **громадянську війну 1861-65 років**. Причиною війни виступили протиріччя між консервативно налаштованими, рабовласницькими південними штатами та індустріальними, більш розвиненими північними штатами. Війна розпочалася після обрання радикально налаштованого республіканця Лінкольна президентом, який виступав за відміну рабства. Південні штати оголосили про утворення конфедерації південних штатів і вихід зі складу США. Розпочалися воєнні дії, в яких переможцем став федеральний центр. Після закінчення воєнних дій у південних штатах було введено тимчасове воєнне управління, яке могло бути скасоване лише після прийняття 15 поправки до Конституції, яка передбачала надання виборчих прав всім громадянам, незалежно від кольору шкіри.

3. Механізм держави в США в 20 ст.

В 20 ст. США домоглися високих стандартів у багатьох галузях суспільного життя, передусім у економічній сфері, і поступово перетворилися на державу – світового лідера.

Дві світові війни, в яких брала участь Америка, майже не спричинили негативних наслідків для неї; більше того, вони сприяли зростанню її економічної потужності. З часом в країні відбулася структурна перебудова в економіці, наслідком якої був перехід домінування до крупних фінансово-промислових корпорацій. Відбулися також зміни у публічному секторі.

Однак зміни в державному ладі США, які відбулися в 20 ст., носили

фактичний характер і майже не зачіпали основ конституційного порядку.

Важливою тенденцією розвитку механізму держави в 20 столітті була **централізація державної влади**. Цей процес не носив відкритий характер і був досить складним, оскільки політичні влади окремих штатів, природно, виступали проти нього. Важливим фактором централізації країни виступила т. з. „**доктрина вічного союзу**”, у відповідності з якою за кожним штатом перестало визнаватися право на сецесію (відокремлення) від США та право окремого штату на невизнання федерального законодавчого акту.

Наступним проявом централізації було **розширення компетенції федеральної влади** та утворення розгалуженого апарату управління, який складався з професійних службовців.

Вищим органом законодавчої влади в країні виступає **двопалатний Конгрес**, який складається з Палати Представників та Сенату.

Палата Представників представляє інтереси нації в цілому, очолюється спікером і складається з 435 конгресменів, які обираються терміном на два роки за допомогою мажоритарною системою відносної більшості. Кожен штат обирає різну кількість представників, в залежності від кількості населення. Однак кожен штат повинен мати, як мінімум, одного представника.

Конгресменом може бути обраний громадянин США, який володіє правами громадянства не менше семи років, досяг двадцятип'ятирічного віку, постійно проживає в штаті, на території якого розташовано виборчий округ.

Сенат – верхня палата парламенту – представляє інтереси суб'єктів федерації. Він складається зі ста сенаторів: по два від кожного штату, незалежно від кількості населення. Верхня палата обирається терміном на шість років, з оновленням третини складу кожні два роки. Очолює Сенат Віце президент США.

Сенатором може бути обрано громадянина США, який перебуває в громадянстві не менше 9 років, досяг тридцятирічного віку та постійно проживає на території штату, від якого балотується.

Основними повноваженнями Конгресу є прийняття законів та затвердження бюджету. Сенат також володіє функціями по затвердженню на посадах вищих урядовців, суддів Верховного суду, приймає остаточне рішення у справі про імпічмент Президента. Обидві палати структурно поділяються на комітети і комісії.

Вищою посадовою особою держави і главою виконавчої влади є **Президент**. Він обирається населенням за допомогою непрямої системи

виборів терміном на чотири роки. Президент не може обиратися на посаду більше, ніж два рази підряд.

Для обрання Президента в кожному штаті утворюється **колегія виборців**, число якої дорівнює сумарній кількості сенаторів та конгресменів від даного штату. Колегію виборців обирає населення, а правом висунення списку кандидатів до колегії володіють політичні партії. При цьому застосовується принцип “хто перемиг – отримує всі місця”. Тобто місця в колегії виборців завжди належать представникам однієї партії. Таким чином, після формування колегій виборців у всіх штатах можна зробити висновок, кандидат від якої партії буде наступним Президентом. Для обрання необхідно набрати 270 голосів виборців; при цьому достатньо набрати голоси в одинадцяти найбільших штатах з п’ятдесяти.

У випадку, коли жоден з кандидатів не набере відповідної кількості голосів, Президента обирає Палата Представників з числа трьох кандидатів, що набрали найбільшу кількість голосів.

Президентом США може бути обраний уроджений громадянин США, який досяг тридцятишестирічного віку і проживав на території США останні чотирнадцять років.

Разом з Президентом обирається **Віце-президент**, який покликаний замінити Президента у випадку дострокового припинення повноважень, а також надавати допомогу при виконанні останнім своїх функцій. Віце-президент також є главою верхньої палати парламенту – Сенату. Критерії для участі у виборах Віце-президента є ідентичні до цензів глави держави. У випадку дострокової вакантності поста Віце-президента, останнього визначає Президент і він підлягає затвердженню двома палатами Конгресу.

Повноваження глави держави є класичними для президентської республіки:

- призначає глав центральних відомств (міністрів), суддів Верховного Суду, послів “за порадою і згодою” Сенату;
- на власний розсуд звільняє з посад міністрів, а також призначає та звільняє урядовців рангом нижче, ніж міністерський;
- безпосередньо керує роботою Кабінету;
- є верховним головнокомандувачем;
- керує зовнішньою політикою, підписує міжнародні договори;
- володіє правом вето (яке можна вважати абсолютним);
- видає укази та виконавчі накази.

В країні відсутній вищий колегіальний орган виконавчої влади. **Кабінет**, який утворюється з керівників центральних органів виконавчої влади та інших радників Президента, виконує функції допоміжного та дорадчого органу, який

наділений делегованими повноваженнями в сфері виконавчої влади. Кабінет відповідальний перед Президентом та не несе політичної відповідальності перед законодавчим органом. Таким чином, його не можна вважати урядом в розумінні європейського парламентаризму.

Судова система США складається з двох рівнів – федеральної та судової системи штатів.

Федеральна судова система очолюється **Верховним Судом США**, який складається з дев'яти суддів, що довічно призначаються Президентом за згодою з Сенатом. Окрім традиційного набору повноважень вищої судової інстанції системи загальних судів, даний орган наділений правом тлумачення конституції та законів, здійснення функцій конституційного контролю.

На території країни утворено одинадцять **федеральних апеляційних судів**, кожен з яких охоплює територію декількох штатів, і які здійснюють перегляд справ в апеляційному порядку по справах, рішення по яких постановили суди нижчої ланки; також діє апеляційний суд, що переглядає рішення спеціалізованих судів, розташованих у столиці. Судами першої інстанції виступають **федеральні окружні суди**, які утворюються на території США в залежності від кількості населення, не беручи до уваги кордони штатів. Основною компетенцією цієї ланки є первинний розгляд кримінальних, цивільних та інших категорій справ.

Важливо зазначити, що згадані судові органи розглядають виключно справи, віднесені до федеральної юрисдикції.

На території кожного штату діє власна судова система, яка має на меті розгляд справ, віднесених до компетенції суб'єктів федерації. На чолі такої системи стоїть **Верховний Суд штату**, який наділений правами вищої судової інстанції та здійснює функції суду конституційної юстиції. Судові системи можуть включати до свого складу **апеляційні суди**. Судами першої інстанції виступають **суди округів**. Порядок наділення суддів повноваженнями в різних штатах різний – вони можуть обиратися на посади законодавчими органами, населенням або призначатися губернатором.

Окрім цього, на території США діє система муніципальних судів, які утворюються міськими радами та розглядають справи, віднесені до компетенції муніципалітетів.

США – федеративна держава, яка складається з **п'ятдесяти штатів** та **одного федерального округу**. Суб'єкти федерації наділені значною компетенцією, мають власну конституцію та систему законодавства, символіку, громадянство, систему органів законодавчої та виконавчої влади, судову систему, прокуратуру та поліцію.

Наявність останніх органів значно відрізняє американський федералізм від подібних систем у інших країнах і дає можливість визначати його, як значно децентралізований. Наступною особливістю, яка підкреслює цей висновок, є відсутність на території штатів єдиного органу чи посадової особи, яка представляє федеральну владу в цілому; діють лише окремі територіальні підрозділи спеціалізованих федеральних служб.

Однак штати, не дивлячись на прямий переклад з англійської мови, *state* – держава, не можна вважати державами, в повному розумінні цього поняття: вони не володіють правом на вихід зі складу країни, не можуть вводити власну валюту та митницю, не вправі утворювати власні збройні сили та вести зовнішню політику.

Разом з тим до складу США належить ряд **територій** у басейні Карибського моря та в Океанії, які не мають статусу штату і знаходяться під федеральним управлінням.

У кожному штаті діє власне Законодавче зібрання (Легіслатура), яке складається з двох палат: Палати Представників штату та Сенату. В одному зі штатів – Небраска – легіслатура є однопалатною.

Виконавча влада представлена губернатором та, очолюваним ним, урядом штату.

Законодавчі органи та губернатор обираються населенням, як правило на два або на чотири роки.

Територія штату поділяється на **графства (округи)** та **міста**. Місцеве самоврядування здійснюється представницькими та виконавчими органами самоврядування. В ролі представницьких органів місцевого самоврядування виступають ради, які обираються населенням, найчастіше на два або чотири роки. Виконавча влада здійснюється або мером, якого обирає населення, або керуючим, якого запрошує на роботу муніципальна рада, або виконавчою комісією, яка обирається радою.

4. Правоохоронні органи США

Правоохоронні органи США займають важливе місце в системі органів державної виконавчої влади федерації та окремих штатів.

Особливістю формування системи правоохоронних органів є її

децентралізація і, як її наслідок, відсутність єдиної вертикальної структури на території всієї країни у цілому ряду таких органів. Такий факт, перш за все, спричинений тим, що США є федеративною країною, в якій існує два рівня юрисдикції: юрисдикція федерації та юрисдикція штатів. Однак відсутність у США єдиної системи правоохоронних органів відрізняє її від цілому ряду інших федеративних країн, де діяльність правоохоронних органів входить до виключної компетенції федерації.

Ще однією характерною ознакою є **відсутність у США федеральної поліції**, як структурного підрозділу департаменту внутрішніх справ, чи як окремої структурної одиниці. Поліцейські функції в сфері федеральної юрисдикції виконуються рядом інших спеціальних органів, які діють в рамках департаменту юстиції.

Найбільш важливою ланкою правоохоронної системи є **атторнейська служба**, яка складається з декількох незалежних одна від одної атторнейських систем: федеральної, штатів, місцевої тощо. Органи атторнейської служби наділені повноваженнями порушення кримінальних справ, розслідування порушень законів, підтримання державного обвинувачення тощо.

Характерною ознакою атторнейської служби в США є той факт, що вона не здійснює функцій загального нагляду за додержанням законності та не складає єдиної структурно підпорядкованої системи органів. На кожному з рівней юрисдикції діє власна служба, яка здійснює вищезгадані повноваження.

Федеральна атторнейська служба очолюється генеральним атторнеєм, призначається президентом за згодою з сенатом та одночасно є главою департаменту юстиції США. Посада генерального атторнея в країні вважається політичною, оскільки окрім функцій глави системи федеральних правоохоронних органів, які здійснюють розшукові, слідчі, розвідувальні, прокурорські та інші функції, він також виступає юрисконсультром федерального уряду та радником президента з правових питань.

Атторнейська служба має власну систему місцевих органів, які розташовані при федеральних окружних і апеляційних судах. До місцевих органів федеральної атторнейської служби належать атторнеї судових округів та федеральні маршали. Місцеві атторнеї виконують прокурорські функції на території округу, а маршали діють у якості виконавців рішень та розпоряджень федерального суду. Окрім цього, вони керують спеціальними поліцейськими формуваннями, які використовуються для підтримання порядку у надзвичайних випадках.

Серед правоохоронних органів особливе місце займає **Федеральне бюро розслідувань**, яке діє в системі департаменту юстиції США. ФБР очолюється директором, який призначається президентом за згодою з сенатом. У

організаційному відношенні служба має свої підрозділи по всіх великих містах країни. Формальним завданням ФБР є ведення слідства по злочинам, передбаченим федеральним законодавством. Однак в полі його діяльності на практиці є значно ширше коло справ, особливо тих, які набувають широкого резонансу і мають політичне забарвлення. Особливе значення ФБР серед інших правоохоронних та оборонних органів пояснюється також тим, що до його компетенції належить міжвідомча координація всієї діяльності по забезпеченню внутрішньої безпеки країни. Таким чином, ФБР є не тільки слідчим органом, але і спеціальним органом контррозвідки.

У складі департаменту юстиції США та департаменту безпеки США також діє ряд інших правоохоронних органів, основним завданням яких є забезпечення законності у різних галузях суспільного життя. Серед таких органів слід відзначити **Службу імміграції і натуралізації, Адміністрацію по застосуванню закону про боротьбу з наркоманією тощо.**

Діяльність ФБР та інших правоохоронних органів департаменту юстиції США тісно пов'язана з діяльністю спеціальних розвідувальних органів США, які входять до складу розвідувального співтовариства США. Основна ланка цього співтовариства – **Центральне розвідувальне управління**, яке було створено в 1947 році. ЦРУ очолюється директором, що призначається президентом за згодою сенату. Метою діяльності ЦРУ є обов'язок захищати національну безпеку держави. Закон, за яким було створено ЦРУ, не передбачав надання цьому органу поліцейських функцій і підкреслював, що його діяльність має носити зовнішній характер. Тим не менше, окрім проведення розвідувальної роботи та операцій за межами США, ЦРУ нерідко ініціювало і здійснювало цілий ряд програм у середині країни, діючи при цьому таємно і нерідко поза рамками правового поля держави.

Не дивлячись на достатньо широку сферу повноважень та відносну „закритість” федеральних правоохоронних органів, діяльність кожного з них контролюється незалежними **генеральними інспекторами**, які зобов'язані декілька разів на рік доповідати конгресу про законність діяльності підконтрольних їм служб, про порушення роботи, використання бюджетних коштів, основні програми та окремі операції.

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ

Держава в Південній Америці. Межує з Уругваєм, Аргентиною, Парагваєм, Болівією, Перу, Венесуелою, Колумбією, Гайаною, Суринамом, Гвіаною.

Територія – 8 511 966 кв. км.

Населення – 159 224 000 чол.

Столиця – Бразилія.

Найбільші міста: Сан-Паулу - 10 997 000 (15 221 000), Ріо-де-Жанейро - 6 011 000 (10 190 000), Белу-Орізонте - 2 339 000 (3 056 000), Сальвадор 2 000 000 (2 094 000), Бразилія 1 803 000, Форталеза 1 764 000 (1 935 000), Нова - Ігацу 1 498 000, Курітіба 1 391 000 (1 768 000), Порту-Алегрі 1 371 000 (2 596 000), Ресіфі 1 352 000 (2 495 000), Белем 1 190 000 (1 207 000), Манаус 1 090 000, Гоянія 1 038 000, Кампінас 946 000, Гуаралхос 821 000, Сан-Гонзало - 818 000, Дугу-де-Гаксіас 734 000, Санто-Андре 684 000, Осаско 661 000, Сан-Бернардо-де-Кампо 644 000, Сан-Луїс 624 000, Натал 578 000, Терезіна 534 000, Масейо 527 000.

Основні етапи розвитку державності в Бразилії:

- з початку тисячоліття територія Бразилії населена індіанськими племенами;
- **1500 р.** - висадка португальських мореплавців. Бразилія оголошена територією Португалії;
- **1532-36 рр.** - узбережжя Бразилії розділено на 12 капітанств, на чолі з донатаріями - португальськими феодалами, васалами короля;
- **1549 р.** - утворено губернаторство з центром у місті Байя (сучасне м. Сальвадор);
- **пер. пол. 17 ст.** - боротьба Португалії з Голландією і Францією за панування в Бразилії;
- **1661 р.** - Гаазький мир. Бразилія визнана колонією Португалії;
- **друга пол. 17 ст.** - розвиток і укрупнення феодальних латифундій за рахунок праці рабів;

- **18 ст.** - розвиток цукрової промисловості. Початок видобутку золота;

- **18 - 19 ст.** - період протистояння між Бразилією та її метрополією

Португалією;

- **1807 р.** переїзд португальського королівського двору в Ріо-де-Жанейро. Бразилія - центр португальської монархії;

- **1820 р.** - буржуазна революція в Бразилії. Король Жуан Шостий зрікся від престолу на користь сина;

- **1822 р.** - Бразилія проголошена незалежною державою - Бразильською імперією;

- **1888 р.** - скасування рабства;
- **1889 р.** - Бразилія проголошена республікою;
- **кін. 19 - поч. 20 ст.** - посилення ролі англійського капіталу в економіці держави;

- **кін. 19 ст.** - боротьба селянства за землю;
- з **1945 р.** - посилилась роль американського капіталу в економіці держави. Зростання міст (Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро). Поступове перетворення Бразилії з аграрної в аграрно-індустріальну державу;
- **1957- 60 рр.** - побудована нова столиця — м. Бразилія.

За формою державного правління Бразилія є **президентською республікою**; за формою державного устрою – **федерацією**. Складається з **двадцяти чотирьох штатів, трьох федеральних територій, одного федерального округу**. Федеральні штати: Амазонас (Манаус), Акрі (Ріу-Бранку), Рондонія (Порту-Вел`ю), Пара (Белен), Манту-Гросу (Куяба), Мараньян (Сан-Луїс), Гояс (Гоянія), Піауї (Терезіна), Сеара (Форталеза), Риу-Гранді де Норте (Натал), Параїба (Жуан-Песоа), Пернамбуку (Ресіфі), Алагоас (Масейо), Сержіпі (Аракажу), Байя (Сальвадор), Мінас-Жераїс (Белу - Орізонті), Есперіту-Санту (Віторія), Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Парана (Курітіба), Санта-Катаріна (Флоріанополіс), Риу-Гранді-ду-Сул (Порту-Алегрі), Токантіс (Палмас), Манту-Гросу-ду-Сул (Кампо-Гранді). Федеральні території: Амапа (Макапа), Рораїма (Боа-Виста), Фернандо-де-Норонха (Ремедіос). Федеральний округ - Бразилія.

З точки зору форми правління, Бразилія є президентською республікою з домінуючою роллю президента в здійсненні державної політики. По формі державного (територіального) устрою вона виступає федерацією, де головну роль відіграють федеральні органи влади.

Система державної влади Бразилії характеризується визнанням розподілу влади на законодавчу, виконавчу, судову гілки, виборністю глави держави через всенародні прямі вибори, наявністю двопалатного законодавчого органу, який формується по пропорційній системі з урахуванням інтересів суб`єктів федерації. Не дивлячись на те, що **Конституцією 1988 р.** встановлено значне коло повноважень парламенту, президент відіграє основну роль у формуванні державної політики, зберігаючи велику кількість т. з. “імперських повноважень”. Федеральна судова система є відносно незалежною від інших органів державної влади. Завдяки достатньо дієвій системі стримувань і противаг, кожна з гілок влади виконує покладені на неї обов`язки, не зазіхаючи на компетенцію інших гілок.

Система виконавчої влади включає до себе інститут Президента, Віце-президента, Кабінету міністрів. Главою виконавчої влади виступає **Президент**,

який обирається шляхом всенародних прямих виборів. Перемогу одержує кандидат, який набрав абсолютну більшість голосів в першому турі. Якщо в першому турі жоден з кандидатів не набрав абсолютної більшості голосів, то призначається другий тур, в якому приймають участь 2 кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів виборців. Президентом може бути вроджений громадянин Бразилії, який досяг тридцятип'ятирічного віку. Строк перебування на посаді в різні періоди був різний: з 1945 р. до 1979 р. та з 1988 - до 1994 р. - 5 років, з 1979 р. - до 1988 р. - 6 років. В 1994 р., шляхом внесення змін до Конституції, встановлено 4 річний термін перебування Президента на посаді.

Починаючи з 1891 року, федеральна конституція та конституції штатів заборонили переобрання на наступний термін діючих президента, губернаторів, мерів міст. Але в 1997 р. до конституції Бразилії було внесено поправку, згідно якої вищезгадані посадові особи отримували право на повторне переобрання.

Президент має наступні функції:

- представляє державу в міжнародних відносинах;
- заключає міжнародні договори;
- визначає економічну та соціальну політику держави;
- приймає участь у законодавчому процесі;
- підписує і промульгує закони;
- володіє правом відкладального вето;
- призначає вищих посадових осіб держави в т.ч. державних міністрів;
- призначає за згодою Сенату дипломатичних представників, суддів вищих ланок федеральних судів, Генерального прокурора, Голову центрального банку;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил.

Віце-президент є посадовою особою, яка покликана допомагати президенту у здійсненні його повноважень, а також керувати роботою законодавчого органу та виконувати обов'язки Президента у випадку дострокового припинення повноважень останнього. Віце-президент обирається в парі з президентом на 4 річний термін.

У випадку, коли достроково припинили свої повноваження Президент та Віце-президент і до закінчення їх конституційного строку перебування на посаді залишилось більше, ніж два роки, Конгрес призначає вибори нового президента на протязі 90 днів. Якщо ж до закінчення конституційного строку залишилось менше, ніж два роки, повторні вибори мають бути проведені на протязі 30 днів.

До складу **Кабінету міністрів** уряду у різний період входила різна кількість міністерств та відомств. Такий факт був викликаний тим, що кожний з Президентів намагався виробити індивідуальний стиль управління і підпорядкувати йому урядову структуру. Для здобуття більшої підтримки серед населення та політичних сил, деякі з Президентів були вимушені йти на

реорганізацію своїх урядів, зменшуючи кількість міністерств. Найбільше число міністерств в складі уряду дорівнювало двадцяти семи.

На сьогодні уряд складається з 22 міністрів, які очолюють міністерства, та одного керівника, прирівняного до міністра. Крім міністерств, в складі уряду створена Політична Рада, що складається з керівників партій, які підтримують уряд. До структури виконавчої влади також належать багато державних організацій, об'єднань та підприємств: Банк Бразилії, Федеральний Ощадний Банк та ін.

Законодавча влада в Бразилії здійснюється **Конгресом**, який складається з Палати Депутатів та Сенату.

До складу **Палати Депутатів** входить 513 депутатів, до складу **Сенату** - 81 сенатор. Строк перебування на посаді депутата становить 4 роки, сенатора - 8 років. Парламент працює сесійно. В рік проводиться дві сесії: з березня по червень та з серпня по грудень.

На рівні штатів діють однопалатні законодавчі органи, які обираються одночасно з Конгресом. В муніципалітетах діють муніципальні представницькі органи, що обираються населенням строком на 4 роки.

Двадцять століття в історії Бразилії характеризувалося встановленням декількох авторитарних режимів, які супроводжувалися розпуском законодавчого органу: з листопада 1930 р. по грудень 1933 р.; з листопада 1937 р. по лютий 1946 р.; в листопаді 1966 р.; з грудня 1968 р. по жовтень 1969 р.; та на протязі п'ятнадцяти днів в квітні 1977 р.

Конституція 1988 р. відновила більшість повноважень Конгресу, які останній втратив в період авторитарних режимів.

Конгрес уособлює в собі законодавчу владу федерації та користується автономією по відношенню до інших державних органів.

Серед основних функцій Конгресу необхідно виділити наступні:

- прийняття та зміну законів;
- обговорення та прийняття бюджету;
- регулювання економічних проблем;
- ратифікація міжнародних угод;
- надання згоди на надання державних кредитів та займів.

У випадку накладення президентського вето на закон, Конгрес може його

подолати абсолютною більшістю голосів, шляхом таємного голосування.

Депутати та Сенатори користуються правом недоторканості.

Сенатором може стати громадянин Бразилії, який досяг тридцятип'ятирічного віку. Сенатори обираються шляхом прямих всенародних виборів. Від кожного суб'єкту федерації обирається по три сенатора.

Депутатом може стати громадянин Бразилії, який досяг двадцятиоднорічного віку. Депутати обираються шляхом всенародних прямих виборів, по системі пропорційного представництва. Система виборів до Палати Депутатів має свої особливості:

по-перше, списки кандидатів від партій формуються в кожному штаті окремо;

по-друге, кількість представників в Палаті Депутатів від кожного штату залежить від кількості населення (виборців) в цьому штаті.

Не допускається балотування на посаду депутата та сенатора членів уряду, губернаторів штатів, керівників державних підприємств, мерів міст, окрім випадків, коли вищезгадані посадові особи подали у відставку за 6 місяців до виборів. Така норма законодавства усуває можливість використання службових повноважень з боку осіб, які є кандидатами на вищезгадані посади.

Як Сенат, так і Палата Депутатів володіють правом законодавчої ініціативи. Обидві палати мають в своєму складі профільні комітети (Сенат - 6 комітетів, Палата Депутатів - 16 комітетів). Також діє об'єднаний комітет по бюджету, до складу якого входять представники обох палат.

Одна третина будь-якої з палат або Конгресу в цілому має право ініціативи на створення тимчасової комісії по розслідуванню будь-якого питання.

Кожна з палат має власні керівні органи, до складу яких входять президент палати, два віце-президенти та чотири адміністративних секретарі, які обираються членами палати. Згадані посадові особи утворюють Виконавче Правління, до функцій якого належить вирішення процедурних та адміністративних питань, визначення порядку денного та ін. Президентом Сенату та Конгресу в цілому (при спільних засіданнях обох палат) є Віце-президент Бразилії.

Судова система Бразилії складається з двох рівнів: федеральних судів та судів штатів.

Особливістю федеральної судової системи є **відсутність єдиного органу**, що очолює систему та наявність декількох галузевих верховних (вищих) судів.

Такими судами є **Федеральний Верховний Суд, Вищий Трибунал** (Верховний Суд Правосуддя), **Вищий Військовий Трибунал, Вищий суд по виборах, Вищий Трудовий Трибунал**. Судді верховних судів призначаються президентом за погодженням з Сенатом. Суддею верховних судів може стати особа, яка перебуває у віці від 35 до 65 років. Граничний вік перебування на цій посаді становить 70 років.

Федеральний Верховний Суд складається з 11 суддів, що призначаються президентом при погодженні з Сенатом. Серед повноважень Верховного суду основне місце належить питанням конституційної юрисдикції. А саме: Верховний Суд може вирішувати питання щодо конституційності чи неконституційності законодавчих актів, видавати загальнообов'язкові мандати судової заборони, які гарантують права громадян, що передбачені конституцією, але не передбачені законодавством та ін.

Серед інших повноважень виділяються наступні: вирішення спорів між законодавчою і виконавчою гілками влади, вирішення спорів між федеральними органами та органами суб'єктів федерації, вирішення спорів між суб'єктами федерації. Верховний суд виступає також в якості суду першої інстанції в справах по звинуваченню президента та вищих посадових осіб держави.

Наступними ланками в федеральній судовій системі є: Вищий Трибунал (Верховний Суд Правосуддя) та Регіональні Федеральні Суди .

Вищий Трибунал (або Верховний Суд Правосуддя) є судовою інстанцією, яка згідно Конституції 1988 р. прийшла на зміну федеральним Апеляційним Судам. Вищий Трибунал складається з 33 суддів, які призначаються президентом за згодою Сенату. Основною функцією Вищого Трибуналу є перегляд рішень Федеральних Регіональних Судів в апеляційному порядку.

Регіональні Федеральні Суди діють у п'яти судових регіонах (Ресіфі, Бразилія, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Порту-Алегрі) , складаються з 6 суддів, що призначаються президентом за згодою Сенату. Суддею Регіонального Суду може бути особа, яка перебуває у віці від 30 до 65 років. Основною функцією є розгляд в якості першої інстанції справ федеральної юрисдикції.

До складу федеральних судів також належать спеціальні суди: Вищий Військовий Трибунал, Вищий Трибунал по виборах, Вищий Трудовий Трибунал.

До компетенції Вищого Військового Трибуналу належить розгляд справ, який розглядає справи про злочини, які здійснили військовослужбовці. До складу Вищого Військового Трибуналу входить 15 суддів, що призначаються президентом за згодою Сенату. Розглядуваний судовий орган був створений у

1808 р. і являється першим Верховним судом в Бразилії.

Вищий Трибунал по виборах розглядає всі категорії справ, пов'язаних з парламентськими та президентськими виборами, а також справи щодо функціонування політичних партій.

Вищий Трудовий Трибунал вирішує спори, які пов'язані з трудовими відносинами та попередньо були вирішені за допомогою органів внутрішніх справ.

Судова система штатів складається з **Верховного Суду Штату** та **окружних судів**. Судді Верховного Суду призначаються губернатором за погодженням з законодавчим органом. Верховний суд переглядає рішення судів нижчих ланок та несе відповідальність за дію спеціальних судів, юрисдикція яких поширюється на територію всього штату. Більшість справ розглядаються окружними судами, як судами першої інстанції.

БРАЗИЛІЯ
Регіони та штати

III. МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЬ

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1 – ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН – 2 години

1. Виборче право. Поняття, види і принципи виборів.
2. Організація і проведення виборів.
3. Виборчі системи: поняття, види.
4. Референдум.

ТЕМА – 2 КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ – 1 година

1. Глава держави та виконавча влада в Швеції
2. Законодавча влада Швеції, суди та територіальний устрій

ТЕМА 3 – СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ – 1 година

1. Глава держави, виконавча влада у Великобританії
2. Законодавча влада Великобританії, суди та територіальний устрій

ТЕМА 4 – КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ – 1 година

1. Глава держави, виконавча влада у Бельгії
2. Законодавча влада Бельгії, суди та територіальний устрій

ТЕМА 5 – ІСПАНІЯ – 1 година

1. Глава держави, виконавча влада у Іспанії
2. Законодавча влада Іспанії, суди та територіальний устрій

ТЕМА – 6 КОРОЛІВСТВО ТАЇЛАНД – 1 година

1. Глава держави, виконавча влада в Таїланді.
2. Законодавча влада Таїланду, суди та територіальний устрій

ТЕМА 7 – РЕСПУБЛІКА ПІВДЕННА АФРИКА – 1 година

1. Утворення Південно-Африканської Республіки; режим апартеїду.
2. Державний лад Південної Африки після скасування режиму апартеїду.

ТЕМА 8 – АВСТРАЛІЯ – 1 година

1. Глава держави, виконавча влада в Австралії.
2. Законодавча влада Австралії, суди та територіальний устрій

ТЕМА 9 – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – 1 година

1. Утворення Європейського Союзу
2. Основні інститути Європейського Союзу

ВИБОРЧЕ ПРАВО І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. Виборче право. Поняття, види і принципи виборів.
2. Організація і проведення виборів.
3. Виборчі системи: поняття, види.
4. Референдум.

1. Виборче право. Поняття, види і принципи виборів.

Виборче право:

- це система норм, які регулюють порядок виборів кандидатів у представницькі органи і на виборні державні посади (об'єктивне розуміння);
- це право громадян брати участь у формуванні представницьких органів (суб'єктивне розуміння). В цьому розумінні розрізняють активне виборче право і пасивне виборче право. Особа може бути наділена з певного віку активним виборчим правом, але не пасивним.

Ці норми встановлюють принципи виборчого права, вимоги, які ставляться до кандидатів на виборчі посади та до виборців, порядок організації та діяльності органів, які здійснюють проведення виборів, створення територіальних та інших виборчих одиниць, процедури передвиборних агітацій і голосування, порядок визначення результатів виборів та оскарження цих результатів.

Вибори:

- а) це спільне і незалежне волевиявлення громадян в формі голосування на користь тих чи інших кандидатів на посади в публічні органи влади;
- б) це спосіб формування органів державної влади, мета яких полягає у тому, щоб всі громадяни могли виразити свою волю, а публічна влада, щоб могла бути створена і діяти відповідно до цієї волі.

Органи, які формуються шляхом голосування називаються *представницькими*. Практика виборності державних органів влади бере свій початок з часів античності, але широкого поширення набула після буржуазних революцій.

Соціальна роль виборів полягає в тому, що:

- 1) це є інститут прямої демократії;
- 2) це є акт вручення народом своїм представникам права на здійснення влади;
- 3) це демократичний спосіб формування представницьких органів влади і місцевого самоврядування;
- 4) це демократичний спосіб встановлення і реформування системи влади;
- 5) вибори можна розглядати як форму управління державними справами.

Види виборів:

1. Залежно від того, кого обирають:

- парламентські;
- президентські;

- муніципальні;
- вибори суддів;
- вибори шерифів і т.д.

2. *За обсягом обраних представників:*

- всезагальні (беруть участь всі виборці країни);
- часткові (коли необхідно поповнити склад представницького органу через дострокове вибуття депутатів).

3. *За територіальним критерієм:*

- національні (по всій країні);
- регіональні (на частині території держави);
- місцеві (вибори до органів місцевого самоврядування).

4. *За кількістю мандатів, які заміщаються у виборчих округах:*

- уніномінальні (від кожного округу вибирається один депутат);
- поліномінальні (від кожного округу вибирається декілька депутатів).

5. *За процедурою проведення:*

- проводяться в один тур;
- проводяться в два тури;
- проводяться в декілька турів (багаторівневі).

6. *Залежно від строку проведення:*

- чергові (проводяться по спливу строку повноважень представницького органу, наприклад через 4 роки обирається Президент США, 7 років – Президент Французької республіки);
- позачергові (проводяться у зв'язку із достроковим припиненням повноважень органів влади – достроковий розпуск парламенту, відставка уряду);
- повторні (якщо вибори визнані такими, що не відбулися, недійсні за рішенням суду чи центральної виборчої комісії).

7. *Залежно від способу волевиявлення:*

- прямі (голосують самі громадяни) – наприклад вибори депутатів нижньої палати Парламенту, вибори Президента в ряді країн – Франція, Єгипет;
- непрямі (виборці ніби делегують свій голос вибраним представникам, в якості виразника волі громадян можуть виступати колегії виборщиків чи постійно діючий орган – місцева рада, парламент чи одна з його палат) – наприклад вибори Президента США.

8. *За періодичністю проведення:*

- додаткові (можуть проводитися чи ні, залежно від того, чи є вакансії в колегіальному органі);
- часткові (проводяться регулярно і обов'язково передбачені законодавством з метою оновлення (ротації) колегіального виборного органу, наприклад кожні два роки такі вибори проводяться при частковому оновленні сенату США на одну третину).

Принципи виборчого права, при дотриманні яких вибори вважаються демократичними:...

1. всезагальність

▪ всі громадяни, незалежно від статі, раси, мови, соціального, майнового стану, професії, освіти, конфесії, політичних переконань мають право голосу;

▪ цей принцип передбачає і законодавчі обмеження – виборчі цензи:

1) ценз громадянства (в Аргентині для отримання активного виборчого права потрібно бути громадянином цієї держави три роки),

2) ценз осілості (для кандидата на пост Президента США – 14 років),

3) віковий ценз (при пасивному виборчому праві значно вищий: 50 р. – для Президента Італії, 40 р. – Естонії, 35 р. – Білорусії, Грузії, США; при активному виборчому праві більшість держав ставлять вимогу досягнення 18 років, 16 років – для Бразилії, Нікарагуа, Куби, Ірану, в деяких державах – 19-21 р.);

4) ценз статі;

5) релігійний ценз (наприклад, щоб бути обраним в Парламент Ірану, потрібно сповідувати іслам);

6) освітній ценз, його різновидом є ценз грамотності (в Африканських державах – Руанда, Малаві, а також в Молдові, Казахстані, Латвії, Литві, Естонії);

7) майновий ценз, його різновидністю є виборча застава, яка вноситься кандидатом перед його реєстрацією у виборчі комісії і яка не повертається та йде в дохід держави, якщо кандидат не набере певної кількості голосів виборців (500 фунтів – Великобританія, 1000 франків – Франція, в цих державах необхідно набрати 5 % голосів виборців, 200 дол. – Канада – 15 %);

8) загальним правилом є неможливість участі у виборах осіб, визнаних судом недієздатними;

9) ценз несумісності (в деяких державах вимагається вихід у відставку ще перед балотуванням);

10) моральний ценз (ст.48 Конституції Італії – можливість позбавлення активного виборчого права у випадку скоєння негідних вчинків, вказаних в законі);

2. рівність виборчого права;

- заборона встановлення переваг чи обмежень для кандидатів, які балотуються на виборах, забезпечення рівних умов участі у виборчій кампанії;

- кожен виборець має рівну кількість голосів;

- порушенням цього принципу був т.зв. плюральний вотум, відповідно до якого одному виборцю в силу певних обставин могли надавати більшу кількість голосів (наприклад у Великобританії окремим виборцям надавались додаткові голоси за місцем знаходження нерухомості, якщо воно не співпадало із постійним місцем проживання, за місцем знаходження вищого навчального закладу, який виборець закінчив);

- деякі країни допускають відхилення від цього принципу із благих намірів, наприклад в Бангладеш із 330 місць в Парламенті 30 зарезервовано для жінок, у Французькому Сенаті 12 сенаторів представляють французьку діаспору;

- виборчі округи за своєю кількістю повинні бути однакові, на кожного кандидата повинно припадати однакова кількість мешканців чи виборців

округа, з врахуванням меж адміністративно-територіальних одиниць допускаються певні відхилення;

3. пряме голосування (очне і заочне);

4. таємне голосування:

- виборець голосує без відома і згоди інших осіб;
- вперше таємне голосування було введено у Франції в 1871 р.;
- голосування може бути очним і заочним (за довіреністю, поштою);

- при очній формі голосування в більшості країн заповнюють бюлетені, які можуть бути в тому числі в неофіційній формі, коли на чистому листку паперу пишеться прізвище кандидата; в деяких африканських та азійських державах, де частина населення неграмотна, замість бюлетенів використовують урни із портретами кандидатів, куди виборці кидають жетон;

- в деяких країнах з метою боротьби із фальсифікацією виборів фактично порушується принцип таємності, оскільки кандидату видають бюлетень після того, як він називає, за кого буде голосувати (Південна Кароліна).

5. вільність (добровільність) виборів.

- сам виборець вирішує: брати йому участь у виборах чи ні (такою є ситуація у більшості країн);

- в деяких державах за порушення обов'язку проголосувати наступають різні види відповідальності (штраф – Єгипет, Турція, Бельгія, Австрія), позбавлення можливості займати державні та муніципальні посади протягом певного строку – Аргентина, моральні санкції – публікація мерією списку осіб, які протягом п'яти років не брали участі у виборах в Італії).

2. Організація і проведення виборів

Виборчий процес виступає формою реалізації суб'єктивного і об'єктивного виборчого права, це врегульована законами діяльність органів, груп виборців, політичних партій, громадських об'єднань по підготовці і проведенню виборів в державні інститути і муніципальні органи.

Етапи виборчого процесу:

Призначення виборів.

- Призначення конкретної дати;

Утворення виборчих округів.

- Виборчий округ – це та територія, від якої обирається депутат;
- Види округів: одномандатні (США, Великобританія, Канада), багатомандатні (Швеція, Голландія), загальнодержавні (Ізраїль, ПАР);

Утворення виборчих дільниць.

- Виборчі округи діляться на виборчі дільниці, куди виборці приходять голосувати;

Виборчі органи.

- Організацію виборів здійснюють спеціальні колегіальні органи – виборчі трибунали, ради, комісії;

- Ці органи можуть формуватися судами (Коста-Ріка), парламентом (Узбекистан), урядом (Австрія).

- Виборчі органи можуть бути постійні (Іспанія), тимчасові (Італія) та формуються в різних країнах по-різному.

- В деяких країнах ЦВК не утворюється, її роль виконує МВС (Великобританія, Італія, Франція);

□□ Реєстрація виборців.

- Визначення кола громадян, які володіють активним виборчим правом та занесення їх у списки виборців;

- Існують постійні (виборець зареєстрований один раз і не потребує з'являтися для перереєстрації) і періодичні (постійно складаються нові списки виборців – Франція, Канада, Великобританія) системи реєстрації виборців;

- В деяких країнах немає списку виборців, наприклад в Сирії голосування здійснюється після пред'явлення документата, який посвідчує особу.

□□ Висунення і реєстрація кандидатів.

- Способи висунення кандидатів: самовисунення, висунення виборцями, висунення політичними партіями та іншими громадськими організаціями;

- При самовисуненні кандидат подає заяву, яка в деяких країнах повинна бути скріплена підписами певної кількості виборців;

□□ Передвиборна агітація.

- Форми передвиборної агітації: публічні заходи, зустрічі з виборцями, використання засобів масової інформації;

- Повинна здійснюватися в законній формі;

- Повинні забезпечуватися рівні можливості для кандидатів, закон лімітує витрати, які можуть бути витрачені на кампанію, в деяких країнах держава видає кандидатам рівні суми для ведення агітації.

□□ Голосування.

- Країни приймають заходи у боротьбі з абсентеїзмом;

□□ Підрахунок голосів і визначення результатів виборів.

- Голоси підраховуються спочатку на виборчих дільницях, а потім пересилаються у вищестоячі виборчі комісії;

- Визначається число дійсних голосів, які визначають результати виборів;

- При підрахунку можуть бути присутні спостерігачі;

- Результати виборів повинні бути обов'язково опубліковані.

3.Виборчі системи: поняття, види

Виборча система – це сукупність встановлених законом правил, принципів і критеріїв, за допомогою яких визначаються результати голосування. Тобто мова йде про порядок висунення кандидатів, утворення виборчих округів, підрахунку голосів і розподілу депутатських місць, визначення результатів виборів, який дозволяє виявити, хто із кандидатів вибраний в якості депутата чи на конкретну виборну посаду.

Залежно від способу підрахунку голосів, результати виборів при одних і тих самих результатах голосування можуть бути різними.

Наслідком виборів може бути парламент, уряд чи обрання певних

представників влади – Президента, мера ...

Види виборчих систем:

□ Залежно від порядку розподілу депутатських мандатів між кандидатами:

1. мажоритарна

- в її основі лежить принцип більшості, обраними вважаються ті кандидати, які отримали більшість голосів;
- територія всієї країни ділиться на, приблизно рівні за кількістю виборців, округи, від яких обираються депутати;
- серед недоліків цієї системи називають той, що вона не дає можливості точно встановити реальний вплив політичних сил у суспільстві, хоча серед позитивних моментів є той, що всі претенденти перераховані поіменно, виборці беруть участь у процедурі висунення кандидатів;

Залежно від мінімальної кількості голосів виборців, необхідних для обрання кандидата, розрізняють такі види мажоритарної системи:

1) абсолютної більшості

- перемагає той, хто отримав абсолютну більшість голосів - 50% + 1 голос,

- ця система передбачає можливість двотурового виборчого процесу, якщо ніхто з кандидатів не набирає в першому турі більшості, повторне голосування проводиться за двох кандидатів, які набрали найбільше голосів (вибори Президента в Польщі), інколи в другий тур попадають всі кандидати, які набрали певну кількість голосів (12,5% при виборах депутатів у Парламент Франції)

- тут має значення, як визначається більшість голосів:

а) від загальної кількості зареєстрованих виборців,

б) від кількості виборців, які проголосували,

в) від кількості поданих дійсних голосів,

- в цій системі є вимога обов'язкового квотуму, без якого вибори вважаються такими, що не відбулися (як правило 50% - вибори президента, інколи - 25%),

- позитивною рисою цієї системи є те, що перемагає кандидат, підтриманий реальною більшістю виборців, ця система дозволяє сформувати стабільний уряд, який обирається більшістю в парламенті;

- негативною рисою є те, що чим більше на окрузі кандидатів, тим менша вірогідність, що хто-небудь з них набере більшість, голоси подані за депутатів, які не обрані, пропадають, малі партії не мають шансів на успіх.

2) відносної більшості (найбільш поширені - США, Великобританія, Індія)

- перемагає той кандидат, який отримав більше голосів ніж його суперник, якщо хтось набере однакову кількість голосів, то питання вирішується жеребкуванням чи за старшинством

- ця система виключає другий тур виборів,

- серед недоліків є той, що не враховується воля виборців, які проголосували проти кандидата, що набрав найбільше голосів, оскільки часто буває так, що сума голосів, відданих проти даного кандидата, більша за

кількість голосів, поданих «за» нього, а також не дає уяви по співвідношення політичних сил в країні.

3) кваліфікованої більшості

- перемагає кандидат, який отримав кваліфіковану більшість голосів (наприклад 2/3 від виборців, які взяли участь в голосуванні, для виборів Президента Азербайджана на виборах 2002 року).

▪ Розрізняють також:

а) мажоритарну систему єдиного неперехідного голосу, відповідно до якої створюються багатомандатні округи, але виборець має право голосувати лише за одного кандидата з того чи іншого партійного списку, поданого в бюлетені. Обраними є ті кандидати, які отримали більше голосів, залежно від числа мандатів у окрузі;

б) мажоритарну систему кумулятивного вотуму, при якій виборець має не один, а декілька голосів і може їх віддати за одного чи декількох кандидатів однієї і тієї ж партії чи різних партійних списків. Обраними є особи, які отримали більшу кількість голосів, залежно від числа депутатських місць по одному округу.

2. пропорційна (Італія, Австрія, Фінляндія, Швейцарія, Норвегія, Бельгія, Австралія)

▪ в основі - принцип пропорційного представництва політичних об'єднань, які беруть участь у виборах, кожна політична партія чи об'єднання, які беруть участь у виборах отримують кількість мандатів, пропорційну кількості поданих за них голосів, якщо партійний список збере голоси, необхідні лише для одного місця, то перемагає кандидат, який стоїть на першому місці у списку, частіше всього це буде партійний лідер;

▪ з метою виключення можливості засилля парламенту політичними партіями, які відображають інтереси незначної кількості виборців введено правило «виборчого бар'єру», відповідно до якого встановлюється мінімум голосів, які необхідно набрати партії, щоб вона була представлена в парламенті (в Турції – 10%, в Німеччині – 5% голосів виборців, в Італії – 4%, Іспанії – 3%, Ізраїлі – 1%), це правило вигідне крупним, добре організованим партіям.

▪ в цій системі використовується метод виборчої квоти – це найменша кількість голосів, необхідна для одного кандидата. Для її вирахування число виборців поділяється на кількість місць у парламенті і таким чином вираховується кількість голосів, необхідних для одного кандидата (але тут формується залишок, який поділяється відповідно до додаткових правил), потім кількість голосів, які набрала партія, ділиться на виборчу квоту і таким чином вираховується кількість місць у парламенті, отримана тією чи іншою політичною силою;

▪ нерозподілені в парламенті місця можуть розподілятися відповідно до таких правил: а) «правило найбільшого залишку», б) «правило найбільшого виборчого числа», в) всі залишки можуть сумуватися - вираховується ще одна квота для всієї країни, нерозподілені місця таким чином розподіляються між партіями відповідно до цієї квоти, г) якщо нерозподіленими залишилися місця

через дію правила про виборчий бар'єр, то ці місця отримують партії, які пройшли цей бар'єр пропорційно до кількості отриманих голосів;

- виборець голосує за політичні партії, об'єднання, які пропонують партійний список, а не за конкретну особу;

- види пропорційної системи:

- 1) пропорційна система зв'язаних списків

- самі партії формують списки кандидатів; проходять на виборах кандидати, які перші у списку, залежно від кількості отриманих місць - 2, 5 чи 20 і т.д. (принцип черговості);

- 2) пропорційна система вільних списків

- з преференційним голосуванням, є список кандидатів, напроти яких виборці ставлять свої преференції, тобто виборець обирає сам, кого він хоче бачити у парламенті.

- ця системи сприяє адекватному відображенню в парламенті співвідношення політичних сил в суспільстві, укріплює політичний плюралізм та стимулює багатопартійність;

- серед недоліків можна назвати віддаленість виборців від процедури висунення кандидатів, тому відсутній конкретний зв'язок між ними;

3. змішана

- поєднання елементів мажоритарної пропорційної виборчої системи, тобто виборець має два голоси, один з яких він віддає за конкретного кандидата, а інший за певну партію, половина (чи якась частина) місць в парламенті віддається депутатам по багатомандатному округу, а інша половина - депутатам від партії.

4.Референдум

Референдум – голосування виборців, на якому вирішуються питання державного чи місцевого значення.

Об'єктом волевиявлення є не людина (кандидат), а конкретне питання (законопроект)

Результати референдуму визначаються тільки за мажоритарною системою.

Різновид референдуму – плебісцит – опитування населення про політичну долю території, на якій воно проживає.

Питання, які виносяться на референдум називаються формулою референдуму, і можуть передбачати позитивну чи негативну відповідь, а також вибір з декількох варіантів рішення. Приймається те рішення, яке набрало найбільшу кількість голосів.

На референдум не можуть виноситися такі питання:

- надзвичайного і невідкладного характеру (наприклад прийняття екстраординарних і термінових заходів по забезпеченню здоров'я і безпеки населення);

- які вимагають спеціальних знань (наприклад прийняття і зміни бюджету);

- відповідь на які відомі наперед (наприклад підвищення зарплати, зменшення податків);

- питання про амністію і помилування;
- питання про формування складу органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Класифікація референдумів:

1. За територіальною ознакою:
  - загальнонаціональні;
  - регіональні.
2. Залежно від змісту законопроекту:
  - конституційні (прийняття чи внесення поправок у конституцію);
  - звичайні.
3. За юридичними наслідками:
  - обов'язкові (конституція встановлює перелік питань, які приймаються лише шляхом референдуму);
  - факультативні (рішення може бути прийняте й іншим шляхом).
4. За характером рішення, яке приймається:
  - імперативні;
  - консультативні;
  - стверджуючі (затверджується рішення органів влади);
  - заперечні (відхиляючі).

Можуть проводитися також референдуми з питань зовнішньої політики. Так в 1995 р., виборці Австрії, Швеції і Фінляндії виразили згоду на вступ цих держав у Євросоюз, в Швейцарії в 2001 році більшість громадян виступили проти такого вступу.

Законодавство про референдуми встановлює заборону на проведення всенародних референдумів в умовах військового чи надзвичайного стану. За загальним правилом не проводиться референдум по одному й тому ж питанню двічі, або може проводитися через певний строк (Іспанія, Болгарія – 3 роки, Угорщина – 2 роки, Канада – 10 років).

Як правило, референдум вважається таким, що відбувся, якщо в ньому взяли участь більше половини зареєстрованих виборців, а рішення приймається більшістю голосів від тих, хто взяв участь у голосуванні.

В багатьох країнах за останній час роль референдумів зростає, так в ХХ ст. в Європі відбувся 101 референдум, в Азії – 18, в Америці – 25, в Австралії – 45, в Африці і Сході – 54.

Є і країни, в т.ч. демократичні, в яких референдуми ніколи не проводилися (Голландія), в деяких країнах вони проводилися один-два рази за всю історію (Великобританія).

Бувають випадки, коли референдуми проводяться в умовах значного тиску на психіку виборців та навіть в умовах насилля і погроз (в авторитарних режимах – в Пакистані особам, які не з'явилися на вибори схвалити кандидатуру Президента загрожувало тюремне ув'язнення), мали місце і прийняття реакційних рішень референдумом (в гітлерівській Німеччині в 1933р. по питанню виходу з Ліги націй, 1934 р. - по питанню суміщення посади президента з постом фюрера, 1938 р. – про приєднання Австрії до Німеччини).

Батьківщиною референдумів вважають Швейцарію, де вони проводяться

найчастіше.

Ініціатива проведення референдуму може бути:

1. парламентська (50 депутатів Парламенту Угорщини);
2. урядова;
3. президентська (Франція);
4. народна (500 тис. підписів виборців в Італії).

Результати референдуму визначаються по-різному. Наприклад, в Італії для прийняття рішення необхідно, щоб в голосуванні взяли участь більшість виборців і щоб за нього було зібрано більшість поданих голосів; в Данії питання вважають прийнятим, якщо число поданих голосів «за» більше, ніж кількість голосів «проти», але не менше 40% голосів, внесених в списки виборців; В Австрії рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосує більшість осіб, які взяли участь в голосуванні. Для одобрення конституційних питань необхідна більша кількість голосів для прийняття рішень, ніж для прийняття звичайних рішень, неконституційних.

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ

Держава в Північній Європі; омивається водами Північного та Балтійського морів. Межує з Норвегією, Фінляндією

Територія – 449 964 кв. км.

Населення – 8 749 000 чол.

Столиця – Стокгольм

Найбільші міста – Стокгольм 693 000 (1 517 000), Гетеборг 438 000 (704 000), Мальме 238 000 (458 000), Упсала 178 000, Лінкєпінг 129 000, Еребро 124 000, Вастерас 122 000, Нерчєпінг 121 000, Йєнкєпінг 113 000, Хельсінборг 112 000, Борас 103 000.

Основними конституційними актами королівства Швеція є **Основний закон «Про Форму правління», Основний закон «Про престолонаслідування», Основний закон «Про свободу друку», Основний закон «Про парламент», прийняті в 1974 році.**

Швеція є **парламентською монархією**, з унітарним устроєм та демократичним державним режимом.

Главою держави є **Король**, який передає і отримує владу шляхом спадкування. Спадкування титулу Короля в Швеції відбувається за **кастильською** системою, тобто визнається право на спадкування за чоловіками і жінками, при наданні переваги чоловікам.

Глава держави, в основному, наділений церемоніальними повноваженнями, серед яких основне місце посідає відкриття сесій парламенту тощо. Король не наділений жодними, навіть формальними функціями в сфері

законодавчої і виконавчої влади: він не бере участі в засіданнях уряду, не наділений правом призначати і звільняти голову і членів уряду, не володіє правом відкладального вето щодо прийнятих парламентом законопроектів.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок про особливість форми правління в Швеції, яка проявляється в тому, що повноваження глави держави по здійсненню державної політики є мінімізованими навіть на формальному рівні. Перш за все йдеться про відсутність закріплення таких повноважень в законодавчих актах держави.

Вищим органом законодавчої влади Швеції є однопалатний парламент - **Ріксдаг**. До складу Ріксдагу входять 349 депутатів, які обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою. Термін повноваження депутатського корпусу парламенту чергового скликання складає чотири роки. Віковий ценз активного і пасивного виборчого права збігається і становить 18 років.

Ріксдаг наділений виключними законодавчими повноваженнями, що означає, що прийнятий ним законопроект набуває сили без згоди глави держави.

Основними функціями і повноваженнями парламенту, окрім прийняття законів, є:

- прийняття бюджету країни;
- вирішення питань щодо державних кредитів;
- розпорядження державною власністю;
- оголошення війни і укладання миру;
- здійснює контроль за діяльністю уряду, адміністративними і судовими органами, органами місцевого самоврядування;

Законодавчий процес. Право законодавчої ініціативи належить членам парламенту та уряду. Законопроект, який запропонований для прийняття суб'єктами законодавчого процесу, спочатку розглядається на засіданні Ріксдагу, де оголошується його назва та автор. Після цього, він проходить стадію обговорення на рівні профільної комісії, яка вправі прийняти в цілому, внести поправки або відхилити законопроект. Після цього, текст проекту розглядається на засіданні парламенту, який або виносить його на голосування або повертає для доопрацювання в комісію. Законопроект вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більшість членів парламенту.

Вищим органом державної виконавчої влади в Швеції є **Кабінет міністрів**, який формується Ріксдагом і несе перед ним відповідальність. Призначення уряду відбувається парламентом з врахуванням чергових парламентських виборів. Кандидатуру прем'єр-міністра пропонує Ріксдагу тальман (голова парламенту) і ним, як правило, є лідер партії або коаліції, яка

здобула перемогу на чергових парламентських виборах.

Прем'єр-міністр самостійно визначає членів Кабінету міністрів, після чого парламент здійснює затвердження їх на посаді. Уряд може бути розпущений парламентом, після прийняття останнім спеціальної резолюції осуду діяльності уряду.

Основні функції і повноваження Кабінету міністрів:

- вирішення основних напрямів економічної, соціальної політичної діяльності в державі;
- призначення державних службовців високого рангу;
- призначення суддів;
- визначає зовнішню політику;
- здійснює керівництво збройними силами;
- наділений правом утворювати деякі центральні органи виконавчої влади.

Окрім цього, Кабінет міністрів наділений правом розпуску Ріксдагу, яке все ж обмежене законодавством. Так, уряд не вправі розпускати новообраний парламент, раніше ніж через три місяці після початку першої сесії.

Надзвичайно широке коло повноважень уряду пояснюється тим, що він наділений багатьма повноваженнями глави держави навіть на формальному (нормативному) рівні, що не є властивим для всіх державних моделей в країнах, в яких форму державного правління можна класифікувати як парламентська монархія.

Судова влада в Швеції здійснюється системою загальних та адміністративних судів. Вищим судовим органом загальної юрисдикції є **Верховний суд**, який складається з двадцяти двох членів, призначених урядом. До складу системи загальної юрисдикції також належать: **апеляційні** суди та **окружні** суди. Призначення суддів цих судових ланок також здійснюється урядом. Система адміністративної юрисдикції очолюється **Верховним адміністративним судом**.

Особливим місцем в державному механізмі наділений **Канцлер Юстиції** та Омбудсмени. Канцлер є незалежною від уряду посадовою особою, на яку покладається здійснення нагляду за законністю в вищих судових органах, контроль за додержанням законодавства про свободу засобів масової інформації, порушення кримінальних справ проти деяких категорій державних службовців, здійснення загальних наглядових функцій у визначених законодавством галузях (перш за все, за органами юстиції в широкому розумінні).

Інститут **Омбудсменів**, який зародився в Швеції на початку 18 ст., займає важливе значення в галузі парламентського контролю за виконавчою владою,

судовими органами, місцевим самоврядування, додержанням основних прав та свобод людини і громадянина. Омбудсмени організаційно пов'язані з Ріксдагом, обираються в кількості чотирьох чоловік, які контролюють дотримання законності в різних галузях суспільного життя.

Територія Швеції поділяється на **21 лянні** (області), які в свою чергу поділяються на муніципалітети. В лянях і муніципалітетах діють представницькі органи місцевого самоврядування - ради, які обираються населенням (громадянами, особами без громадянства, особами з подвійним громадянством, іноземцями, які постійно проживають на території країни) відповідної території строком на три роки. Ради формують виконавчі органи місцевого самоврядування - комітети.

В кожному лянні функціонують представники державної виконавчої влади - губернатори, які призначаються урядом і, які наділені повноваженнями по контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та по координації діяльності місцевих органів державної виконавчої влади. Губернатори очолюють адміністрації – урядові органи.

У відповідності до європейських тенденцій регіоналізації, розглядається питання утворення від шести до дев'яти регіонів – як адміністративно-територіальних одиниць найвищого рівня. Така зміна устрою планується на 2015 рік. В якості перехідної моделі діють вісім статистичних територій – Стокгольм, Східна Центральна Швеція (Упсала), Північна Центральна Швеція (Гавле), Норланд (Сундсвал), Верхній Норланд (Умеа), Смаланд (Йонкупінг), Західна Швеція (Гетеборг), Південна Швеція (Мальме).

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

Держава в Західній Європі, розташована на островах Британія, ряді прибережних островів та північно-східній частині острова Ірландія. Омивається Атлантичним океаном та Північним морем. Межує з Ірландією; з'єднана тунелем з Францією.

Територія – 241 752 кв. км.

Населення – 57 998 000 чол.

Столиця – Лондон

Найбільші міста: Лондон 4 300 000(з передмістями 6 905 000), Бірмінгем 1 009 000 (2 667 000), Лідс 721 000 (2 063 000), Глазго 684 000 (1 698 000), Шефїлд 531 000 (1 313 000), Ліверпуль 479 000 (1 511 000), Брадфорд 477 000, Единбург 440 000, Манчестер 435 000 (2 578 000), Бристоль 397 000, Векфілд 317 000, Вігн 312 000, Дадлі 311 000, Барнт 310 000, Ковентрі 305 000, Сандерленд 297 000, Кардиф 296 000, Сефтон 295 000, Сандвел 294 000, Донкастер 293 000, Белфаст 289 000 (549 000), Стокпорт 289 000.

Особливості британської конституційної системи проявляються в тому, що у Великобританії відсутній єдиний систематизований конституційний акт, а конституція складається з різних нормативних форм. Серед основних джерел конституційного права слід назвати **закони про парламент 1911 і 1949 років, закон про народне представництво 1983 р., закон про виборчі округи, закони про міністрів корони, закони про місцеве самоврядування** тощо. Менш помітну роль серед джерел конституційного права відіграють **акти делегованого законодавства**.

Особливу роль в системі джерел відіграють т. з. історичні акти, до яких відноситься **Велика Хартія Вільностей 1215 р., Петиція про права 1628 р., Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р.**

Важлива роль у конституційному регулюванні належить **судовим прецедентам**, яка проявляється насамперед у сфері регулювання основних прав і свобод людини, через формулювання заборон, за межами яких дії осіб є законними.

Окрема роль належить т. з. «**конституційним угодам**», які являють собою по суті правові звичаї, які склалися у сфері суспільних відносин, що регулюються державним правом. Одним з таких звичаїв є те, що монарх призначає главою уряду особу, яка має підтримку більшості в нижній палаті парламенту. Характерною ознакою британської конституційної моделі є той

факт, що в інших державах з подібною формою державного правління згадані норми, як правило, фіксуються в конституціях.

Великобританія за формою державного правління є **парламентською монархією**, а за державним устроєм - **унітарною державою**. За формою державного режиму Великобританію можна визначити як демократичну державу.

Главою держави є **Король** (Королева), який отримує і передає свою владу у спадщину. Престолонаслідування відбувається за **кастильською** системою.

Формально главі державі належить багато функцій і повноважень, але на практиці, майже всі вони здійснюються членами уряду, насамперед прем'єр-міністром. Основні повноваження і функції:

- призначає Прем'єр-міністра, членів уряду, суддів, вищих офіцерів, дипломатів;
- скликає і розпускає Парламент;
- промульгує закони і володіє правом вето;
- головнокомандувач збройними силами;
- представляє країну у міжнародних відносинах;
- укладає договори;
- оголошує війну і укладає мир;
- здійснює право помилування.

Органом законодавчої влади у Великобританії виступає двопалатний **Парламент**.

До складу **Палати Громад** (нижньої палати) входять 650 депутатів, які обираються всенародними прямими виборами строком на 5 років, за мажоритарною системою відносною більшості. Активним виборчим правом на виборах депутатів володіють громадяни, які досягли вісімнадцятирічного віку, а пасивним виборчим правом володіють громадяни, які досягли віку 21 рік.

Палата Лордів (верхня палата) є унікальною в світовій конституційній практиці, а також найбільшою за кількісним складом серед верхніх палат розвинутих країн. Право займати посаду члена верхньої палати у Великобританії має близько 1200 осіб. До складу Палати Лордів входять чотири групи членів: спадкові лорди, які успадковують право засідати в палаті разом з дворянським титулом; довічні лорди, які призначаються монархом за поданням прем'єр-міністра і, які фактично забезпечують роботу палати; судові лорди, які призначаються монархом з числа суддів Апеляційного Суду, а також духовні лорди, які представляють в парламенті офіційну англіканську церкву.

Основними повноваженнями парламенту є законотворчість, прийняття бюджету та контроль за урядом. Необхідно зазначити, що Палата Лордів, окрім

законодавчих функцій, виконує ще й вищі судові повноваження. Серед впливу палат парламенту на законодавчий процес, домінуючою є роль Палати Громад. Прийнятий цією палатою законопроект може бути відхилений Палатою Лордів, але через рік, після повторного прийняття його Палатою Громад простою більшістю голосів, цей проект стає законом. Щодо деяких фінансових законопроектів, то верхня палата лише на місяць може затримати їх промультгацію. Реальний контроль за урядом також здійснює нижня палата парламенту.

Виконавча влада у Великобританії фактично здійснюється **Урядом**, а точніше - діючим у його складі вищим органом - **Кабінетом**. Характерним є те, що існування і діяльність Кабінету не визначається жодним писаним конституційним джерелом. Очолює Кабінет і всю систему виконавчої влади Прем'єр-міністр, який є одночасно головою парламентської більшості. Глава держави формально призначає Прем'єр-міністра та, за його поданням, інших членів Кабінету. Парламент у цьому процесі участі не бере, оскільки вважається, що уряд має підтримку більшості Палати Громад до того часу, поки вона не проголосує проти важливого, з точки зору уряду, законопроекту Кабінету, а насамперед його голові, окрім функцій виконавчої влади в державі, також належать деякі функції глави держави .

Судова влада в Великобританії здійснюється декількома ланками судових органів і не є однаковою для всіх політико-історичних частин. Це насамперед пов'язано з тим, що не у всіх частинах Великобританії базовою є англосаксонська правова система. Так, наприклад, судова система Англії і Шотландії досить суттєво відрізняються одна від одної.

Вищим судовим органом Великобританії є **суд Палати Лордів**, до складу якого входять лорди-юристи, які призначаються главою держави за поданням лорда-канцлера (міністра юстиції). **Верховний суд** включає три самостійні ланки - Апеляційний суд, Високий Суд і Суд корони. Апеляційний суд займається переглядом справ у апеляційному порядку, які були вирішені нижчестоячими судами; Високий суд займається розглядом справ по першій інстанції, які віднесені до його юрисдикції, а Суд корони розглядає спеціальні категорії справ.

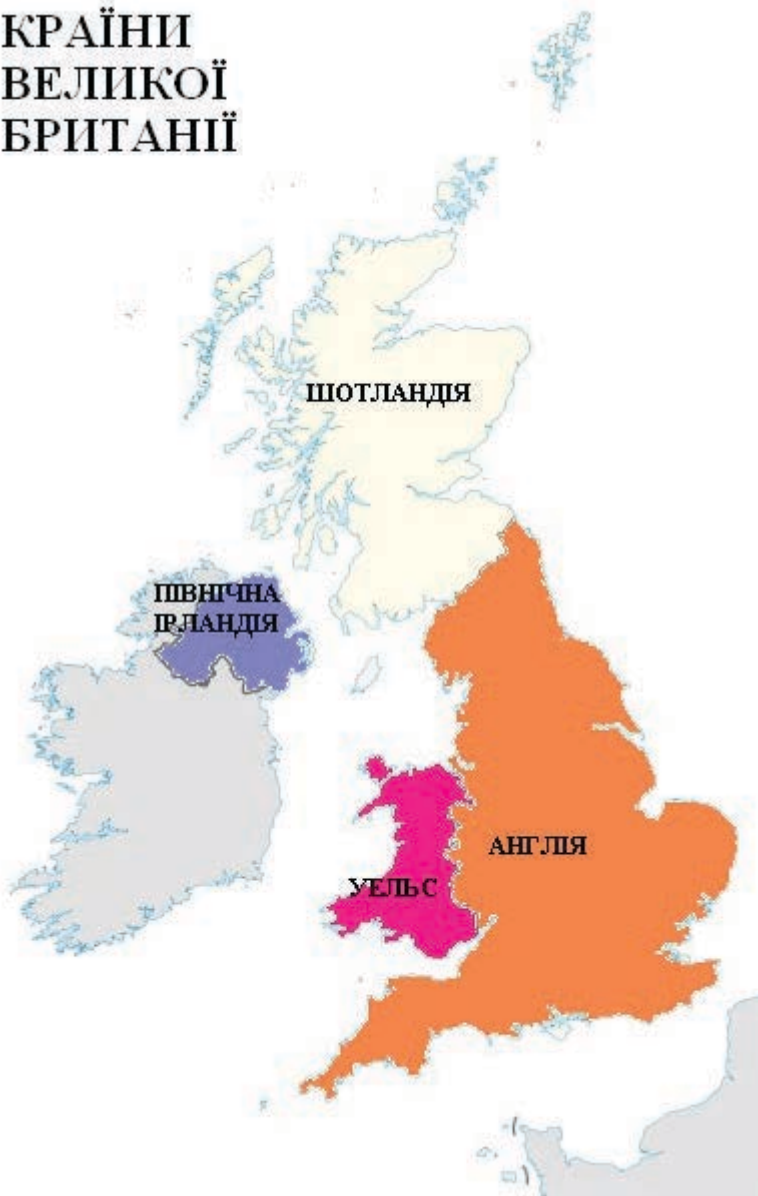
За формою державного устрою Великобританія є унітарною державою. На сьогодні в Великобританії відбувається процес автономізації окремих історико-політичних областей сполученого королівства, що свідчить про можливу зміну в майбутньому державного устрою цієї країни. Окремі елементи автономії характеризують, наприклад, статус однієї з політико-історичних областей - Шотландії. Тут розташоване спеціальне урядове міністерство - шотландське відомство, яке очолює Міністр корони - член Кабінету. Міністерство вирішує питання локального характеру.

Автономізація також стосується і законодавчої влади, що проявляється, наприклад, в тому, що в Палаті Громад функціонує т. з. шотландський комітет, до складу якого входять всі депутати, які обрані в округах Шотландії. Подібна модель автономізації діє і відносно Уельсу. З травня 1999р. в Англії та Уельсі функціонують обрані населенням місцеві представницькі органи, відповідно парламент і асамблея.

В Північній Ірландії після 1972 року діє режим прямого правління, однак до того часу тут існувала територіальна автономія з власним представницьким органом і урядом. На сьогодні відбувається діалог між центральним урядом та місцевими представницькими органами та громадськими організаціями, щодо визначення майбутнього статусу Ольстеру. В цьому регіоні також утворений власний представницький орган.

Щодо адміністративно-територіального устрою, то в різних областях застосовується власна система. Так, територія Англії і Уельсу розподіляється на **графства**, округи і парафії (общини), Шотландії - на **округи**, райони і общини, Північної Ірландії - на **округи** і общини. Населення кожної з адміністративно-територіальних одиниць першого і другого рівня обирає строком на чотири роки представницький орган місцевого самоврядування - раду. Рада із власного складу утворює комітети, які є виконавчими органами. У парафіях і общинах, які є низовими ланками адміністративно-територіального устрою, для вирішення необхідних питань збираються збори виборців.

КРАЇНИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ

Держава в Західній Європі, на узбережжі Північного моря та Атлантичного океану. Межує з Францією, Нідерландами, Німеччиною, Люксембургом.

Територія – 30 528 кв. км

Населення – 10 068 000 чол.

Столиця – Брюссель

Найбільші міста – Антверпен 460 000, Гент 230 000, Шарлеруа 207 000, Льєж 197 000, Брюссель 136 000 (950 000), Брюгге 117 000, Шербік 105 000, Намюр 104 000.

Основними конституційними актами, які визначають державний лад Бельгії, є **Конституція 1831 року**, в редакції від 17 лютого 1994 року.

Згідно діючої Конституції Королівство Бельгія є **парламентською монархією**, в якій діє **федеративний устрій** і встановлений демократичний державний режим.

Главою держави є **Король**, який формально наділений правом здійснення виконавчої влади, а також деякими функціями законодавчої влади. Влада Короля передається і успадковується в порядку спадковості за **салічною** системою, суть якої полягає в тому, що право на спадщину отримують лише чоловіки по прямій нисхідній лінії, а при їх відсутності - по боковій висхідній чи нисхідній лініях.

Основні функції і повноваження монарха:

- затверджує закони і промульгує їх;
- має право розпустити Палату Депутатів, що має наслідком розпуск і Сенату;
- вправі відстрочити скликання чергової сесії парламенту на термін не більше одного місяця;
- наділений правом залишати уряд для подальшого виконання обов'язків, після оголошення вотуму недовіри йому парламентом;
- призначає на посади міністрів;
- представляє державу за кордоном;
- оголошує війну і укладає мир;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил;

Більшість функцій монарха здійснюються з обов'язковою контрастигнацією виданих ним актів членами уряду. Фактично функції глави держави у сфері виконавчої влади виконує уряд.

Законодавча влада в Бельгії здійснюється Королем, Палатою Депутатів та Сенатом. Палата Депутатів та Сенат фактично складають двопалатний

парламент. До складу **Палати Депутатів** входять 150 членів, обраних загальними і прямими виборами за пропорційною системою. Термін перебування депутатів на посаді складає 4 роки. Активне виборче право здійснюється громадянами, які досягли віку вісімнадцяти років. Депутатом може стати громадянин Бельгії, який досяг двадцятирічного віку.

До складу **Сенату** входить 71 сенатор, 40 з яких обираються шляхом загальних виборів, з них 25 - колегією виборців, які відносяться до фламандської общини, 15 - колегією виборців валлонської общини; 21 сенатор призначається представницькими органами общин: 10 - радою фламандської общини, 10 - радою валлонської общини, 1 - радою германофонської общини. Крім цього, до складу Сенату входять 10 кооптованих сенаторів, шість з яких обираються сенаторами, обраними фламандською колегією виборців, а чотири - валлонською колегією виборців. До складу Сенату також входить повнолітній Принц, спадкоємець глави держави. Термін повноважень Сенату є ідентичним до терміну повноважень Палати Депутатів і складає чотири роки.

Палати парламенту, як правило, засідають окремо, однак в деяких випадках (прийняття присяги короля) вони збираються на спільне засідання. Право законодавчої ініціативи належить членам парламенту, уряду. Обидві палати утворюють в своєму складі комітети, які є основними робочими органами парламенту.

Окрім функції прийняття законів, бельгійський парламент наділений функціями по прийняттю бюджету, затвердженню торгових договорів, які накладають фінансові зобов'язання на державу, вирішують питання чисельності збройних сил, натуралізації, обирає суддів Верховного суду, здійснює контроль за діяльністю уряду. Особливим правом парламенту є надання згоди на призначення спадкоємця Короля при відсутності потомства чоловічої статі. Парламент також має дати згоду главі держави на зайняття трону іноземної держави внаслідок династичних шлюбів, успадкуванні такого статусу чи обранні на такий пост.

Функції вищого органу виконавчої влади реально здійснює уряд. Конституція не дає визначення уряду, хоча й містить спеціальний розділ, який присвячений міністрам. Міністри, які діють під керівництвом прем'єр-міністра, утворюють орган - **Раду Міністрів**, який і є урядом Бельгії. Члени уряду призначаються і звільняються Королем, однак останній повинен сформувати такий уряд, який користується довірою парламенту. Така формула означає, що уряд фактично формується за результатами парламентських виборів.

При призначенні членів уряду повинно бути враховано національний принцип, за яким встановлено співвідношення за міністрами валлонської і фламандської національності. Повноваження уряду в Конституції окреслені в загальних рисах, а фактично зводяться до здійснення внутрішньої і

зовнішньої політики держави, вирішення фінансових і економічних питань, питань соціальної сфери і оборони, управління органами поліції та іншими спеціальними установами тощо.

Окремим органом в системі державної влади, який поєднує в собі функції як виконавчої, так і судової влади є **Державна Рада**. До складу ради входять призначені довічно королем члени, які мають ступінь доктора права та не менше десяти років працювали в судовій системі чи викладали правові дисципліни в університетах. Основними функціями Державної Ради є дача висновку щодо конституційності законопроектів, які подаються на розгляд парламенту Конституції держави, винесення рішень по скасуванню неправомірних актів, прийнятих різними органами державної виконавчої влади, та перегляд, в якості касаційної інстанції, адміністративних спорів. В складі Державної Ради утворена законодавча і адміністративна секції.

Судова влада здійснюється судами загальної юрисдикції та Конституційним (Арбітражним) судом. Вищим судом загальної юрисдикції є **Касаційний Суд**, який складається з членів, що обираються парламентом. До системи загальних судів входять також спеціальні суди: трибунали з трудових спорів, комерційні трибунали. **Конституційний** (Арбітражний) Суд, окрім здійснення функцій конституційного контролю, перевіряє дотримання прав національних общин і меншин.

Форма державного устрою Королівства Бельгія характеризується деякими особливостями. Так, починаючи з 1988 року, пройшла значна зміна адміністративно-територіального і політико-територіального поділу, що фактично перетворила Бельгію з унітарної на федеративну державу. Згідно з Конституцією, територія держави складається з общин і регіонів. Общини представляють собою етнічно-національні спільноти, а регіони є елементами територіального устрою держави. Визначається, що в Бельгії є **три общини** : фламандська, валлонська (французька) і германофонська і **три регіони** : фламандський, валлонський і брюссельський. Враховуючи те, що названі регіони не відбивають об'єктивні особливості, які пов'язані з етнічними, мовними та іншими питаннями, в Бельгії створено чотири лінгвістичні регіони : франкомовний, фламандський, німецькомовний, двомовний, які не є адміністративно-територіальними одиницями, а виконують функції національно-культурних одиниць. Брюссель, який є столицею Бельгії, офіційно виділений в окремий регіон, який відноситься за своїм національно-етнічним складом до валлонської і фламандської общин, а також його віднесено до двомовного лінгвістичного регіону.

Особливостями федеративного устрою викликане і формування представницьких органів суб'єктів федерації - общин і регіонів. Кожна з трьох общин має власну раду. В валлонському та брюссельському регіонах також формуються, шляхом загальних виборів, ради, які делегують своїх

представників в ради общин. Так, рада валлонського регіону, яка обирається шляхом прямих виборів, в повному складі входить до ради валлонської общини. Рада фламандської общини формується шляхом прямих виборів населення фламандського регіону. Рада брюссельського регіону делегує своїх представників і в раду валлонської, і в раду фламандської общини. Рада германофонської общини обирається шляхом прямих виборів, участь в яких беруть громадяни, які віднесені до цієї общини.

Крім системи суб'єктів федерації, в державі діє система адміністративно-територіальних одиниць, які входять до регіонів і до яких належать провінції, округи і комуни. Територія держави поділяється на наступні **провінції**: Західна Фландрія (Брюгге), Східна Фландрія (Гент), Лімбург (Хасселт), Антверпен (Антверпен) - фламандський регіон; Ено (Монс), Намюр (Намюр), Люксембург (Арлон), Льеж (Льеж) - валонський регіон. Територія столиці відноситься до брюссельського регіону. Територія провінції Брабант розподілена між валлонським і фламандським регіонами.

В провінціях і комунах населенням обираються представницькі органи місцевого самоврядування - ради. Строк повноваження провінціальних рад складає чотири роки; строк повноваження комунальних рад - шість років. Представниками виконавчої влади на місцях є губернатори (в провінціях) та мери (в комунах). Специфіка статусу губернаторів і мерів - двоїста: з одного боку вони представляють органи виконавчої влади на місцях і, у зв'язку з цим, наділені контрольними функціями за органами місцевого самоврядування, а з другого боку, вони самі входять до системи органів місцевого самоврядування, виконуючи певні функції останніх.

На певному етапі розвитку Бельгії така система територіальної організації влади врятувала здебільшого штучно створену країну від розпаду. Однак сьогодні відбувається загострення протистоянь між фламандцями і валлонами, заснованими на етнічному, історичному, культурному протиріччях. Ймовірно, що країна має всі підстави до розпаду і потребує пошуку нової політичної моделі для її збереження.

БЕЛЬГІЯ

КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ

Держава в Південній Європі; омивається водами Середземного моря та Атлантичного океану. До складу Іспанії належать Балеарські та Канарські острови та два міста на території Марокко. Межує з Португалією, Францією, Андоррою, Гібралтаром та Марокко.

Територія – 504 782 кв. км

Населення – 39 332 000 чол.

Столиця – Мадрид

Найбільші міста – Мадрид 3 010 000 (4 006 000), Барселона 1 644 000 (2 902 000), Валенсія 753 000 (921 000), Севілья 683 000 (753 000), Сарагоса 594 000, Малага 522 000, Більбао 370 000 (853 000), Лас Пальмас 355 000, Вальядолід 331 000, Мурсія 328 000, Кордоба 302 000, Пальма де Мальорка 298 000, Віго 276 000, Осіталет 273 000, Аліканте 265 000, Гранада 255 000, Ла Корунья 247 000, Бадалона 219 000, Віторія 206 000, Санта Крус де Тенеріфе 200 000.

Основним конституційним актом Іспанії є **Конституція 1978 року**, яка після попереднього обговорення конституційною комісією парламенту та після схвалення парламентом, була прийнята на референдумі.

Іспанія є **парламентською монархією**, з **унітарним устроєм** та демократичним політичним режимом.

Главою держави є **Король**, який передає та утримує владу у спадок. Престолонаслідування відбувається за кастильською системою, тобто право спадкування престолу надається чоловікам і жінкам, при дотриманні переважного права чоловіків успадковувати престол.

Король наділений досить широкою сферою повноважень, однак переважна більшість з них здійснюється урядом держави.

Основними функціями і повноваженнями монарха є:

- контролює правильне функціонування державних інститутів;
- санкціонує і промульгує закони;
- скликає і розпускає Генеральні Кортеси (парламент);
- оголошує вибори проведення парламентських виборів;
- призначає, після консультацій з політичними партіями, які отримали місця у парламенті, прем'єр-міністра, з подальшим його затвердженням парламентом;
- за поданням прем'єр-міністра призначає міністрів і інших членів уряду;
- володіє правом помилування;
- представляє країну в міжнародних відносинах.

Законодавча влада в Іспанії належить двопалатному парламенту - **Генеральним Кортесам**, які складаються з Конгресу депутатів та Сенату.

Конгрес Депутатів є нижньою палатою парламенту, яка складається з депутатів в кількості від трьохсот до чотирьохсот осіб, які обираються шляхом загальних прямих виборів за пропорційною системою, строком на чотири роки. Активне виборче право і пасивне виборче право належить громадянам Іспанії, які досягли віку вісімнадцяти років.

Сенат (верхня палата) є палатою територіального представництва. До складу верхньої палати входять по чотири представники від кожної провінції (територіальна одиниця другого рівня), від острівних провінцій - один та три сенатори, від міст Сеута і Мелілья (північний берег Африки) - по два від кожного. Члени верхньої палати від провінцій обираються шляхом загальних і прямих виборів. Окрім того, певне число сенаторів призначається представницькими органами автономних регіонів, тобто обираються шляхом непрямих виборів.

У кожній з палат створюється **постійна депутатська комісія**, яка складається з голови палати та декількох депутатів (всього не менше 21 члена). Основним завданням комісії є виконання деяких функцій палати в перерві між сесіями.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, бюджету і контроль за урядом. До особливих функцій парламенту належать вирішення питань регентства та опікунства.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи володіють Конгрес депутатів, Сенат, уряд. Законопроекти приймаються депутатами обох палат на пленарному засіданні більшістю голосів. У випадку розбіжностей щодо прийняття рішення між палатами, перевагу має Конгрес депутатів, який кваліфікованою більшістю, а в деяких випадках простою більшістю, приймає остаточне рішення щодо законопроекту. Прийнятий закон передається для підписання і обнародування королю, який зобов'язаний це зробити на протязі 15 днів з дня прийняття законопроекту Генеральними Кортесами. Законодавство не передбачає право відкладального вето у короля.

З досить широкого кола питань парламент вправі передати уряду компетенцію по прийняттю актів, що мають силу закону (акти делегованого законодавства). Такими актами, однак, не можуть змінюватися основні інститути держави та правовий статус особи.

Виконавча влада в Іспанії здійснюється **Радою Міністрів**. Глава ради міністрів здійснює керівництво урядом та координує діяльність його членів. Кандидатура Глави уряду пропонується королем після консультацій з політичними партіями, які представлені в парламенті і затверджується парламентом; після затвердження парламентом король своїм указом призначає

Главу уряду.

Уряд здійснює керівництво внутрішньою і зовнішньою політикою держави, обороною, управління фінансами, управління гуманітарною сферою. Особливим повноваженням уряду є право видання актів делегованого законодавства та право видання актів, які мають силу закону у деяких випадках, з наступним затвердженням їх парламентом на протязі 30 днів.

Рада Міністрів несе колективну відповідальність перед Конгресом Депутатів, який вправі оголосити недовіру уряду, що тягне відставку останнього. Однак, у випадку оголошення недовіри уряду, його глава вправі запропонувати Королю розпустити одну або обидві палати парламенту.

До судової влади належать суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції. Система загальних судів очолюється **Верховним Судом (Верховним Трибуналом Юстиції)** та до її складу входять **апеляційні суди та суди першої інстанції**.

До складу судової влади також належить **Генеральна судова рада**, яка здійснює управління в сфері судочинства, матеріальне та фінансове забезпечення судів, вирішення кадрових питань тощо.

Конституційний суд є органом конституційного контролю, до складу якого входять вісім суддів, що призначаються терміном на дев'ять років в рівній пропорції обома палатами парламенту, урядом та Генеральною судовою радою.

Форма державного устрою в Іспанії хоча і визначається як унітарна, але вона наділена деякими особливостями. Територія держави поділяється на **17 автономних регіонів** (співтовариств) та **два міста**: Мадрид, Кастілія-Леон, Кастілія-Ла-манча, Навара, Арагон, Каталонія, Астурія, Галісія, Естремадура, Андалузія, Ріоха, Країна Басків, Мурсія, Валенсія, Блеарські Острови, місто Мелілья, Канарські острови, місто Сеута, Кантабрія. Кожний регіон наділений автономними правами, що визначається загальнодержавною конституцією і статутами автономних регіонів, які приймаються місцевою комісією або асамблеєю (місцевим представницьким органом) і затверджуються Генеральними Кортесами. Асамблея обирає місцевий уряд на чолі з головою. В кожному з автономних регіонів діє призначуваний урядом представник, який здійснює функції державної влади на місці та координує роботу місцевих органів державної виконавчої влади.

Територія автономних регіонів поділяється на **провінції**, які в свою чергу поділяються на муніципалітети. В провінціях і муніципалітетах діють представницькі (ради) і виконавчі органи місцевого самоврядування.

Описана вище модель дає підстави вважати, що державний устрій в Іспанії не є унітарним у «чистому» вигляді, а досить близько наближається до федеративної форми устрою.

АВТОНОМНІ РЕГІОНИ ІСПАНІЇ

КОРОЛІВСТВО ТАЇЛАНД

Країна розташована на південному сході Азії, на півострові Індостан, на узбережжі Індійського океану та Південно-Китайського моря. Межує з Малайзією, М'янма (Бірмою), Лаосом, Камбоджею.

Територія – 513 115 кв. км

Населення – 57 788 000 чол.

Столиця – Бангкок

Найбільші міста – Бангкок 5 876 000 (8 000 000), Накхонратчасима 278 000,

Сонгхла – 243 000, Нонтхабури 233 000, Кхонкен 206 000, Чиангмай 167 000.

Таїланд можна вважати однією з найбільш самобутніх країн південно-східної Азії. Однією з найважливіших особливостей у розвитку країни слід відзначити відсутність періоду політичної колонізації з боку розвинутих країн. Фактичне вторгнення у внутрішні справи країни, Голландії, Франції, Великобританії та США, яке розпочалося починаючи з 17 ст. носило виключно характер економічної експансії.

Перші державні утворення на території сучасного Таїланду почали формуватися в перші століття нашої ери. На зламі **1-2 ст.** в середній та нижній течії Менама утворилася держава монів. В **7-8 столітті** їх вплив було розповсюджено на території північного Таїланду. Сіамська феодальна держава остаточно сформувалася в **другій половині 15 століття**. Починаючи з цього періоду, розпочинаються війни з сусідніми країнами (Бірма, Лаос, Камбоджа) за домінування в регіоні. Одночасно йде процес становлення централізованої держави.

На **початку 17 століття**, за часів правління Наресуана, відбувається фактична ліквідація феодальної роздрібленості, шляхом проведення територіальної реформи. В країні замість удільних феодальних володінь вводився поділ на адміністративні провінції, на чолі з призначеними королем правителями, які не передавали владу у спадок.

З формуванням централізованої держави значно розширюються торгівельні зв'язки з європейськими країнами та пожвавлюються товарно-грошові відносини. Починаючи з цього моменту, Таїланд перетворюється на об'єкт підвищеного інтересу з боку європейського капіталу та майже до **середини 20 століття** підпадає під економічний контроль Великобританії та Франції, а з часом – США.

Втручання іноземців у внутрішні справи Таїланду, час від часу

провокували повстання частини місцевих еліт та населення. З **кінця 19 століття** починається зростання націоналістичного руху, яке закінчується державним переворотом **1932 року**, організованим Народною партією. Було прийнято **Конституцію**, за якою формальним главою держави залишався Король. Законодавча влада передавалася парламенту, половину депутатів якого призначав Король, а половина обиралася населенням. Під час другої світової війни Таїланд був фактично окупований Японією і виступив на її боці, проголосивши війну США та Великобританії. **В 1946 році** було ухвалено нову Конституцію, яка, окрім іншого, визначала виборність обох палат парламенту. В країні утворилася потужна коаліція правих сил, до складу якої увійшли землевласники та офіцери-націоналісти. **В 1947 році** в країні відбувся заколот, в результаті якого було встановлено військово-авторитарний режим правління.

Діюча **Конституція** Таїланду була прийнята в **1978 році** і є дванадцятою, починаючи з 1932 року. В основному законі обрана за основу Британська модель державного механізму, однак з певними особливостями. Так, в цілому парламентарного типу державні інститути, відрізнялися наявністю сильного вольового лідера (прем'єра), як правило військового, який був покликаний “допомагати” Королю в управлінні, а фактично – концентрував в своїх руках значну частину владних повноважень.

В Конституції міститься значна кількість норм, що врегульовують правовий статус особи, її права та обов'язки. Основний закон гарантує верховенство закону, недоторканість особи та її приватного життя, таємницю листування, святість сімейних принципів, свободу преси, совісті, вибору місця проживання, мирних зібрань та право на об'єднання. Конституція прямо визначає, що згадані права не можуть бути використані проти нації, релігії, Короля і Конституції. Допускається обмеження у реалізації згаданих прав і свобод з мотивів національної безпеки. Державною релігією в країні визначено буддизм.

Згідно з основним законом, влада в країні є централізованою, але складається з трьох систем – законодавчої, виконавчої і судової. Основними інститутами публічної влади є Король, двопалатний парламент, уряд, судова влада та місцеві органи влади.

Главою тайської держави є **Король**, влада якого передається у спадок. Конституцією прямо визначено, що за главою держави закріплюються в основному церемоніальні функції і він має виступати символом єдності нації, збереження політичної стабільності та історичних традицій, захисником релігії. Королю формально належить право призначення на цілий ряд посад та прийняття політично важливих рішень, однак на практиці ці повноваження здійснюються урядом.

Для допомоги у здійсненні повноважень глави держави при ньому

утворюється декілька дорадчих та допоміжних органів: **Таємна Рада, Бюро першого секретаря Його Величності, Бюро королівського господарства**, різноманітні агенції. Найважливішим з наведених органів є Таємна Рада. До її складу входять 15 осіб, які призначаються Королем, як правило зі складу родичів та приближених. Членом ради може стати особа, яка не займає жодних владних посад, не є членом політичних партій та громадських організацій. Один із членів цього органу призначається Головою.

Спадкування престолу відбувається за т. з. “**кастильським порядком**”. Спадкоємцем вважається старший син; за відсутності дітей чоловічої статі до спадкування допускається старша донька померлого монарха, за умови надання згоди парламентом. У випадку відсутності прямих спадкоємців наступного главу держави визначає Таємна Рада. До моменту обрання та коронації такої особи, функції регента (тимчасового глави держави) виконує Голова Таємної Ради. Порядок спадкування трону детально описаний у Законі про Палац.

Законодавчим органом в країні є двопалатний парламент – **Національне Зібрання** – у складі двох палат: Сенату та Палати представників. Основною суспільно-політичною місією парламенту є врівноваження інтересів військово-бюрократичної еліти та населення, з метою недопущення подальших конфліктів, військових переворотів тощо. За своїм впливом парламент фактично залишається в другорядній ролі, поступаючись прем’єру та уряду.

Верхньою палатою парламенту є **Сенат**. До його складу входять призначені Королем терміном на шість років сенатори, без обмеження термінів перепризначення. Подання на призначення сенаторів готує прем’єр-міністр, таким чином функція глави держави є суто формальною; фактично формуванням верхньої палати парламенту займається саме глава уряду. В середині 80-х років 20 століття до складу Сенату входило 85 відсотків діючих та відставних офіцерів армії, поліції та інших силових структур. Сенатором може стати вроджений громадянин Таїланду, який досяг тридцятип’ятирічного віку і має знання і досвід у різних сферах суспільного життя, який може бути використаний в управлінні державою. Склад Сенату поновлюється кожні два роки на одну третину.

Сенат очолюється президентом та віце-президентом, які обираються з його складу. Президент Сенату вважається спікером Національного Зібрання, в момент, коли проходять спільні засідання обох палат. Остання функція є важливою в момент, коли відбувається визначення та затвердження кандидатури прем’єра країни.

Починаючи з 1987 року, роль Сенату, як головної противаги обраній населенням нижній палаті дещо змінилась. Це було пов’язано, перш за все, зі спливанням строку деяких повноважень в галузі спільного ухвалення “важливих законопроектів, що стосуються безпеки держави, трону та

народного господарства” та участі у прийнятті рішення стосовно вираження як колективного, так і індивідуального вотуму недовіри членам уряду.

Однак, не дивлячись на вищенаведене, роль Сенату в управлінні країною залишається значною. Згідно з основним законом до компетенції Сенату належить:

- затвердження Регента та визначення порядку спадкування престолу;
- повторний розгляд законопроекту, на який накладено вето;
- оголошення війни і миру;
- ратифікація міжнародних угод;
- призначення членів Конституційного Трибуналу;
- внесення змін до Конституції.

Нижньою палатою парламенту є **Палата представників**, до складу якої входять обрані населенням депутати, терміном на чотири роки на основі прямого виборчого права. Визначається, що від 150 000 виборців обирається один депутат; при цьому зазначається, що кожна провінція (чангват) незалежно від кількості населення, отримує право на обрання мінімум одного депутата. Депутатом може стати вроджений громадянин Таїланду, який досяг двадцятип'ятирічного віку і є діючим членом політичної партії. Таким чином, вибори проводяться за мажоритарною системою, однак пасивним виборчим правом наділені лише особи, що представляють політичну партію. На чолі палати стоять обрані з її складу президент та віце-президент.

У середині 80-х років минулого століття розгорнулася боротьба за домінування між двома палатами парламенту. Палата представників вимагала визнання її президента спікером Національного Зібрання при спільних засіданнях палат. Таким шляхом вони добивалися визначальної ролі при визначенні кандидатури прем'єр-міністра, мотивуючи це тим, що саме депутати є представниками виборців, а отже мають визначальне право на формування виконавчої влади. Відповідний законопроект однак не було ухвалено.

Основними функціями Палати Представників є розгляд і ухвалення законопроектів. До найважливішої функції палати також належить право ініціювати процедури вираження колективного або індивідуального вотуму недовіри уряду чи окремому його члену.

Правом законодавчої ініціативи наділений уряд та депутати палати. Більшість законопроектів подаються на розгляд урядом. Однак фінансові законопроекти можуть ініціюватися виключно депутатами, після їх попереднього підписання прем'єр-міністром. Звичайний законопроект передається на розгляд до Палати Представників після підтримки його політичною партією і, принаймні, двадцятьма депутатами – членами цієї партії.

Після його прийняття не менш ніж половиною складу палати, він

передається для розгляду до Сенату. Протягом 90 днів (60 днів для фінансового законопроекту) Сенат може погодитись або відхилити прийнятий Палатою Представників законопроект. Якщо протягом цього часу проект не розглянутий, вважається, що верхня палата погодилася з його прийняттям. Однак зазначені вище терміни можуть бути продовжені депутатами нижньої палати. У випадку виникнення розбіжностей по всіх законопроектах, окрім фінансових, палати утворюють спільний погоджувальний комітет, який вирішує долю такого документу.

При відхиленні фінансового законопроекту, останній направляється на повторний розгляд до нижньої палати і при його повторному прийнятті передається для підписання Королю. Функції Короля по підписанню і оприлюдненню законів закріплені за прем'єр-міністром. Таким чином останній може накласти вето на законопроект, для подолання якого потрібно дві третини голосів членів обох палат парламенту.

Найвищим органом виконавчої влади та фактичним центром політичної влади Таїланду є **Рада міністрів**. Уряд складається з **Прем'єр-міністра**, його заступників, міністрів та заступників міністрів, в загальній кількості – 44 члени. Уряд має володіти вотумом довіри нижньої палати, а отже є виразником політичних розкладів в парламенті. Палата представників вправі відправити у відставку як весь склад Ради міністрів, так і окремих її членів. Згідно з Конституцією члени уряду не вправі розглядати свої посади, як засоби для зміцнення впливу власної політичної сили.

Не дивлячись на коаліційний характер уряду, порядок його формування та функціонування дещо відмінний від принципів парламентської моделі правління, прийнятої в Європі. Так, посада **глави уряду**, будучи **ключовою** в політичній системі країни, є об'єктом домовленостей між королівським двором, військово-бюрократичною верхівкою та лідерами політичних партій. Отже на відміну від європейських країн з парламентською формою правління, лідер політичної партії, що перемогла на парламентських виборах, не стає автоматично прем'єром. Глава уряду призначається королівським декретом, однак з обов'язковою контрасигнацією цього декрету президентом Національного Зібрання (Сенату). Останній, представляючи інтереси військових, зберігає за ними визначальну роль у визначенні фактичного глави держави.

Прем'єр-міністр наділений широким спектром повноважень, більшість з яких він здійснює від імені короля:

- видає королівські декрети;
- призначає і звільняє на найвищі державні посади;
- здійснює керівництво міністерствами та місцевими органами влади;
- вправі оголосити військовий та надзвичайний стан в країні, в інтересах “національної громадської та економічної безпеки”;

- від імені парламенту оголошує війну та укладає мир.

З середини 80-х років минулого століття до структури центральних органів виконавчої влади належить тринадцять міністерств, а також цілий ряд урядових відомств та державних підприємств. Очолюються міністерства міністрами та одним або декількома заступниками міністра – членами Ради міністрів. Міністерство поділяється на департаменти, управління та відділи. Традиційно, найбільш важливими вважаються міністерства внутрішніх справ, оборони та фінансів, а також сільського господарства, промисловості, транспорту та зв'язку.

Найважливішим центром політичного впливу є **Офіс та Секретаріат прем'єр-міністра**, які здійснюють фактичне керівництво всіма органами виконавчої влади. Секретаріат очолюється Генеральним секретарем, який є членом Ради міністрів. Основною функцією Секретаріату є керівництво кількома урядовими агенціями – Бюро бюджету, Радою національної безпеки, Центральним відділом розвідки тощо. Важливою ланкою виконавчої влади є кілька десятків державних корпорацій, які хоч формально не наділені статусом органів влади, однак в силу своїх функцій є її фактичними складовими.

Сучасна правова система Таїланду являє собою компіляцію традиційного права (наприклад в південних провінціях практикується застосування мусульманського права в шлюбно-сімейній сферах) та сучасного права розвинутих країн. Базою тайської правової системи є британські та континентальні правові норми та інститути кримінального, цивільного та комерційного права з деякими модифікаціями, запозиченими з Індії, Китаю, Японії, США.

Судова система включає до свого складу Конституційний трибунал та суди загальної юрисдикції.

Конституційний Трибунал є судом конституційної юрисдикції і до його компетенції належить тлумачення Конституції та надання висновків щодо конституційності законопроектів. Для розгляду Конституційним трибуналом звернення, щодо відповідності Конституції відповідного документа, має підтримати одна п'ята членів Національного Зібрання або глава уряду. Рішення Конституційного трибуналу є остаточними. Однак слід зазначити, що право тлумачити Конституцію суд конституційної юрисдикції ділить з Сенатом.

Система судів загальної юрисдикції побудована на поєднанні територіального принципу та принципу спеціалізації. За кількістю інстанцій вона є триступінчатою.

Судами першої інстанції є **суди провінцій**, які розглядають більшу частину цивільних, кримінальних та господарських справ. Справи про незначні

правопорушення віднесені до компетенції магістратських судів, які є по суті судами адміністративної юрисдикції. До судів першої інстанції також належать спеціалізовані суди, утворені у Бангкоку. Так, **Центральний трудовий суд** здійснює розгляд трудових спорів, **Центральний суд по неповнолітнім** - розглядає кримінальні справи, в яких обвинуваченими є особи, що не досягли повноліття, **Бангкокський кримінальний суд** – кримінальні справи, здійснені громадянами Таїланду за межами країни.

Апеляційний суд у Бангкоку здійснює перегляд справ у якості суду другої інстанції по рішенням провінційних і спеціалізованих судів (крім Центрального трудового суду). **Верховний суд** наділений компетенцією здійснення розгляду справ по виборам, а також перегляду рішень нижчестоячих судів в апеляційному порядку. Рішення цього суду є остаточними.

Органами управління та забезпечення діяльності судової системи є **Міністерство юстиції** та **Судова комісія**. Міністерство здійснює матеріально-технічне та організаційне забезпечення судів усіх ланок, а комісія забезпечує незалежність судової влади та призначає суддів. З метою управління системою, провінційні суди об'єднуються в дев'ять округів, які співпадають з адміністративними регіонами (пагами).

Хоча територіальна організація поєднує принципи державного управління та місцевого самоврядування, вона залишається достатньо централізованою; місцеве самоврядування відіграє роль допоміжних органів, при визначених урядом місцевих управлінських структур.

Країна поділяється на **провінції (чангвати)**, які очолюються призначеними урядом губернаторами, які безпосередньо підпорядковані Міністерству внутрішніх справ. В кожній провінції утворюються територіальні осередки кожного з міністерств, які очолювалися чиновниками, призначеними відповідними міністрами. Основною функцією губернатора є координація діяльності урядових структур, контроль за діяльністю районних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, підтримка законності та правопорядку на території провінції. При губернаторах, з метою координації діяльності органів виконавчої влади, утворювалися ради, які включали до свого складу керівників територіальних осередків усіх міністерств, які виступають в якості радників губернатора. Хоча губернатор вважається координатором роботи усіх урядових структур на території провінції, на практиці керівники цих установ безпосередньо підпорядковуються відповідним міністрам. Органами місцевого самоврядування в провінціях є Асамблеї, які вправі приймати нормативні акти місцевого значення, однак їх роль є суто формальною.

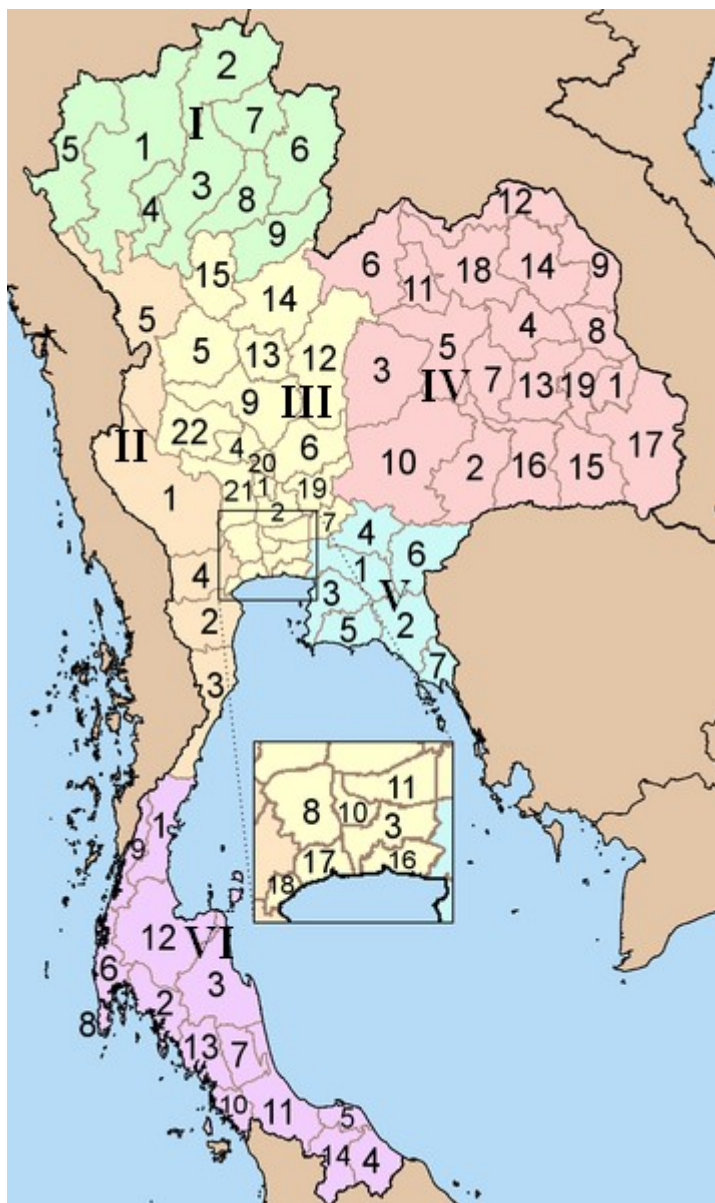
Другою ланкою адміністративного устрою виступають **райони**, система управління якими майже повністю копіює рівень провінцій. На цьому рівні закінчується система органів державної виконавчої влади. Райони поділяються

на **комуни**, які є самоврядними територіями і очолюються, обраними населенням, головами. Останні не є урядовими чиновниками, однак їм делеговано виконання ряду повноважень державних органів і вони виступають в якості посередника між державними органами і населенням.

Окремою ланкою територіального поділу слід виділити **міста**, які управляються, обраними населенням, мерами та муніципалітетами. Міська влада виконує функції районного рівня і безпосередньо підлегла губернатору провінції. Столиця країни **Бангкок** наділена статусом провінції.

З метою координації економічного планування та стратегії розвитку країни, аналізу суспільних процесів, в країні утворено **регіони**, які об'єднують провінції.

РЕГІОНИ ТА ПРОВІНЦІЇ ТАЇЛАНДУ

I Північний

IV Північно-Східний

1. [Чіангмай](#)
2. [Чіанграй](#)
3. [Лампанг](#)
4. [Лампхун](#)
5. [Мехонгсон](#)
6. [Нан](#)
7. [Пхая](#)
8. [Пхре](#)
9. [Уттарадіт](#)

1. [Амнатчарен](#)
2. [Бурірам](#)
3. [Чаяпхум](#)
4. [Каласін](#)
5. [Кхонкен](#)
6. [Лой](#)
7. [Махасаракхам](#)
8. [Мукдахан](#)
9. [Накхонпханом](#)
10. [Накхонратчасіма](#)
11. [Нонгбуалампху](#)
12. [Нонгкай](#)
13. [Рост](#)
14. [Саконнакхон](#)

15. [Сісакет](#)
16. [Сурін](#)
17. [Убонратчатхані](#)
18. [Убонтхані](#)
19. [Ясотхон](#)

II Західний

1. [Канчанабурі](#)
2. [Пхетчабурі](#)
3. [Прачуапкхірікхан](#)
4. [Ратчабурі](#)
5. [Так](#)

III Центральний

1. [Ангтхонг](#)
2. [Пхранакхонсіаюттхая](#)
3. [Крунгтхепмаханакхон](#)
(Бангкок)
4. [Чайнат](#)
5. [Кампхенгпхет](#)
6. [Лопбурі](#)
7. [Накхоннайок](#)
8. [Накхонпатхом](#)
9. [Накхонсаван](#)
10. [Нонтхабурі](#)
11. [Патхумтхані](#)
12. [Пхетчабун](#)
13. [Пхічіт](#)
14. [Пхітсанулок](#)
15. [Сукхотхай](#)
16. [Самутпракан](#)
17. [Самутсакхон](#)
18. [Самутсонгкхрам](#)
19. [Сарабурі](#)
20. [Сінгбурі](#)
21. [Супханбурі](#)
22. [Утхайтхані](#)

V Східний

1. [Чаченгсао](#)
2. [Чантхабурі](#)
3. [Чонбурі](#)
4. [Прачінбурі](#)
5. [Районг](#)
6. [Сакео](#)
7. [Трат](#)

VI Південний

1. [Чумпхон](#)
2. [Крабі](#)
3. [Накхонсітхаммарат](#)
4. [Наратхіват](#)
5. [Паттані](#)
6. [Пхангнга](#)
7. [Пхаттхалунг](#)
8. [Пхукет](#)
9. [Ранонг](#)
10. [Сатун](#)
11. [Сонгкхла](#)
12. [Сураттхані](#)
13. [Транг](#)
14. [Яла](#)

РЕСПУБЛІКА ПІВДЕННА АФРИКА

Країна розташована на півдні Африки, на перехресті Атлантичного та Індійського океанів; межує з Намібією, Ботсваною, Зімбабве, Мозамбіком та державами-анклавами – Лесото, Свазілендом.

Територія – 1.221.037 кв. км

Населення – 34 492 000 чол.

Столиця – Преторія (урядова)

Найбільші міста – Кейптаун 777 000 (1 912 000), Дурбан 634 000 (982 000), Йоганнесбург 632 000 (1 609 000), Преторія 443 000 (823 000), Порт Елізабет 273 000 (652 000)

1. Утворення Південно-Африканської республіки; режим апартеїду

Однією з найцікавіших країн африканського континенту, як з точки зору географії, культури, традицій, так і з точки зору історії розвитку та побудови державного механізму є Південна Африка.

Протягом **17-18 століть** землі південної частини Африки були колонізовані європейцями – голландцями, французами, англійцями. У **19 столітті** жителі півдня Африки голландського походження (бури) утворили незалежні республіки: Натал, Трансвааль та Оранжеву республіку. В результаті англо-бурської війни всі республіки були передані у володіння Великобританії.

Історію Південної Африки, як державного утворення, слід розглядати починаючи з **31 травня 1910 р.**, з моменту об'єднання чотирьох Британських колоній у єдиний самоврядний домініон – Південно-Африканський Союз. Основним документом, який регламентував порядок утворення управління країною, був відповідний **Акт** (закон) парламенту Великобританії, ухвалений в **1909 році**.

Слід зазначити, що прийняття згаданого Акту та подальше формування домініону сприймалося правлячими елітами Англії та Південної Африки по різному. Перші вбачали у об'єднанні централізацію управління чотирма колоніями, другі розглядали домініон як етап на шляху до утворення незалежної держави або союзу незалежних держав, колишніх колоній Британії на півдні Африки.

Згідно з Актом 1909 року Південно-Африканський Союз визнавався Британським домініоном. Главою країни був король Великобританії, якого представляв генерал-губернатор. Фактично, генерал-губернатор виступав у якості глави держави та глави виконавчої влади. В країні утворювався представницький орган. Починаючи з **1931 року**, згідно з Вестмінстерським

статутом Великобританії, домініони ставали автономними самоврядними державними організаціями, які самостійно вирішували свої внутрішні питання. В **1934 році** було ухвалено новий **Статут про Південну Африку**, який передбачав утворення представницького органу, без згоди якого на території Південної Африки не можна було ввести в дію акти Британського парламенту.

Особливістю побудови конструкції суспільного і державного ладу в країні була різна ступінь прав громадян (перш за все в політичному житті країни) в залежності від національності та кольору шкіри та роздільний розвиток націй та рас. На території Південної Африки проживали негри, азіати, “кольорові” та вихідці із Європи – переважно англійці та голландці. Привілейоване становище в суспільстві займали саме білі, які мали переважне право на участь у політичному житті країни. Не дивлячись на те, що більша частина населення була “не білого” походження, вона була позбавлена політичних прав, що і було зафіксовано у відповідних нормативних актах. Така побудова суспільства була закладена ще з колоніального періоду і тривала до початку 90-х років минулого століття і отримала в історії назву **режим апартеїду**.

5 жовтня 1960 року серед білого населення країни було проведено референдум, наслідком якого було проголошення 31 травня 1961 року незалежної держави – Південно-Африканської Республіки. **Конституція 1961 року** передбачала утворення двопалатного парламенту, скасування посади генерал-губернатора та введення посади президента та прем'єр-міністра, утворення Виконавчої ради (Уряду) та незалежної судової системи. В цілому, згаданий конституційний акт був ідентичним британському Акту про Південну Африку, але передбачав зміну форми правління з монархії на республіку.

Особливістю новоутвореної країни була наявність трьох столиць: **Преторія** – резиденція Президента та Уряду, **Кейптаун** – резиденція парламенту, **Блумфонтейн** – резиденція Верховного Суду. Такий варіант розміщення найвищих державних установ по-перше, мав символізувати союзний, децентралізований характер територіального устрою, по-друге, слугувати додатковою гарантією незалежності трьох гілок влади. Другою важливою особливістю в державотворенні, слід відзначити систему територіального устрою. Так, в Південній Африці існував поділ на чотири провінції; разом з тим в середині держави існувало чотири незалежних та шість самоврядних територіальних анклавів (бунтустанів), в яких проживало місцеве населення (негри) і які вважалися територіальними утвореннями з широким автономним статусом. При цьому в невеликих за площею бунтустанах утримувалося негритянське населення країни, яке за кількістю в декілька раз перевищувало “біле населення”

Прийняття Конституції 1961 року закріпило панівне становище білого населення і усунуло чорношкірих від участі у політичному житті країни.

Азіатам та “кольоровим” були надані часткові політичні права, для них утворені спеціальні представницькі органи – Представницька рада кольорових людей та Південно-Африканська індуська рада. Така система, однак, не могла забезпечити реального представництва усього населення в управлінському процесі, значно ущемляла права більшості громадян та стала джерелом постійних конфліктів у суспільстві.

У **1984 році** вступила в дію нова **Конституція**, яка встановила, що президент є главою держави та безпосереднім главою виконавчої влади – Кабінету, а посада прем'єра була скасована. Президент обирався терміном на п'ять років спеціальною колегією, яка складалася з депутатів парламенту. Парламент був перетворений на трикамеральний: кожна з палат парламенту мала представляти інтереси окремої раси. Асамблея представляла інтереси білих, Палата представників – кольорових, Палата делегатів – індусів. Окрім парламенту, в країні утворювався спеціальний орган – Президентська Рада, яка складалася із депутатів трьох палат парламенту, осіб призначених президентом, та опозиційною партією. Головною функцією цього органу було вирішення суперечок поміж палатами парламенту та врегулювання різного роду конфліктів поміж расами та етнічними групами.

2. Державний лад Південної Африки після скасування режиму апартеїду.

У подальшому режим апартеїду почав зазнавати поступових змін і трансформуватися на основі принципів рівності національностей і рас. У **1993 році** із представників всіх етнічних груп і рас було утворено перехідну виконавчу владу, що мала діяти до повної зміни механізму держави. Було прийнято **тимчасову Конституцію**, яка визначила основні засади суспільного та державного устрою. Головною відмінністю цього документу від попередніх конституцій було визнання принципу расової та національної рівності, гарантування фундаментальних прав людини і громадянина, введення принципу пропорційних виборів до законодавчих та представницьких органів тощо.

Конституція повторно закріплювала суверенітет держави, окреслювала принцип розподілу влад та територіальний устрій країни. Законодавчу владу в країні здійснював двопалатний парламент – Національна Асамблея та Сенат. До складу Національної Асамблеї обиралися 200 депутатів за загальнодержавним списком, а 200 - за партійними списками провінцій, у відповідності до кількості населення. До складу Сенату входило по 10 сенаторів, що представляють кожену з 9 провінцій, а також Президент та два Віце-президенти.

Главою держави та виконавчої влади вважався, обраний Національною Асамблеєю зі свого складу, Президент. Основними функціями глави держави були гарантування додержання Конституції, керівництво урядом, направлення законопроектів на розгляд у парламент, направлення запити до Конституційного Суду, призначення послів тощо.

Окрім Президента, виконавча влада здійснювалася віце-президентами, міністрами, які є членами Кабінету. Фіксувалася чітке квотування посад в залежності від результатів виборів до парламенту. Так, кожна партія, що отримала понад 20 відсотків голосів на виборах, отримувала право на призначення віце-президента. При отриманні понад 5 відсотків – партія допускалася до пропорційного розподілу міністерських портфелів. Система юстиції була представлена Конституційним Судом, Комісією з прав людини, Судовою комісією.

У 1996 році було ухвалено діючу **Конституцію** Республіки Південна Африка. Згідно з цим документом, країну можна **в принципі** класифікувати як **парламентську республіку з федеративним** устроєм та демократичним режимом. Однак слід зазначити, що виходячи із повноважень закріплених за головними фігурантами державного механізму – президентом, парламентом і урядом – країну не можна однозначно віднести до подібного типу республік. Система розподілу влад та побудови апарату держави дає підстави вважати, що форма державного правління є “гібридом”, і містить в собі ознаки парламентської, президентської республіки та деякі традиційні управлінські ознаки колишніх англійських колоній.

Найвищим законодавчим органом країни є двопалатний парламент у складі Національної Асамблеї (нижня палата) та Національної Ради Провінцій (верхня палата).

До складу **Національної Асамблеї** обирається від 350 до 400 депутатів за пропорційною системою. Термін обрання парламентарів – 5 років. Віковий ценз активного і пасивного виборчого права збігається і складає 18 років. Передбачено два випадки дострокового розпуску нижньої палати – президентом за рішенням більшості депутатів палати, шляхом саморозпуску, у випадку не обрання президента протягом тридцяти днів.

Верхньою палатою є **Національна Рада Провінцій**, яка складається з делегацій провінцій, кожна з яких наділена правом одного голосу. Кількість членів делегації дорівнює десяти сенаторам від одного суб'єкту федерації. Представництво у делегації вирішується законодавчими органами провінцій, з урахуванням розстановки політичних сил в провінції та в нижній палаті національного Парламенту. Очолюється делегація прем'єром провінції.

У **законодавчому процесі** беруть участь уряд, депутати та постійні комісії. Після прийняття у нижній палаті, проект передається для голосування до верхньої палати. У разі відхилення такого проекту останньою, він підлягає повторному розгляду в нижній палаті, яка і приймає остаточне рішення щодо нього. Виключення складають законопроекти, що стосуються змін у провінціях, остаточне рішення по яким приймає узгоджувальна комісія у складі

представників обох палат. Президент може повернути закон на доопрацювання до будь-якої з палат, але виключно з мотивів неконституційності.

Главою держави та главою виконавчої влади в країні є **Президент**. Він обирається Національною Асамблеєю зі свого складу на термін її дії. Як правило, Президентом стає лідер партії парламентської більшості. Одна і та сама особа вправі обиратися на посаду двічі підряд. Основними функціями президента є: підтримання конституційного ладу, керівництво урядом та призначення його членів, скликання позачергових сесій парламенту з, визначеним особисто, порядком денним, утворення спеціальних комісій та оголошення референдуму.

Особливістю побудови державного механізму Південно-Африканської Республіки є **відсутність посади прем'єр-міністра** і виконання його функцій Президентом. Така формула, як правило застосовується в президентських республіках, однак знайшла своє відображення у діючій управлінській моделі. Окрім Президента до складу **Кабінету**, як вищого органу виконавчої влади, входять **Віце-президент** та міністри. Призначення членів Кабінету відбувається Президентом, з числа депутатів парламенту, які представляють політичну партію, що перемогла на чергових виборах. Таким чином в країні застосовується т. з. принцип “переможець забирає усе” і фактично відкидається ідея коаліційного уряду народної довіри. Уряд та його окремі члени несуть персональну та колективну відповідальність перед нижньою палатою парламенту. У випадку винесення недовіри Президенту чи усунення його з поста, в порядку імпичменту у відставку йде весь склад Уряду.

Судова система передбачає наявність Конституційного суду, судів загальної юрисдикції та спеціального органу – Судової комісії. Завданням останньої є кадрове забезпечення судів країни шляхом проведення спеціальних процедур відбору кандидатів на посади суддів та направлення відповідних подань Президенту. Суддів загальної юрисдикції в країні призначає Президент.

Система судів загальної юрисдикції базується на т. з. “англійській моделі”. Найвищою судовою установою є **Верховний суд**, який складається з апеляційної палати та провінційних палат. **Апеляційна палата** Верховного суду є найвищою судовою інстанцією, яка вправі переглядати рішення судів нижчих ланок, а також виступає важливим правотворчим органом, оскільки її рішення вважаються рішеннями прецедентарного характеру. Апеляційна палата очолюється головою, який одночасно є головою Верховного Суду. **Провінційні палати** є судами, які вправі здійснювати перегляд справ судів першої інстанції в апеляційному порядку, а також розглядають найбільш важливі категорії справ в якості суду першої інстанції.

Конституційний суд здійснює контроль за відповідністю законодавства діючій Конституції. Він утворюється у складі голови, заступника голови та

дев'яти конституційних суддів. Голова Конституційного Суду та його заступник призначається Президентом за поданням Судової комісії, а решта суддів – після консультацій з лідерами парламентських фракцій. Термін перебування суддів на посаді 12 років. Допускається однократне призначення на посаду.

За формою державного устрою Південно-Африканська Республіка – федерація. До 1995 року територіальна система включала до свого складу **чотири області та десять самоврядних етнічних бантустанів**. При цьому, біля половини населення проживало саме в цих спеціальних територіях, площа яких складала всього біля 15 відсотків країни.

Внаслідок расових та міжетнічних протиріч, система потребувала змін і було утворено спеціальну комісію, яка включала до свого складу представників усіх етнічних груп, метою якої було корегування територіального устрою держави. В результаті було утворено **дев'ять провінцій**. Однак, особливостями форми устрою є той факт, що в країні з республіканським ладом існує суб'єкт федерації, який хоч і формально, але є **монархією**. Мова йде про провінцію **Ква Зулу Натал**, в якій збережено титул короля, як верховного глави провінції.

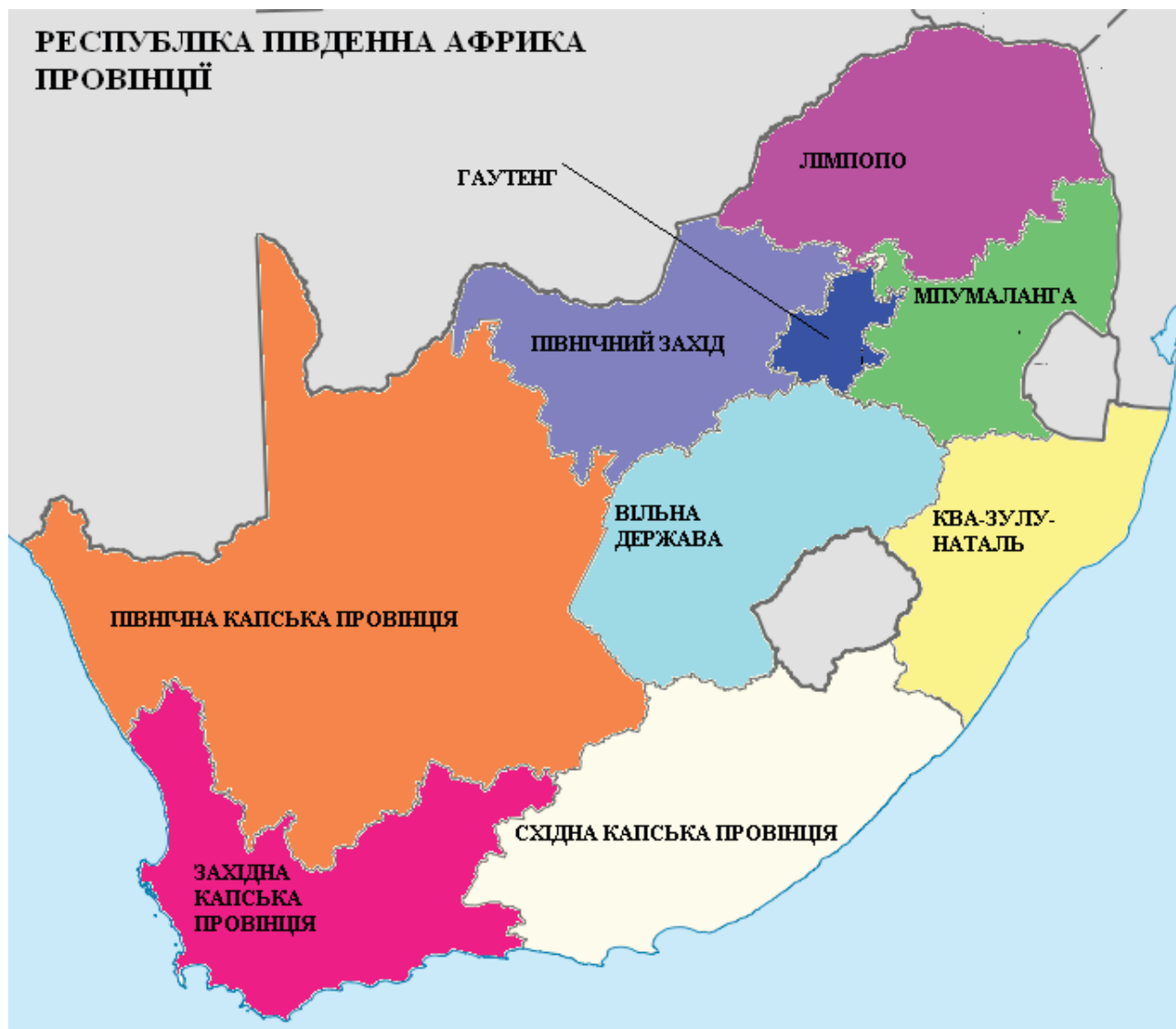
Кожна з дев'яти провінцій має власний основний закон, який визначає основи суспільного і державного ладу на її території. У суб'єктах федерації діють законодавчі органи влади – Законодавче Зібрання, яке обирається населенням терміном на п'ять років за пропорційною системою. Кількість депутатів місцевих парламентів варіюється від 30 до 100 осіб, в залежності від кількості населення провінції. Основними функціями провінційних законодавчих органів є прийняття конституції, законів, обрання прем'єр-міністра та сенаторів.

Виконавча влада здійснюється урядами провінцій, які очолюються прем'єрами. Останні обираються Законодавчими Зібраннями за результатами парламентських виборів. Розподіл квот в уряді так само відбувається пропорційно кількості місць, отриманих партією в провінційному парламенті.

Провінції, в свою чергу, поділяються на **округи та міста з правом округу**. Найнижчою одиницею є **муніципалітети**. В округах владу здійснюють ради, частину зі складу яких обирає населення, а частину обирають муніципалітети. Муніципалітети з правом округу та муніципалітети управляються відповідними радами, що обираються населенням за змішаною системою і є одночасно представницькими та виконавчими органами влади.

**РЕСПУБЛІКА ПІВДЕННА АФРИКА
ПРОВІНЦІЇ**

АВСТРАЛІЯ (АВСТРАЛІЙСЬКА СПІВДРУЖНІСТЬ)

Держава розташована на материкові Австралія, о. Тасманія та ряді островів та острівних груп в Тихому та Індійському океанах.

Територія – 7 682 300 кв. км

Населення – 17 483 000 чол.

Столиця – Канберра.

Найбільші міста – Брісбен 958 000 (1 352 000), Ньюкасл 363 000 (429 000), Воллонгонг 211 000 (238 000), Канберра 197 000 (310 000), Хобарт 183 000, Гілонг 132 000 (151 000), Голд Коуст 116 000 (265 000), Таунсвіль 114 000, Парраматта 111 000, Санишайн Коуст 109 000, Блектаун 105 000, Мураббін 104 000, Феарфілд 96 000, Перт 91 000 (1 193 000), Мельбурн 75 000 (3 150 000), Тувумба 75 000, Дарвін 66 000, Сідней 58 000 (3 698 000), Аделаїда 15 000 (1 049 000).

Австралія – один з найбільш “пізно розвинутих” регіонів земної кулі. До початку **європейської колонізації**, яка відбулася **в кінці 18 століття**, континент населений багаточисельними племенами, які знаходилися на дуже низькому рівні господарського та культурного розвитку. Предки корінних жителів походили з Південної Азії. Тяжкі природні умови та відірваність від інших цивілізацій значно загальмували розвиток австралійських аборигенів. На початок колонізації континент населяло біля 300 тисяч чоловік, які об’єднувалися в 500 племен.

У 1788 році в Австралії було засновано перше англійське поселення – майбутнє місто **Сідней**. З цього моменту почалася англійська колонізація Австралії, яка супроводжувалася знищенням місцевого населення та зміщенням території його розселення в глиб материка. З кінця 18 до початку 20 століття чисельність аборигенів зменшилася в 5-6 разів.

Першою **колонією** на континенті став Новий Південний Уельс з центром у Сідней (ця назва на початку колонізації розповсюджувалася на всю Австралію). Період першої половини 19 століття супроводжувався збільшенням притоку емігрантів (більшу частину з яких складала особи, засуджені до заслання) та розширенням мережі колоній на континенті. В 1825 році з Нового Південного Уельсу виділилася колонія Тасманія; в 1829 році – утворено колонію Західна Австралія, а в 1836 – Південна Австралія. В 1851 році було проголошено про відокремлення від Нового Південного Уельсу колонії Вікторія. В 1859 році утворилась остання колонія – Квінсленд. Управління колоніями було побудовано на основі принципу централізації: вони не творили єдиного територіального простору і управлялися губернаторами, без застосування елементів самоврядування

До середини 19 століття основною галуззю економіки було скотарство. З відкриттям золотих запасів в колонії Вікторія, економіка зазнала швидкого розвитку; розпочалася масова вільна еміграція, що мала наслідком масове збільшення кількості населення.

В 1900 році англійський парламент, за погодженням з урядами всіх колоній, прийняв **Акт про Австралійську Співдружність**, який вводив в дію **Конституцію**. Документ оголошував об'єднання шести англійських колоній на основі федеративного принципу у Австралійську Співдружність, яка отримувала права **домініону** (єдиної самоврядної території); колонії відповідно отримували права штатів. До прийняття парламентом Великобританії, проект Конституції був розроблений національним конвентом, схвалений на конференції урядів колоній та затверджений на референдумі.

Утворення домініону прискорило формування австралійської нації, на основі злиття ряду національних елементів – англійців, ірландців, шотландців та валлійців.

Період **1901 – 1918 років** характеризувався поступовим формуванням Австралійської державності, формуванням відповідних інститутів. Після першої світової війни Австралія поступово перетворюється на імперіалістичну країну, яка заявляє про домінування в південно-західній Океанії та Південній Азії. В цей час висунуто територіальні претензії на колишні колонії Німеччини в цьому регіоні. Одночасно Австралія все частіше виступає як самостійна держава, без врахування інтересів Великобританії.

В 1931 році англійський парламент ухвалив Вестмінстерський статут, яким передбачалося надання самостійності домініонам у внутрішній і зовнішній політиці. Однак, до закінчення другої світової війни було збережено повний контроль метрополії за зовнішньою політикою та економікою Австралійської Співдружності.

В останні роки другої світової війни, під загрозою японської окупації материка, австралійський уряд переорієнтувався на поглиблення співпраці зі США. Внаслідок цього, в другій половині 20 століття, економіка країни зазнала значної експансії з боку американського капіталу.

Австралія, у відповідності до норм Конституції 1900 року, є парламентською монархією, з федеративною формою державного устрою та демократичним режимом. Особливістю державного ладу цієї країни є формальне збереження статусу домініону Великобританії. Це означає, що не дивлячись на фактичну незалежність Австралії від своєї метрополії, вона формально зберігає хоча й самоврядний, але колоніальний статус. Цей факт накладає ряд специфічних ознак у побудові державного механізму Австралії.

Главою держави та виконавчої влади виступає **король**, який є одночасно королем Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Формально він наділений великою частиною управлінських повноважень, але, по аналогії з Великобританією, майже всі вони належать до т. з. “сплячої прерогативи” і на практиці здійснюються іншими органами або посадовими особами.

Специфічною рисою управлінської моделі є опосередковане, навіть на формальному рівні, здійснення монархом своїх повноважень відносно Австралії. Для цього утворено інститут **Генерал-губернатора**, який представляє корону в країні. Генерал-губернатор призначається на посаду монархом, за поданням австралійського уряду; термін перебування на посаді складає п'ять років. Порядок призначення на посаду додатково свідчить про фактичну незалежність Австралії: британський монарх, керуючись звичаєвим правом, не може призначити іншу особу, ніж ту, яку запропонував уряд Австралійської Співдружності.

Основними повноваженнями Генерал-губернатора є скликання та відстрочки парламентських сесій, розпуск нижньої палати парламенту, схвалення прийнятих парламентом законів, застосування права відкладального вето, призначення на вищі державні посади, здійснення права помилування. Він також вважається верховним головнокомандувачем збройних сил.

Генерал-губернатор також призначає та очолює консультативний орган – Федеральну виконавчу раду, основною функцією якої є надання допомоги у

здійсненні ним своїх повноважень. До складу Ради входять не менше двох міністрів та інші особи, яких Генерал-губернатор призначає на власний розсуд. Термін повноваження членів Федеральної виконавчої влади не визначений.

Генерал-губернатор є представником монарха, який в силу суміщення престолів переважний час відсутній на території країни. Його повноваження носять формальний та церемоніальний характер, а переважна більшість з них здійснюється за згоди глави уряду.

Законодавча влада належить двопалатному **Парламенту**, у складі Палати Представників – нижня палата, та Сенату – верхня палата.

До складу **Палати Представників** входить 148 представників, які обираються за допомогою прямих виборів за мажоритарною системою. Термін повноважень палати складає три роки. До участі у виборах допускаються громадяни Австралійської Співдружності, які досягли вісімнадцятирічного віку; пасивним виборчим правом наділені громадяни старше 21 року.

Сенат утворюється у кількості 76 сенаторів, із розрахунку по 12 від кожного штату та по 2 від кожної території. Цензи для участі у виборах ідентичні цenzам у нижню палату. Особливість австралійської виборчої системи полягає у тому, що верхня палата формується на основі пропорційної виборчої системи, на відміну від європейських парламентських республік, де існує двопалатна структура парламенту. Термін повноважень сенаторів різний і залежить від суб'єкту, який вони представляють. Так сенатори від штатів обираються на шість років, від територій – на три. При цьому кожні три роки обирається половина складу Сенату.

Відносно здійснення законодавчих повноважень, палати в цілому рівноправні; виключення складає сфера фінансового законодавства, де домінуючу роль займає нижня палата.

Законодавчий процес протікає наступним чином. Як правило, законопроект готується парламентським радником, за дорученням відповідного міністра чи члена палати. Після цього він надається особі, яка виступила його ініціатором, для корегування. Наступним етапом є внесення законопроекту на розгляд обома палатами, де він проходить кілька читань. Під час першого читання депутати знайомляться з його текстом, під час другого їм розтлумачується суть та мета, після чого він направляється в комісії для доопрацювання. Під час третього читання законопроект має бути схвалений обома палатами, при цьому якщо одна з них внесе будь-які зміни, вони мають бути схвалені іншою палатою. У випадку розходження поглядів палат щодо законопроекту, вони призначають своїх представників для узгодження тексту та вироблення спільного рішення.

Після ухвалення обома палатами, законопроект надсилається на затвердження Генерал-губернатору, який наділений правом внести поправки до його тексту та повернути на доопрацювання. Стосовно цієї правомочності, слід зазначити, що вона фактично здійснюється главою уряду, до порад якого має дослухатися представник корони.

Виконавча влада в країні здійснюється монархом, Генерал-губернатором та **Кабінетом**. Діяльність останнього нерегламентована нормативно-правовими актами, а регулюється конституційними угодами, тобто звичаєвим правом.

Кабінет очолюється прем'єр-міністром і до його складу належать міністри. Кабінет формується після чергових парламентських виборів, з урахуванням розстановки політичних сил у законодавчому органі. Прем'єром, зазвичай, стає лідер партії, яка є переможцем на виборах. Він наділений правом формувати список членів уряду, який передає для затвердження Генерал-губернатору. Слід зазначити, що по аналогії з Англією, останній фактично не наділений правом відмови у затвердженні складу уряду. Члени Кабінету зобов'язані володіти мандатом депутата однієї з палат Парламенту. Кожен з міністрів може очолювати один або декілька департаментів.

Компетенція Кабінету достатньо широка: він визначає основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики, володіє законодавчими повноваженнями, використовує надане йому право для видання актів делегованого законодавства тощо. Крім цього, йому на практиці належить право здійснення більшості функцій Генерал-губернатора. Уряд несе колективну відповідальність перед нижньою палатою Парламенту. Засідання уряду та його рішення вважаються неформальними і набувають офіційної форми як рішення Федеральної виконавчої влади, що вводяться в дію актами Генерал-губернатора.

Система судів побудована на британській основі, залучаючи американський досвід федералізації, і складається з двох систем – федеральної та штатів. Федеральна судова система складається з загальних судів та кількох спеціалізованих судових установ. Вона очолюється **Високим судом**, що здійснює перегляд справ в апеляційному порядку, рішення по яких постановлені судами нижчих ланок, розглядає в якості суду першої інстанції деякі категорії справ, а також виступає в якості суду конституційної юрисдикції, якому надано право тлумачення основного закону. Судами першої інстанції виступають федеральні окружні суди. Судова системи штатів фактично копіює федеральну.

Федеральна Конституція закріпила принципи розмежування між федерацією та її суб'єктами. В ній чітко визначений перелік повноважень, який закріплений за федеральним урядом – “закріплені повноваження”; всі інші є компетенцією штатів.

Територія Австралійської Співдружності складається з **шести штатів та двох федеральних територій**. В кожному штаті діють власні конституції та органи влади.

Законодавча влада в штаті здійснюється одно – або двопалатним парламентом, які обираються на загальних і прямих виборах, за допомогою, як правило, мажоритарної системи.

Представником глави держави та, водночас, главою виконавчої влади штату вважаються губернатори, які призначаються королем, за схемою ідентичною федеральному рівню. На практиці виконавча влада здійснюється урядом, який формується після чергових виборів до законодавчого органу штату і очолюється прем'єр-міністром.

Територія штатів поділяється на графства. Муніципалітети є найнижчою структурою устрою. Населення обирає місцеві представницькі органи – ради, які формують виконавчі комітети.

Федеральні території не володіють статусом суб'єкта федерації і їх управління відрізняється від управління штатом та побудовано на принципах централізації: влада тут здійснюється безпосередньо федеральним урядом, за допомогою його агентів. Федеральних територій є дві – Північна та столиця держави Канберра.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Територія – 4 005 800 кв. км

Населення – 446 429 000 чол.

Столиці – парламентська – Страсбург, урядова – Брюссель.

Найбільші міста – Лондон 4 300 000 (6 905 000), Берлін 3 438 000, Мадрид 3 010 000 (4 006 000), Рим 2 804 000, Париж 2 175 000 (9 319 000), Будапешт 2 100 000, Гамбург 1 661 000, Варшава 1 644 000, Відень 1 540 000 (1 940 000), Мілан 1 449 000, Мюнхен 1 236 000

Склад (за часом вступу):

Країни – фундатори (1951-1957 рр.) : Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;

1972 р. – Великобританія, Ірландія, Данія;

1981 р. – Греція;

1986 р. – Іспанія, Португалія;

1995 р. – Швеція, Фінляндія, Австрія.

2004 р. – Угорщина, Словаччина, Чехія, Польща, Мальта, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Кіпр

2007 р. – Болгарія, Румунія.

1. Утворення Європейського Союзу

Європейський Союз (ЄС) – геополітичний простір, наділений конфедеративними ознаками, який об'єднує двадцять сім європейських країн, які відповідають встановленим критеріям у галузі економічного розвитку, демократії та додержання прав людини.

Всі країни, які входять до складу Союзу, є суверенними державами, які мають власні конституції, державний механізм та правову систему, однак їх потрібно розглядати не відособлено, а в як єдиний європейський економічний та політико-правовий простір. Це пов'язано з цілою низкою чинників, основними серед яких є:

- єдині стандарти в різних сферах суспільного життя, яким мають відповідати всі країни-члени ЄС;
- спільне історичне минуле, давні правові та демократичні традиції;
- єдиний географічний простір.

Ознаки, що характеризують Європейський Союз як **конфедерацію**:

- 1) наявність власних інститутів – органів, що здійснюють керівництво організацією та мають вплив на уряди держав-учасниць;
- 2) право, що поступово формується;
- 3) єдине громадянство, що існує разом з громадянством держав-учасниць; єдиний економічний та торговий простір, який передбачає вільне переміщення капіталів, товарів, трудових ресурсів та відсутність внутрішніх кордонів;
- 4) здійснення спільної зовнішньої політики;

- 5) єдина валюта (для більшості країн Союзу);
- 6) єдина політика в сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки (тісна співпраця з НАТО).

До утворення Європейсько Союзу, інтеграція, протягом кількох десятиріч років, відбувалася у рамках трьох взаємопов'язаних Європейських співтовариств: **Європейського об'єднання вугілля і сталі, Європейського економічного співтовариства, Європейського співтовариства з атомної енергії.**

Основні етапи утворення Європейського Союзу.

- 9 травня 1950 р. – прийняття Декларації Шумана, яка передбачала співпрацю між Францією та Німеччиною в галузі сталеварної та вугільної промисловості та заклала базові принципи майбутньої європейської інтеграції;
- 1951 р. – Прийняття Паризького договору, яким проголошувалось утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі; до складу об'єднання увійшли Франція, ФРН, Італія та Бельгія, Нідерланди, Люксембург.
- 1957 р. – Прийняття двох Римських договорів, які утворювали два європейських співтовариства – Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство з атомної енергії. До складу цих співтовариств увійшли країни-учасниці Паризького договору. В подальшому європейська інтеграція відбувалася шляхом приєднання до трьох угод одночасно.
- 1972 р. – входження до Європейських Співтовариств Великобританії, Ірландії, Данії;
- 1981 р. – входження до Європейських Співтовариств Греції;
- 1986 р. – входження до Європейських Співтовариств Іспанії і Португалії;
- 1986 р. – прийняття Єдиного Європейського Акту дванадцятьма країнами-учасниками європейських співтовариств, що стало проміжковим етапом на шляху до утворення Європейського Союзу;
- 7 лютого 1992 р. – прийняття Маастріхських угод, якими засновано новий політико-економічний простір – Європейський союз;
- 1995 р. – входження до складу ЄС Швеції, Фінляндії, Австрії;
- 2004 р. – входження до складу ЄС Угорщини, Словенії, Словаччини, Чехії, Польщі, Мальти, Кіпру, Естонії, Латвії, Литви
- 2007 – входження до складу ЄС Болгарії та Румунії
- 2009 – вступ в силу Лісабонської угоди, яка виконує конституційну роль.

Цілі Європейського Союзу:

1. Сприяння економічному і соціальному розвитку;
2. Представлення на міжнародній арені в якості єдиного геополітичного об'єднання;
3. Здійснення спільної зовнішньої політики;
4. Здійснення спільної політики в галузі безпеки та оборони;
5. Утворення єдиного економічного простору без кордонів;

6. Введення єдиної валюти;
7. Введення єдиного громадянства, яке існуватиме паралельно з національним громадянством;
8. Додержання єдиних стандартів в галузі прав людини.

2. Інститути Європейського Союзу

Найважливішими спільними органами – інститутами – Європейського Союзу є:

1. Європейський парламент (Європарламент);
2. Рада Європейського Союзу;
3. Європейська Комісія;
4. Європейська Рада;
5. Європейський Суд.

Найвищим представницьким органом Союзу виступає **Європарламент**, який покликаний представляти інтереси народів, які проживають в державах-учасниках ЄС, виробляти спільні засади внутрішньої і зовнішньої політики, сприяти зближенню держав-учасниць.

Європарламент можна вважати прототипом законодавчого органу, точніше однієї з його палат. Однак, сьогодні він не володіє правом прийняття законів, які би були обов'язковими до виконання на всій території Союзу і відіграє в основному ідеологічну функцію.

Депутатом Європарламенту може стати громадянин держави-учасниці ЄС, який наділений виборчим правом; він може представляти країну, громадянином якої виступає. Правом обирати наділені всі громадяни Союзу, незалежно від того, чи проживають вони у країні громадянства, чи - в іншій країні. Термін перебування депутатів на посаді складає 5 років. При виборах застосовується пропорційна система (окрім Великобританії, де депутатів обирають за мажоритарною системою).

Представництво в Європарламенті залежить від кількості населення держави-учасниці ЄС. Наприклад Німеччина представлена 99 депутатами, Франція, Італія, Великобританія – 87, а Люксембург – 6.

Резиденцією Європарламенту є французьке місто Страсбург, його комісії працюють в Брюсселі, а секретаріат знаходиться в Люксембурзі.

Рада ЄС є вищим органом, який наділений правом приймати остаточне рішення по всім найважливішим питанням Союзу. Склад ради формується урядами держав-учасниць у кількості, яка відповідає кількості їх населення. Наприклад Франція, Німеччина, Великобританія та Італія має по 10 членів, Іспанія – 8, Люксембург – 2 тощо.

Представники від однієї держави об'єднуються у делегацію, яка очолюється одним з міністрів даної країни.

Особливістю прийняття рішень у рамках Ради ЄС є той факт, що вони приймаються $\frac{3}{4}$ голосів. Така конструкція не дає можливість диктувати свою волю “великим” державам, та забезпечує прийняття рішення на основі взаємної згоди більшості країн.

Обидва представницьких органи – Європарламент та Рада ЄС – виступають в ролі прообразу можливого спільного двопалатного законодавчого органу, де Європарламент відіграватиме роль нижньої палати, а Рада ЄС – верхньої.

Європейська комісія є вищим колегіальним виконавчим органом Європейського Союзу, яка має втілювати в життя рішення Ради ЄС та Європарламенту.

Єврокомісія складається з урядових представників від кожної держави-учасниці (від Франції, Німеччини, Великобританії, Італії, Іспанії – по 2) і очолюється головою, який є найбільш впливовою фігурою ЄС, однак наділений слабкими повноваженнями, порівняно з класичними для прем'єр-міністрів європейських країн. Голова Європейської комісії обирається членами Комісії за принципом ротації і підлягає затвердженню Європарламентом.

Європейська Рада є колегіальним органом, до складу якого входять глави держав та урядів країн ЄС. Основною метою діяльності ради є проведення спільних засідань, під час яких мають узгоджуватися спільні питання для всіх держав-учасниць Євросоюзу. Орган наділений консультативно-координаційними повноваженнями в рамках організації. Починаючи з 2009 року, в раді є постійний Голова, який є найвищим представником конфедерації.

Європейський Суд – вищий судовий орган Союзу, який складається з 25 суддів – по одному від кожної держави-учасниці – та 8 Генеральних адвокатів, які обираються, як правило від 5 “великих” країн.

Судді обираються терміном на шість років, з правом повторного переобрання. При цьому кожні два роки оновлюється третина складу суду.

Генеральні адвокати за своїм статусом близькі до інституту прокурорів – вони проводять розслідування та готують справи для слухання в суді.

В залежності від складності та важливості справи, можуть розглядатися в малих секціях (по 3-4 судді), великих секціях (по 7-8 суддів) та на пленарному

засіданні у повному складі.

Основні функції Європейського Суду:

- застосування права Європейського Союзу;
- розгляд скарг про порушення прав людини;
- розгляд спорів між органами Євросоюзу;
- розгляд важливих справ економічного характеру;

Європейський Суд є найвищою і єдиною інстанцією в рамках організації, рішення якої є остаточними.

IV. ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ СТУДЕНТАМИ

РЕСПУБЛІКА ІНДІЯ

Територія – 3 287 263 кв. км

Населення – 846 303 000 чол.

Столиця – Нью Делі

Найбільші міста – Бомбей 9 926 000 (12 596 000), Делі 7 207 000 (8 419 000), Калькутта 4 440 000 (11 022 000), Мадрас 3 481 000 (5 422 000), Бангалор 3 302 000 (4 130 000), Хайдерабад 3 146 000 (4 344 000), Ахмедабад 2 955 000 (3 312 000), Канпур 1 879 000 (2 030 000), Нагпур 1 625 000 (1 664 000), Лакноу 1 619 000 (1 669 000), Пуне 1 567 000 (2 494 000), Сурат 1 506 000 (1 519 000), Джайпур 1 459 000 (1 518 000)

Історію держави і права Індії слід розглядати з **кінця 2 тис. до н.е.**, коли на її територію вторглися племена аріїв, які заснували тут власну державу. Однак, ще до вторгнення аріїв на території сучасної Індії існували досить розвинуті цивілізації - т. з. племена дравідів. Територія країни у відповідності з природним фактором була поділена на північну і південну частини, які були різні за природними та кліматичними умовами.

У **6 ст. до н.е.** на території Індії налічувалося декілька держав, які постійно ворогували між собою. Після вторгнення Олександра Македонського в **327 році до н.е.**, Індія опинилася частково під його владою.

В **кін. 4 ст. до н.е.** з окремих князівств утворена велика імперія Маур'їв під керівництвом царя Чандрагупти, основоположника династії царів Магалдхи. З цього часу можна говорити про утворення та існування власне "індійської держави", зародження ряду інститутів держави і права, що діють до нашого часу.

Починаючи з **5 століття** (після початку дарування правителями своїм приближеним земель, разом із селянами) починається розвиток феодальних відносин, який з часом призвів до територіальної роздрібленості та виникнення багатьох держав на території сучасної Індії. Традиції такої територіальної будови проявляються і сьогодні у федеративній формі устрою країни.

З **7 ст.** на територію Індії проникають араби, насаджуючи свою культуру та релігію на завойованих землях. На початку 13 століття розпочинається централізація країни: найбільше державне утворення – Делійський султанат.

З кінця 15 століття до Індії проникають перші європейські колоністи (португальці), які засновують в портових містах колонії – Гоа, Даман, Діу тощо. Зі встановленням колоніальних порядків насаджується католицька релігія, а європейці перебирають від арабів контроль над торговими шляхами. Разом з тим, на півночі країни відбувається об'єднання частини країни у Велику Імперію Моголів, яка з часом розповсюдила свій вплив на більшість території Індії.

З 18 століття, після фактичного розпаду Імперії, розпочався період багаточисельних воєн між її країнами-нащадками. В цей період склалася сприятлива ситуація для зовнішньої експансії: на територію Індії вступили французькі та англійські війська, які розпочали боротьбу за домінування в Індії. Війна закінчилася перемогою Англії і, починаючи з кінця 18 століття, Індія поступово перетворюється на колонію цієї країни.

Період англійської колонізації пройшов два етапи: комерційний і політичний. На першому етапі фактичним управлінням країною займалася Ост Індська торгівельна компанія; починаючи **з кінця 18 – початку 19 ст.** на території Індії утворюється англійський апарат управління у складі податкової, поліцейської, військової, адміністративної, судової влади. Очолює управління Індією генерал-губернатор, який є представником англійського монарху та уряду. Утворюється адміністративний центр колонії в Калькутті.

Особливістю колоніального періоду в Індії слід вважати співіснування двох систем державного управління: формальної – в особі місцевих правителів, та реальної – в особі англійських установ управління колонією.

Після першої світової війни в Індії розпочався період масового антиколоніального руху під гаслом незалежності, яке очолив Національний конгрес. **В 1935 році** англійським парламентом було прийнято Закон про управління Індією, який слід вважати першим писаним конституційним актом. У відповідності із Законом, у основі територіальної організації влади було закладено федеративні принципи: в кожній провінції утворювався власне виборне законодавче зібрання та відповідальний перед ним уряд. Князі – глави провінцій – отримали представництво у центральному законодавчому зібранні. Унікальною була система виборів, побудована на куріальному принципі: індуїсти обирали своїх представників до органів влади, а мусульмани – своїх. Однак вся влада реально залишалась в руках колоніальних інститутів.

В 1937 році в результаті виборів до законодавчих органів у 8 із 11 провінцій перемогу отримали представники Національного конгресу, які виступали за незалежність Індії. В 1947 році Індія отримала часткову незалежність від Британії, однак, у відповідності до релігійного принципу, її територія була поділена на дві частини. На цих частинах було утворено дві напівзалежні від Англії території – домініон Індійський союз (з більшістю

індуського населення) та домініон Пакистан (з мусульманським населенням).

26 листопада 1949 року Установчими зборами була прийнята нова **Конституція**, яка вступила в дію в 1950 році і проголосила Індію незалежною державою. Конституція Індії унікальний у світовій практиці документ, оскільки вона є найбільшим в світі основним законом (включає 456 статей), дуже детальна, еkleктична – оскільки побудована із застосуванням надбань багатьох правових систем, нерідко майже протилежних: британської, німецької, американської, канадської, японської, австралійської, радянської.

Однією з особливостей основного закону Індії, є його надзвичайна гнучкість; цим фактором обумовлена його надзвичайна “живучість”. Для внесення змін до Конституції необхідна проста більшість голосів членів обох палат парламенту. Зміна її найважливіших положень потребує додаткового схвалення законодавчими зібраннями суб’єктів федерації. Таким чином, порядок внесення змін до Конституції є чи не найпростішим у світі і дає можливість їй пристосовуватися до ситуації, не приймаючи нового документу.

До 90-х років минулого століття в Індії існувала багатопартійна система з виразним домінуванням однієї політичної сили – Національного конгресу; починаючи з цього часу в країні встановлено реальну багатопартійну систему, що, перш за все, дістало свій прояв у формуванні органів влади.

За діючою конституцією Індію можна класифікувати як **парламентську республіку**, з **федеративною** формою устрою та демократичним режимом. Однак, як стосовно форми правління так і форми устрою, Індія наділена певними **особливостями**, стосовно класичних форм, що викликано її історією державного розвитку.

Серед органів державної влади, основною структурою є Уряд та його глава – Прем’єр-міністр. Щодо індійського федералізму, то він відрізняється надзвичайною централізованістю та усіченою компетенцією влад штатів.

Індійська державна модель визнає поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. Як і в британській парламентарній моделі домінування виконавчої гілки влади стримується її відповідальністю перед парламентом. Не дивлячись на те, що згідно зі ст. 50 Конституції судова влада визнана незалежною, вона в значній мірі залишається залежною від виконавчої влади: остання здійснює призначення суддів та забезпечує і контролює їх діяльність.

Законодавча влада представлена двопалатним парламентом у складі: **Лок Сабха** (**Народна рада** – нижня палата) та **Раджа Сабха** (**Рада штатів** – верхня палата). До складу парламенту, за британською традицією, також належить глава держави – Президент.

Основними питаннями, які належать до відання парламенту є затвердження та звільнення членів уряду, внесення змін до Конституції, ухвалення федерального бюджету, визначення кордонів штатів тощо.

Роль Президента, в якості законодавця, полягає у скликанні парламенту. Також він вводить у дію прийняті закони, а також вправі вирішувати питання про спільне або розділене засідання палат, вимагати присутності парламентарів тощо. Глава держави може робити послання парламенту з будь-якого законопроекту чи актуального питання. Він також наділений виключним правом відкривати першу сесію парламенту в календарному році.

До складу **Народної ради** входять 545 народних представників, які обираються шляхом загальних і прямих виборів за мажоритарною системою відносної більшості. Конституція визначає, що 20 із них мають представляти союзні території, 2 – призначаються главою держави і представляють інтереси англо-індуського співтовариства. У багатьох випадках, з різних причин, в результаті виборів заповнюється не весь конституційний склад нижньої палати.

Для обрання народним представником, кандидат має досягти двадцятип'ятирічного віку і бути громадянином Індії. Термін перебування народних представників на посаді складає п'ять років. У критичних для країни ситуаціях, главою держави каденція нижньої палати може бути продовжена на один рік. Народна рада засідає сесійно – тричі на рік.

Мажоритарна система, в цілому, відповідна американській моделі і передбачає активність партій у висуненні кандидатів у виборчих округах. При цьому, не обов'язково отримувати більшість голосів виборців держави в цілому для отримання більшості місць у парламенту, оскільки перемогу в окрузі отримує кандидат, що отримав більшість голосів відносно інших кандидатів, не зважаючи на кількість виборців, що брали участь в голосуванні. Так, на парламентських виборах 1984 року Національний конгрес отримав 48 відсотків голосів від загальної кількості виборців, але посів 76 відсотків місць у нижній палаті.

Рада штатів утворюється у складі 250 членів – 238 з яких обираються штатами та союзними територіями, а 12 призначаються Президентом з числа осіб, що наділені спеціальними знаннями в області літератури, науки, мистецтва, управління. Члени верхньої палати мають досягти тридцятирічного віку і бути громадянами Індії. Формування верхньої палати є нерівномірним: кількість членів від одного суб'єкту федерації відповідає кількості населення, однак кожний суб'єкт має, як мінімум, одне місце у Раді. Члени верхньої палати обираються законодавчими органами штатів.

Верхня палата засідає безперервно. Термін перебування її членів на посаді складає шість років, при цьому третина з них переобирається кожні два

роки.

Конституція не розрізняє повноважень між верхньою і нижньою палатами. Однак деякі повноваження є виключною компетенцією однієї з них (контроль за урядом – нижня палата тощо), а в законодавчому процесі домінує нижня палата.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи в парламенті наділені передусім глава та члени уряду, члени обох палат законодавчого органу. Будь-який проект закону, окрім фінансового, може бути розглянутий як нижньою, так і верхньою палатою. Для прийняття, законопроект проходить три читання. Після прийняття палатою, він передається на розгляд іншої палати, яка може його прийняти, відхилити або внести поправки. У випадку відхилення законопроекту чи внесення до нього поправок, а так само не розгляду його протягом шести місяців, Президент має призначити об'єднану сесію обох палат, яка має ухвалити остаточне рішення.

Після прийняття законопроекту обома палатами, він передається на підпис главі держави, який може повернути його для повторного розгляду. При підтвердженні такого документу палатами – Президент зобов'язаний його обнародувати.

Стосовно фінансових законопроектів діє інша процедура. Законопроекти вносяться на розгляд нижньої палати і, після прийняття нею, передаються на розгляд до верхньої палати. Остання вправі відхилити такий документ, але нижня палата не пов'язана думкою верхньої і, при повторному підтвердженні нею законопроекту, останній, минаючи верхню палату, передається на підпис Президенту. Окрім того, у випадку нерозгляду протягом чотирнадцяти днів законопроекту верхньою палатою, останній автоматично направляється для обнародування главі держави.

Главою держави та главою виконавчої влади в країні є **Президент**, який обирається терміном на п'ять років спеціальною **виборчою колегією**, до складу якої належать представники обох палат парламенту та представники законодавчих органів суб'єктів федерації. Така формула виборів Президента символізує, що глава держави є символом єдності нації, а не виразником парламентської більшості.

Згідно з Конституцією, за Президентом закріплено багато повноважень: він є керівником виконавчої влади, верховним головнокомандувачем, призначає главу уряду, міністрів, глав суб'єктів федерації, суддів Верховного суду, послів та дипломатичних представників. Президент наділений правом видавати акти, які мають силу закону в період перерви між сесіями законодавчого органу.

Однак, майже всі Президентські повноваження можуть здійснюватися виключно за поради з Прем'єр-міністром. У відповідності до сорок другої поправки до основного закону, Президент фактично є главою держави, але не виконавчої влади, він представляє націю, але не управляє нею, оскільки більшість його повноважень обмежена фактичним затвердженням урядом. Таким чином, роль Президента адекватна ролі британського монарха чи Президента ФРН у державному та політичному житті відповідних країн.

Не дивлячись на досить суворі обмеження у здійсненні реального управління державою, Президенти відіграють визначну роль у здійсненні державної політики в періоди, коли в парламенті не сформовано чіткої більшості, на основі домінування визначеної політичної партії.

Для здійснення функцій Президента, у випадку відсутності останнього або передчасного закінчення повноважень, колегією виборців, у складі депутатів парламенту, обирається **Віце-президент**. Термін його перебування на посаді збігається з терміном перебування глави держави. Окрім зазначених функцій, останній також головує у Раді штатів.

Найбільш важливим інститутом у здійсненні державної політики є **Прем'єр-міністр** та, очолювана ним, **Рада Міністрів**. Глава уряду визначається главою держави, як правило, ним стає лідер партії, яка здобула більшість місць у парламенті. Члени уряду призначаються Президентом, за поданням Прем'єр-міністра, із числа членів партії парламентської більшості. Членами Ради міністрів утворюється уряд у складі: членів Кабінету, державних міністрів та заступників міністра; членами уряду можуть бути лише члени законодавчого органу. Уряд є органом, в якому представлені члени різних політичних партій, етнічних груп та каст.

Хоча Рада Міністрів вважається вищим органом виконавчої влади, фактичним її виразником є Прем'єр-міністр, роль якого можна порівняти з роллю Канцлера ФРН. Однією з особливостей формування уряду в Індії є факт поєднання його главою декількох ключових міністерських портфельів – оборони, внутрішніх справ, фінансів тощо. Таким чином, головною урядовою структурою є офіс прем'єра, який акумулює радників та консультантів глави уряду, що фактично керують основними галузевими відомствами. Враховуючи фактичне виконання прем'єром функцій глави держави, Індію називають “супер-прем'єрською” країною.

В Індії діє судова система єдиної юрисдикції, без розподілу її на федеральну та систему суб'єктів федерації. Вона очолюється **Верховним Судом**, який є одночасно судом конституційної юстиції та вищою апеляційною інстанцією в кримінальних, адміністративних та цивільних справах. Також, він наділений правами суду першої інстанції у вирішенні спорів між центральним урядом і суб'єктами федерації та поміж останніми.

Верховний Суд утворюється у складі верховного судді та двадцяти п'яти суддів. Голова суду призначаються Президентом, а його члени - Президентом, за поданням Верховного судді та після консультації з Високими судами штатів. Судді призначаються довічно і залишають посаду після досягнення віку шестидесяти п'яти років, або внаслідок процедури імпічменту.

Судами наступної ланки є **Високі суди**, які утворюються на території одного чи декількох суб'єктів федерації, у кількості вісімнадцяти осіб. Як частина федеральної судової системи, вони незалежні від законодавчих органів штатів та їх урядів. Глав високих судів призначає Президент, після консультації з верховним суддею та губернаторами суб'єктів федерації, а суддів – після консультацій з главами відповідних Високих судів. Однак, Президент може нехтувати “порадами” і здійснювати призначення самостійно. На практиці це означає значний вплив прем'єра на формування судової гілки влади.

Високі суди є судами апеляційної інстанції по відношенню до судів нижчих ланок, а так само виступають в ролі суду першої інстанції по важких кримінальних та деяких інших справах, при яких застосовується участь присяжних. Окрім цього, суд розглядає справи, що торкаються фундаментальних прав людини та вправі витребувати справи із нижчестоячих судів.

Судами першої інстанції виступають **окружні суди**, які здійснюють одноосібний розгляд цивільних та кримінальних справ. Судді окружних судів призначаються губернаторами штатів за поданням Високих судів. Деякі категорії незначних цивільних та кримінальних справ підлягають розгляду муніципальними судами, які діють під наглядом глав округів та відповідних судових комісій.

Індія є країною з федеративною формою устрою. З прийняттям Конституції 1950 року, в країні було визначено суб'єкти федерації з урахуванням виключно територіального принципу, без урахування національних та релігійних компонентів. Наприкінці 50-х років було здійснено реформу федеративної системи, з урахуванням вищезгаданих факторів.

Станом на сьогодні, Індія є країною, що складається з **28 штатів, 6 союзних територій** та однієї національної території – **столиці**. Країна є надзвичайно різнорідна з точки зору національно-культурного розвитку, має вісімнадцять офіційних мов і така територіальна організація має з одного боку, зберегти єдність союзних кордонів, з іншого – забезпечити розвиток етносів, що проживають в Індії. Наявність у складі федерації як штатів, так і

нижчих за ступенем прав союзних територій, свідчить про диспропорцію повноважень суб'єктів федерації і дає змогу констатувати, що Індія є “асиметричною федерацією”

Другою важливою особливістю індійської федеративної системи є її централізованість: штати не мають власних конституцій, суттєво контролюються центром, існує єдина судова система тощо.

Конституція дає право на утворення законодавчих та виконавчих органів у кожному штаті та союзній території. У більшості штатів органи законодавчої влади є однопалатними, однак в ряді суб'єктів федерації вони мають двопалатну структуру. Нижні палати (Сабха) є органами реального законотворення на відміну від верхніх палат, які мають назву Паришад і виступають суто консультативними інститутами. Так, право повернути законопроект на доопрацювання, може бути залишено поза увагою нижньою палатою.

Члени нижньої палати обираються шляхом загальних і прямих виборів за мажоритарною системою терміном на п'ять років. Кількість членів нижніх палат коливається від 60 до 500 членів. Формування верхніх палат відбувається шляхом комбінації прямих виборів, опосередкованих виборів та призначення. Каденція верхньої палати – шість років, з оновленням третини складу кожні два роки.

Структура виконавчих органів влади адекватна федеральній системі. Губернатор, що призначається Президентом, відіграє роль подібну останньому, але на території штату. Реальним органом виконавчої влади в штаті є уряд, на чолі з першим міністром. Не дивлячись на здійснення більшості частин губернаторських повноважень главою уряду та наявність власної широкої компетенції, губернатор штату час від часу виконує важливу політичну функцію у житті суб'єкта федерації. Він, також, покликаний виступати гарантом територіальної цілісності Індії, оскільки призначається главою держави.

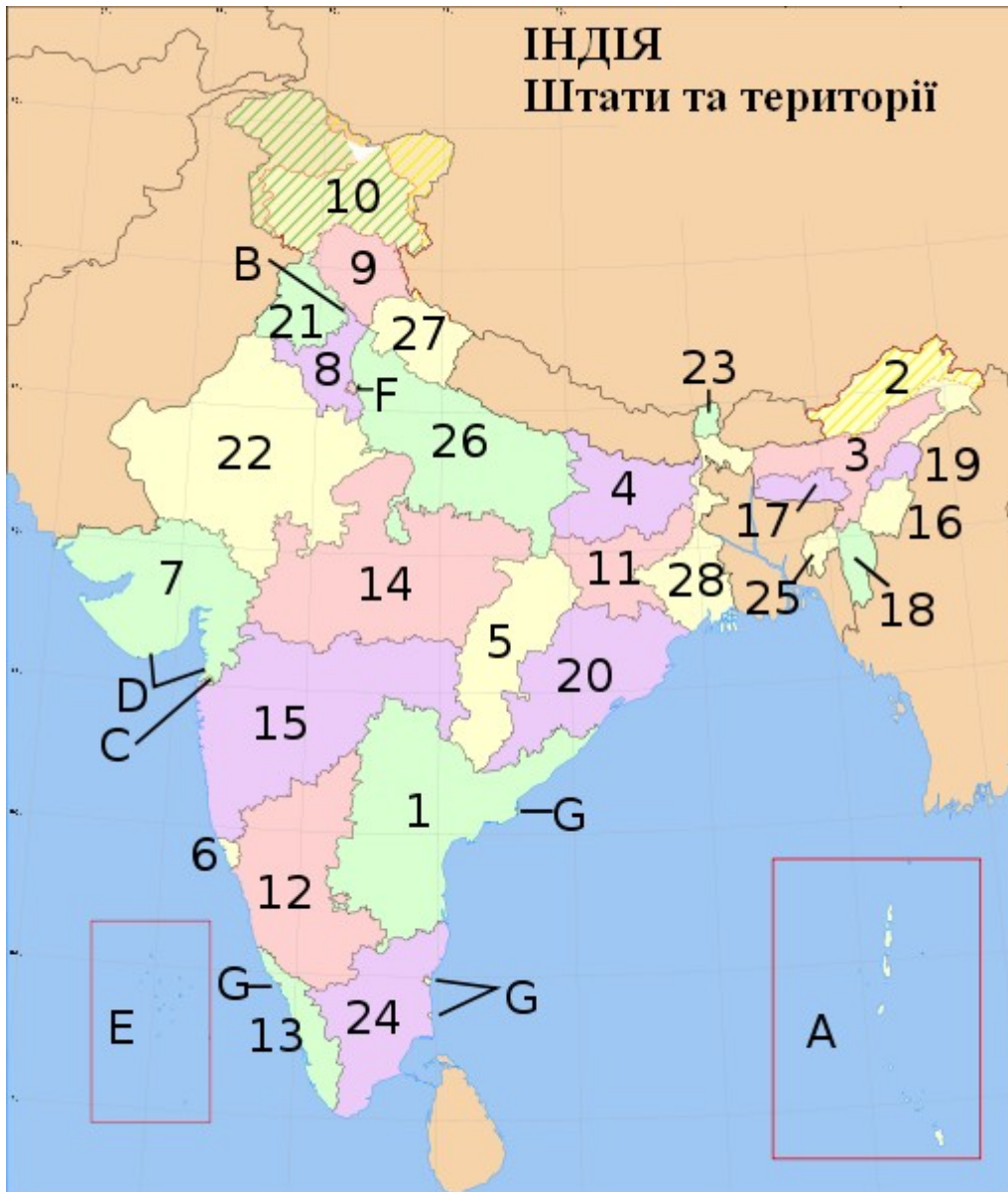
Союзні території та столиця відрізняються у своєму статусі та порядку управління від штатів, з точки зору самоврядності, вони є більш залежними від центру. Керівництво такими одиницями здійснюється через уповноваженого, який призначається президентом за поданням прем'єра. В територіях діють власні законодавчі корпуси, уряди та високі суди, однак під значним контролем з боку центру.

Окремим **автономним статусом** наділений штат **Джамму і Кашмір**, в якому проживає більшість мусульманського населення і який є об'єктом територіального спору між Індією та Пакистаном. Даний штат користується

широкою автономією від Індії, має власну конституцію та власне громадянство.

Слід зазначити, що не дивлячись на усічений об'єм повноважень штатів та територій, конституція додатково визначає випадки, в яких глава держави може ввести режим прямого правління та передати парламенту Індії права законодавчого органу окремого штату чи території. Окрім цього, парламент країни може на власний розсуд утворювати чи ліквідувати суб'єкти федерації, змінювати їх кордони та переводити країну в унітарну форму.

В адміністративному відношенні штати та території поділяються на **округи**, які в свою чергу містять в своєму складі **муніципалітети**. На рівні округу головною посадовою особою є офіцер, який відповідає за збір податків, підтримання громадського порядку, функціонування комунальної та гуманітарної галузі. На рівні муніципалітетів влада належить радам, які обираються населенням терміном на п'ять років і формують уряд на чолі з головою або мером.

Штати

1. Андхра-Прадеш	8. Хар'яна	15. Махараштра	22. Раджастан
2. Аруначал-Прадеш	9. Хімачал-Прадеш	16. Маніпур	23. Сіккім
3. Ассам	10. Джамму і Кашмір	17. Мегхалая	24. Тамілнад
4. Біхар	11. Джаркханд	18. Мізoram	25. Тріпура
5. Чхаттісгарх	12. Карнатака	19. Нагаланд	26. Уттар-Прадеш
6. Гоа	13. Керала	20. Орісса	27. Уттаракханд
7. Гуджарат	14. Мадх'я-Прадеш	21. Пенджаб	28. Західний Бенгал

Території

- A. Андаманські і Нікобарські острови
B. Чандігарх

- C. Дадра і Нагар-Хавелі
- D. Даман і Діу
- E. Лакшадвіп
- F. Делі
- G. Пондішері

ЄГИПЕТСЬКА АРАБСЬКА РЕСПУБЛІКА

Держава розташована на двох континентах, більша частина – в Північній Африці, менша – на Синайському півострові в Азії. Друга найбільша країна Африки за кількістю населення. Омивається Червоним та Середземним морями; територією країни протікає найдовша річка світу – Ніл. Межує з Суданом, Лівією, Палестиною, Ізраїлем.

Територія – 997 739 кв. км.

Населення – 55 163 000 чол.

Столиця – Каїр (найбільше місто в Африці)

Найбільші міста – Каїр 6 663 000 (13 330 000), Александрія 3 295 000, Ель Гіза 2 096 000, Субра ель Хайма 812 000, Порт Саїд 449 000, Ель Махалла ель Кубра 400 000, Суец 376 000, Танта 372 000, Ель Мансура 362 000, Асьют 313 000.

Єгипет є країною з давньою історією – саме тут, близько **4 тисячоліття до н.е.**, виникло перше державне утворення. Однак, на початку нашої ери, цивілізація Стародавнього Єгипту поступово була знищена. Період середніх віків та нового часу ознаменувався для країни перманентною зовнішньою агресією з боку сусідніх країн, які на той час досягли значного розвитку.

В **3-4 ст. н.е.** територія Єгипту була включена до складу Римської імперії; після розпаду останньої, починаючи з **395 р.** – країна перебувала у складі Візантії. **37 ст.** населення Єгипту прийняло іслам, а його територія увійшла до Арабського Халіфату. З цього моменту можна вважати Єгипет належним до “арабського світу”. **В 1517 році** територія Єгипту була завойована Туреччиною і увійшла у склад Османської імперії.

З **початку 19 століття** Єгипет стає об’єктом колонізації з боку європейських країн. **В 1798-1801 роках** територія країни була окупована Францією. Не дивлячись на короткочасність цього періоду, Франція отримує значний вплив на подальший розвиток країни, особливо це стосується запозичення французьких правових інститутів та судочинства. Після звільнення від окупації, в Єгипті утворюється фактично незалежна держава, яка формально зберігає васалітет від Туреччини. **В середині 19 століття** Єгипет веде дві війни проти Туреччини за незалежність та розширення території, однак зазнає поразки (в основному через підтримку Туреччини Європою).

З **кінця 40-х років 19-го століття** починається поступове проникнення європейського капіталу (англійського, французького) в економіку Єгипту. **В 1882 році**, в результаті втручання Англії у внутрішні справи країни, розпочалися національно-визвольні повстання; Англія спровокувала конфлікт з Єгиптом і розпочала війну. В результаті війни, територія Єгипту, залишаючись формально в складі Османської імперії, була окупована Англією.

В 1918 - 1922-х роках розпочалася нова хвиля національно-визвольної боротьби, яка закінчилася скасуванням протекторату Англії та проголошенням незалежної Єгипетської держави; була обрана монархічна форма правління парламентського типу, за європейським зразком. Однак фактична англійська окупація зберігалася в країні до середини 20 -го століття.

Сучасна держава Єгипет була утворена в результаті державного перевороту **1952 року**, організатором якого виступила організація “Вільні офіцери”, яка опиралася на армію. В результаті перевороту, було скасовано монархію та проголошено республіку, англійські війська були виведені з Єгипту.

Період з **1952 до 1971 року** характеризувався активними пошуками оптимальної моделі державного механізму. В **1953 році** була прийнята тимчасова Конституція, яка встановлювала республіканський лад та визнавала, що верховна влада належить вождю революції – **Абдель Насеру**, який вважається основоположником сучасної держави. В **1956 році** було ухвалено нову Конституцію, яка була так само “спроєктована” під Насера і базувалася на домінуванні в державному механізмі військових та чиновників, під керівництвом президента. В **1958 році** було утворено Об’єднану Арабську Республіку у складі Єгипту і Сирії, яка мала стати базою для “пан арабського” об’єднання. Однак, вже в **1961 році** Сирія вийшла зі складу конфедерації. В **1964 році** було прийнято тимчасову Конституцію, яка, не дивлячись на від’єднання Сирії, зберегла попередню назву країни для, власне, єгипетської території.

В **1971 році** шляхом референдуму було ухвалено **Конституцію**, яка закріпила сучасну назву держави. Новий основний закон був базований на Конституції 1956 року. Конституція встановила державний механізм з трьома центрами впливу: парламент, Президент та уряд. Однак, як формальним так і реальним центром влади визнавався інститут Президента. Ця конституція діяла аж до **березня 2011 року**, коли в результаті революції та проведеного референдуму була прийнята нова Конституція, що однак сьогодні ще де-факто не діє. Тому наступне описання механізму державної влади вважаємо за доцільне привести саме за Конституцією 1971 року.

Форму держави можна визначити як **президентську республіку з унітарною формою устрою та режимом, який є перехідним від авторитарного до демократичного.**

Главою держави та виконавчої влади в Єгипті є **Президент**. Система виборів глави держави в Єгипті характеризується рядом особливостей. Кандидатуру на пост глави держави може висунути 1/3 від складу депутатів національного законодавчого та представницького органу. Кандидатура затверджується 2/3 голосів від загальної кількості депутатів. Після цього,

проводиться плебісцит серед виборців стосовно єдиної узгодженої кандидатури. Кандидат у президенти має бути вродженим громадянином Єгипту та досягти сорокарічного віку. Термін перебування Президента на посаді 6 років, без обмеження на переобрання.

Фактично, в Єгипті сталася така практика, що діючий Президент визначає свого наступника, призначаючи його на посаду **Віце-президента**.

Президент наділений широким спектром повноважень: він є верховним головнокомандувачем збройних сил, наділений правом оголошувати війну та укладати угоди, володіє правом вето на законопроекти, прийняті парламентом, в перерві між засіданнями законодавчого органу та в деяких особливих випадках вправі видавати декрети, які мають силу закону.

Глава держави наділений правом призначення Віце-президентів та визначення сфери їх компетенції, а також формує уряд та визначає його голову. Крім цього, Президент призначає усіх міністрів, глав відомств, губернаторів адміністративно-територіальних одиниць, послів, ректорів університетів, директорів державних корпорацій, головних редакторів ЗМІ.

Особливими повноваженнями Президента, які відрізняють його статус від інших глав держав з президентською формою правління, є реальне керівництво судовою владою та призначення вищого ісламського духовенства. Останній фактор надає президентській формі правління в Єгипті теократичних рис.

Фактично, глава держави є виразником правлячою військово-чиновницької еліти, яка служить фундаментом влади. Кожен глава держави утворює свій “клан” особливо наближених родичів та соратників, які мають реальний вплив на здійснення державної політики.

Вищим органом виконавчої та адміністративної влади в Єгипті є **Рада Міністрів**, який очолюється прем'єр-міністром, що призначається Президентом. До складу уряду входять: заступники прем'єр-міністра, міністри, які також є особами, призначеними главою держави. Уряд не несе колективної відповідальності перед парламентом, однак останній наділений формальним правом виразити недовіру окремому його члену. У випадку вираження недовіри главі уряду, питання його відставки вирішує Президент шляхом оголошення референдуму про довіру. За результатами такого референдуму глава держави може відправити прем'єр-міністра у відставку, або розпустити парламент. Відставка глави уряду тягне за собою відставку всього складу уряду.

Уряд наділений функціями керівництва діяльністю міністерствами, іншими органами центральної виконавчої влади, державними підприємствами, банками тощо. Однак, на практиці Рада Міністрів є органом, який допомагає главі держави у здійсненні його повноважень. Як правило, в уряді завжди

точиться “підкилимна війна” за владу поміж його членами, частина з яких є “людьми президента”, а частина – “людьми прем’єр-міністра”.

Законодавчим органом влади в Єгипті є **Народна Асамблея (Меджліс аш Шааб)**, до складу якої входять 350 членів, які обираються шляхом загальних виборів, терміном на 5 років. Законодавчо закріплено, що половина місць у Асамблеї має належати представникам робітничо-селянського класу. Країна поділяється на виборчі округи, в кожному з яких обирається два депутати: один – представник робітників і селян, інший – представник бюрократії та інших професій.

Народна асамблея очолюється спікером та організаційно поділяється на комітети. Усі керівні посади в парламенті можуть займати лише представники правлячої партії – Арабського соціалістичного союзу.

Правом законодавчої ініціативи в Асамблеї наділені депутати та Президент. Законопроект підлягає обов’язковому розгляду в спеціалізованому комітеті та схваленню партією парламентської більшості. Після цього він виноситься на пленарне засідання Народної Асамблеї, яка формально приймає закон. Глава держави наділений правом вето на прийняті закони, які долаються двома третинами голосів від складу Асамблеї.

В країні, також, діє **Консультативна рада**, яка була утворена на базі центрального комітету правлячої партії – Арабського соціалістичного союзу. До складу палати входять депутати: 140 депутатів, обраних населенням та 70 депутатів, призначених главою держави. Цей орган має ряд важливих консультативно-дорадчих функцій у сфері законодавства і фактично виступає в ролі керівного органу правлячої партії. Деякі дослідники вважають його другою палатою парламенту Єгипту.

Правова система Єгипту є сумішшю традиційної мусульманської системи та континентальної (передусім французької) правової системи.

До 1952 року в державі існувало дві судові системи: релігійна та державна. Після революції релігійні суди були ліквідовані, але світські суди багато в чому слідували релігійним канонам.

Судова система Єгипту не наділена достатньою ступінню незалежності і тісно пов’язана з виконавчою владою. Президент фактично очолює судову систему, а центральним органом управління нею виступає **Міністерство юстиції**. Спеціалізованим органом керівництва судами виступає, очолювана Президентом, **Вища рада судових органів**, яка, крім іншого, встановлює правила судочинства. Суддів призначає глава держави довічно.

Судова система складається з Вищого Конституційного суду, судів загальної та спеціальної юрисдикції. **Вищий Конституційний суд** є єдиним

судом конституційної юрисдикції, який складається з дев'яти суддів і очолюється головним суддею. До компетенції цього органу належить розгляд справ по відповідності Конституції нормативних актів та вирішення спорів між державними органами.

Найвищим судом загальної юрисдикції є **Касаційний суд**, в компетенцію якого входило перегляд рішень судів апеляційної інстанції. На чолі суду стоїть президент та п'ятнадцять віце-президентів; до його складу належить вісімдесят суддів.

Апеляційні суди діють у семи округах. До компетенції цих органів належить перегляд справ, рішення по яких постановлені нижчестоячими судами. Апеляційні суди поділяються на дві палати – по цивільним та по кримінальним справам, які розглядають відповідні категорії справ.

В кожному губернаторстві утворені **трибунали першої інстанції**, які здійснювали розгляд основної кількості кримінальних і цивільних справ колегіями у складі трьох суддів. До компетенції цих судів також належить перегляд рішень по незначним справам, які розглядаються судами низової ланки.

Найнижчою судовою ланкою виступають **трибунали округу**, які здійснюють розгляд справ, сума позову по яким не перевищує 250 фунтів та злочини, за які може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення волі до трьох років. Суди цієї ланки розглядають усі справи одноосібно.

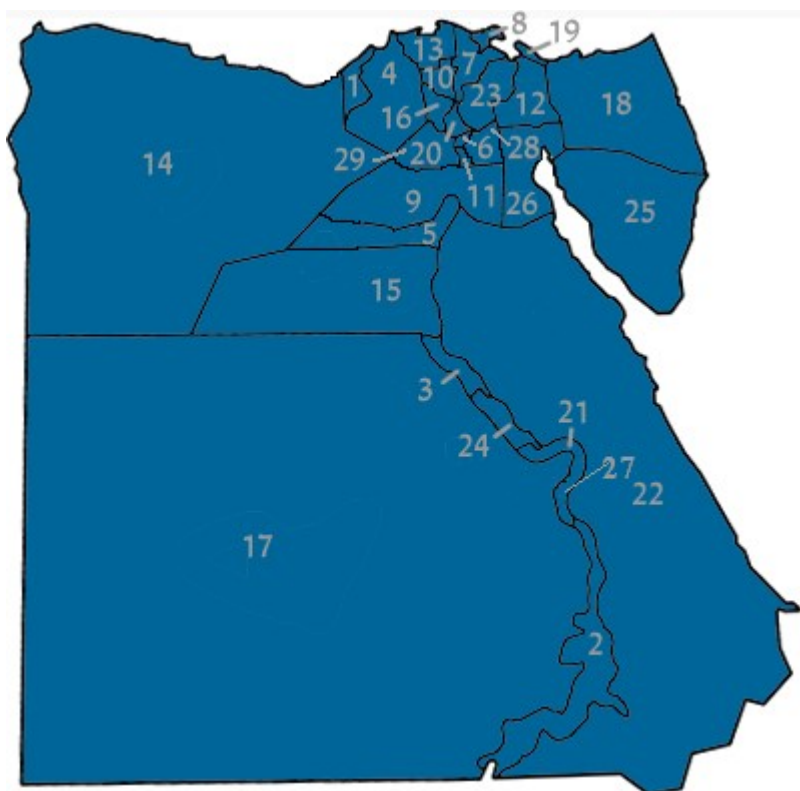
Система адміністративно-територіального устрою характеризується надзвичайною централізованістю та фактичною відсутністю органів місцевого самоврядування. Країна поділяється на **29 мухафазхів (губернаторств)**, які в свою чергу поділяються на **округи**. Низовою ланкою територіальної системи виступають **міста і села**.

На кожному рівні адміністративно-територіального устрою діють урядові органи та місцеві ради. В губернаторствах уся повнота влади належить губернатору, призначеному Президентом; при губернаторі утворюються і діють місцеві органи виконавчої влади. В округах діє система подібна губернаторству. Ради, які обираються населенням в містах, селах, округах та губернаторствах виконують представницькі функції та не наділені реальними повноваженнями по управлінню власною територією. Мери міст та керівники округів очолюють відповідні виконавчі органи і призначаються на посади губернатором.

Очікується, що після проведення у вересні 2011 року виборів у парламент, на основі ухваленної нової конституції, відбудеться поступова зміна державних інститутів, які передусім враховуватимуть принцип розподілу влад,

законність та гарантування прав людини, наближаючи, таким чином, країну до стандартів європейських та північно-американських країн.

ГУБЕРНАТОРСТВА ЄГИПТУ

ГУБЕРНАТОРСТВА

1. АЛЕКСАНДРІЯ
2. АСУАН
3. АСЬЮТ
4. БУХЕЙРА
5. БЕНІ-СУЕЙФ
6. КАЇР
7. ДАКАХЛІЯ
8. ДУМ'ЯТ
9. ФАЙЮМ
10. ГАРБІЯ
11. ГІЗА
12. ІСМАЇЛІЯ
13. КАФР-ЕЛЬ-ШЕЙХ
14. МАТРУХ
15. МІНЬЯ
16. МІНУФІЯ
17. НОВА ДОЛИНА
18. ПІВНІЧНИЙ СІНАЙ
19. ПОРТ-САЇД
20. КАЛЬЮБІЯ
21. КЕНА
22. ЧЕРВОНЕ МОРЕ
23. ШАРКІЯ
24. СОХАГ
25. ПІВДЕННИЙ СІНАЙ
26. СУЕЦ
27. ЛУКСОР
28. ХЕЛВАН
29. 6 ЖОВТНЯ

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ МЕКСИКИ

Держава розташована в центрі Північної Америки, включає півострів Юкатан; омивається водами Атлантичного та Тихого океанів. Межує зі США, Гватемалою, Белізом.

Територія – 1 958 201 кв. км

Населення – 89 538 000 чол.

Столиця – Сьюдад де Мехіко

Найбільші міста – Сьюдад де Мехіко 9 191 000 (19 400 000), Нецахуалкойот 2 331 000, Гвадалахара 2 245 000 (3 256 000), Монтеррей 1 916 000 (2 568 000), Тіхуана 932 000, Сьюдад Хуарес 870 000, Пуебла де Сарагоса 786 000, Тлалнепантла 778 000, Леон 768 000, Екатепек 741 000, Акапулько де Хуарес 638 000, Тампіко 622 000, Чіуауа 612 000, Мехікалі 552 000.

Мексика – країна з багатим історичним минулим. Перші поселення людей виникли в **20-15 тис. до н.е.** Приблизно в 1 тис. до н.е. в центральній та південній частині країни почала формуватися т. з. "Середня культура", яка характеризувалася переходом до осілого способу життя.

В 10 ст. на півострові Юкатан виникають перші державні утворення племені Майя – поліси Чічен Іца, Майяпан, Ушмаль. Починаючи з **15 століття** на території Центральної Мексики виникає держава Ацтеків зі столицею в місті Теночтілан. Обидві цивілізації досягли в своєму розвитку стадії трансформації з родоплемінного до класового суспільства, з елементами рабовласницького ладу.

На **початку 16 століття** територія Мексики піддається завоюванню з боку іспанських конкістадорів; з **1635 року** її територія включається до складу Віце-королівства Нова Іспанія. З **початку 19 століття** в країні зароджується потужний національно-визвольний рух, який мав дві мети: здобуття незалежності та скасування рабства і феодальних порядків. В **1821 році** було проголошено незалежність Мексики і, після короткочасного монархічного періоду (імперії), в **1824 році** прийнято **Конституцію**, якою визначено республіканську форму правління, відділено церкву від держави, гарантовано рівність та фундаментальні права громадянина.

В **30-х роках 19 століття**, внаслідок встановлення торгівельних та зовнішньо економічних стосунків, економіка країни підпадає під зовнішній

вплив – перш за все США. В **1846-1848-х роках** розгорнулася Американсько-мексиканська війна, результатом якої була втрата Техасу, Нью-Мексіко, Верхньої Каліфорнії. В **1863-1867-х роках**, під впливом військ Франції, країна була проголошена імперією, а трон віддано австрійському ерцгерцогу Максиміліану Габсбургу. Починаючи з **1867 року**, в результаті народного повстання, було повернуто республіканську форму правління, яка залишається незмінною і по сьогодні.

В цілому, **період 19-20 століття** (починаючи з **1824 року**) для Мексики характерний нестабільністю, частими політичними перетвореннями, революціями та змінами форм державного правління, устрою та режиму.

Діюча **Політична Конституція** Мексики була прийнята в **1917 році** і визначила, що країна є **президентською республікою з федеративною** формою устрою та демократичним режимом. Мексиканська конституція містить в собі вдале поєднання ідей соціалістичної держави та буржуазної ідеології. В політичній історії її звикли називати **першою “соціалістичною”** конституцією.

Багато в чому мексиканська модель механізму держави та принципів суспільного устрою базується на досвіді США, разом з тим запозичуючи деякі інститути з європейських країн – Іспанії, Франції.

Конституція багато уваги приділяє проблематиці рівності прав громадян, соціальним правам громадян, відділенню релігії від держави та обмеження її впливу на політику, визнає країну національною державою.

Згідно з Основним Законом, федеральна влада розділена на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Слід зазначити, що розподіл ступеню владних повноважень є нерівномірним; серед усіх гілок домінує виконавча.

Главою держави та виконавчої влади в Мексиці є **Президент**. Він обирається всенародними прямими виборами терміном на шість років. Кандидатом в Президенти може бути вроджений громадянин Мексики який досяг тридцятип’ятирічного віку та проживає в країні протягом останнього року. За шість місяців до виборів кандидат в Президенти не вправі займати урядову чи військову посаду, в чому вбачається гарантія прозорості виборів. Забороняється участь у виборах релігійним ієрархам.

Однією з особливостей президентської форми правління в Мексиці є відсутність посади Віце-президента. У випадку дострокового припинення повноважень глави держави протягом перших двох років каденції, законодавчий орган обирає “перехідного президента”, який має організувати проведення спеціальних передчасних виборів. Якщо повноваження припинені протягом останніх чотирьох років каденції, тимчасовий Президент обирається

законодавчим органом на термін, що залишився.

Президент є основною фігурою у державно-політичному житті країни; його роль в управлінні всім механізмом держави є виключною. Велика гамма повноважень глави держави дає підстави для порівняння його з монархом. Унікальним, з точки зору республіканської форми правління, є фактичне визначення Президентом свого наступника із кола правлячої еліти (членів уряду, керівництва правлячої партії тощо). З другого боку, гарантією збереження республіканського ладу є обмеження переобрання глави держави на другий термін.

Президент, в якості глави виконавчої влади, призначає на посади і звільняє членів Кабінету – державних секретарів, керівників урядових установ, в тому числі і їх територіальних підрозділів, вище військове командування. За згодою з верхньою палатою Конгресу, глава держави призначає дипломатів високого рангу, суддів Верховного Суду, мера федерального округу. Він також є верховним головнокомандувачем збройних сил.

Особливими повноваженнями глава держави наділений у сфері законотворення. Так, Президент володіє правом вето, яке хоч і долається більшістю від складу законодавчого органу, але не зобов'язує його до підписання законопроекту. Окрім цього, Президент має право на видання регламентів, які по суті мають силу закону.

Виконавча влада здійснюється Президентом через **секретаріати** та інші відомства, які творять **Кабінет** (уряд). Однак цей орган не можна вважати вищим колегіальним органом виконавчої влади (в європейському розумінні); він виконує суто дорадчі та допоміжні функції та рідко засідає у повному складі. Секретаріати є вищими галузевими органами виконавчої влади і виконують делеговані Президентом повноваження у відповідній сфері. Вони очолюються, призначеними главою держави, Державними секретарями. Серед центральних органів виконавчої влади найважливіше місце займають Секретаріат внутрішніх справ та Секретаріат планування та бюджету. До урядових установ також належить ряд відомств, державних корпорацій, спеціалізованих установ.

Законодавча влада в Мексиці представлена двопалатним **Союзним Конгресом** у складі Палати Сенаторів (верхня палата) та Палати Депутатів (нижня палата). Як і в США, обидві палати наділені рівними правами в галузі прийняття законів, а також мають повноваження по затвердженню вищих посадових осіб країни. Право законодавчої ініціативи належить членам обох палат та главі держави; однак, на практиці дев'яносто відсотків законопроектів ініційовано виконавчою владою.

Конгрес працює сесійно: в рік відбувається дві сесії (осіння та весняна). В

перерві між сесіями законодавчі функції здійснюються Постійним Комітетом, до складу якого належить вісімнадцять сенаторів та дев'ятнадцять депутатів. Останній інститут є запозиченням з іспанської конституційної моделі. У особливих випадках Президент може зажадати скликання позачергових сесій.

Палата Депутатів обирається терміном на три роки у складі 500 членів, 200 з яких обираються в багатомандатних округах за пропорційною системою, а 300 – у одномандатних округах за мажоритарною системою. Віковий ценз для обрання депутатом складає 21 рік.

Сенат обирається терміном на шість років у кількості 128 сенаторів – по чотири від кожного штату та федерального округу, обраних загальними і прямими виборами. Членом верхньої палати може стати громадянин, який досяг тридцятирічного віку.

Особливістю конституційної моделі формування законодавчого органу в країні є заборона приймати участь у двох поспіль виборах. Однак особа, що вже обіймала посаду депутата чи сенатора, може претендувати на її повторне зайняття “пропустивши”, принаймні, один цикл.

Основною функцією конгресу є прийняття законів, бюджету, введення податків, оголошення війни та миру, ратифікація міжнародних угод, надання згоди на призначення деяких вищих посадових осіб. Обидві палати рівноправні у законодавчому процесі. Кожен законопроект, прийнятий однією з двох палат, має бути переданий на затвердження до іншої. При його відхиленні, утворюється погоджувальна рада з членів обох палат, але рішення по законопроекту приймається на наступній сесії.

Не дивлячись на рівноправність палат, кожна з них має ряд спеціальних функцій. Так, Сенат наділений виключними повноваженнями у сфері зовнішніх справ, надання згоди на призначення посадових осіб. Палата Депутатів розглядає питання бюджету та державних видатків, обирає тимчасового Президента тощо. Обидві палати діють спільно при процедурі імпичменту: нижня палата виконує роль слідчої інстанції, а верхня – суду. У складі обох палат утворюються спеціалізовані комітети.

Судова система, як і правова система в цілому, розділена на два рівні: федеральний та рівень штатів.

Федеральна судова система очолюється **Верховним судом**, який складається з двадцяти одного судді (один з них – головуючий) та п'яти допоміжних суддів. Усі вони призначаються на посади Президентом, за згодою Сенату. Членами Верховного суду можуть стати вроджені громадяни країни, які перебувають у віці між 35 до 65 років і проживали на території держави протягом 5 років до призначення. Судді Верховного суду призначаються

довічно і можуть бути піддані процедурі імпічменту Палатою Депутатів. Але традиційно усі судді федеральної системи подають у відставку зі спливанням чергового президентського терміну.

Верховний суд здійснює перегляд справ, рішення по яких прийняті нижчими судовими ланками; розгляд може відбуватися на об'єднаній сесії або в палатах, в залежності від категорії справи. Верховний суд поділяється на чотири палати, в складі п'яти суддів, кожна з яких розглядає власну категорію справ: Палата кримінальних справ, Палата адміністративних справ, Палата цивільних справ та Палата трудових справ. В кожній палаті є головуючий, а рішення приймається більшістю голосів. П'ятою палатою виступає Палата допоміжних суддів.

Другою ланкою федеральної судової системи є два типи апеляційних судів: дванадцять **Колегіальних роз'їзних судів** та дев'ять **Унітарних роз'їзних судів**. Спеціалізацією Колегіальних судів є розгляд у апеляційному порядку справ, пов'язаних з порушенням конституційних прав громадян; Унітарні суди здійснюють перегляд решти справ. Колегіальні суди здійснюють розгляд колегією у складі трьох суддів, Унітарні суди – у складі шести суддів.

Найнижчою федеральною судовою ланкою, яка здійснює розгляд кримінальних, адміністративних, цивільних, трудових справ по першій інстанції є шістдесят вісім **Окружних судів**. Розгляд справ здійснюється судьями одноосібно. Судді федеральних судів призначаються на посади Верховним Судом.

В цілому, правова система Мексики побудована на принципах континентального права (іспанського), з деякими запозиченнями з англосаксонської системи (США).

Мексика є країною з федеративною формою державного устрою і складається з **31 штату** та **федерального округу** (столиця Мехіко). Особливостями мексиканського федералізму є значна ступінь централізації управління та втручанням федерального уряду у діяльність штатів. Найбільш важливим прикладом такого втручання є той факт, що при номінальній виборності губернаторів штатів, фактично їх визначає Президент.

Кожен штат має власну конституцію та органи влади, що поділяються на законодавчу, виконавчу та судову гілки.

Виконавча влада штату очолюється губернатором, який обирається загальними і прямими виборами терміном на шість років, без права на переобрання. Законодавча влада здійснюється однопалатним органом - Палатою Депутатів, члени якої обираються населенням терміном на три роки. Система обмежень до переобрання є аналогічною до федеральної. Правом

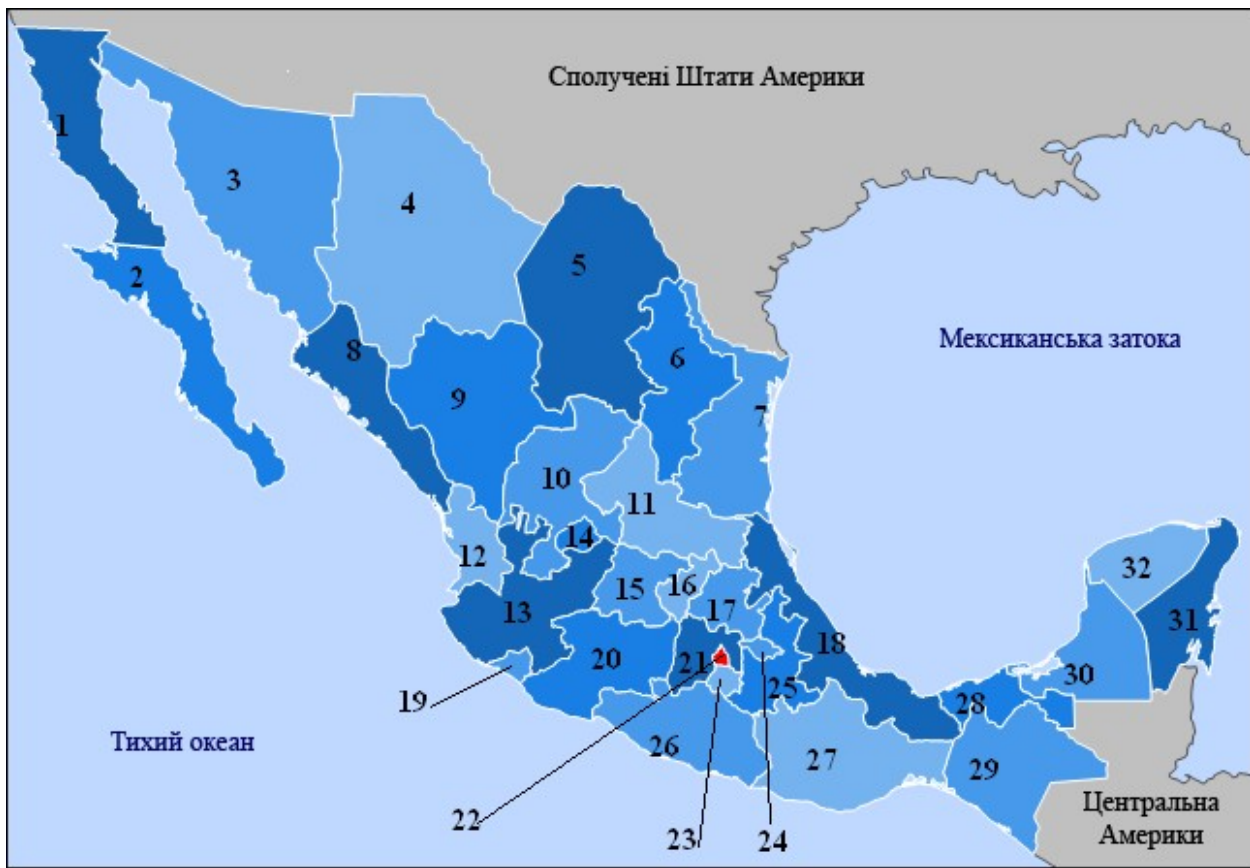
законодавчої ініціативи наділені: губернатор, депутати, Верховний суд та муніципалітет. Судова система очолюється Верховним судом (члени якого призначаються губернатором за згодою законодавчого корпусу) та до її складу входять апеляційні та окружні суди. Усі судді нижчих ланок призначаються Верховним Судом.

Система управління штатом, копіюючи федеральну, віддає перевагу у здійсненні державної політики губернатору.

Федеральний округ включає до свого складу **столицю Мехіко** (найбільше місто світу) та південні прилеглі поселення. Він очолюється мером, який формально обирається Представницькою Асамблеєю, а фактично – Президентом. Мер поєднує в собі муніципальні та урядові функції; він має статус секретаря департаменту Федерального округу – члена уряду. Представницьким органом в окрузі є Асамблея, яка обирається населенням і має виключно дорадчі функції. У Федеральному окрузі діють також місцеві суди.

Територія штатів поділяється на **муніципалітети**, яких в країні налічується більше двох тисяч. Влада в муніципалітетах здійснюється мером та представницькими органами – радами, що обираються населенням на три роки. До компетенції місцевої влади належать: комунальна інфраструктура, громадська безпека, транспорт, екологія, освіта.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ МЕКСИКИ

Суб'єкти федерації Мескики

1. Баха Каліфорнія	18.Веракрус
2. Баха Каліфорнія Сюр	19.Коліма
3. Сонора	20.Мічоакан
4. Чіуауа	21.Мехіко
5. Коауїла	22.Федеральний округ – столиця
6. Неуво-Леон	23.Морелос
7. Тамауліпас	24.Тласкала
8. Сіналоа	25.Пуебла
9. Дуранго	26.Герреро
10.Сакатекас	27.Оахака
11.Сан-Луїс-Потосі	28.Табаско
12.Наяріт	29.Чіапас
13.Халіско	30.Кампече
14.Агуаскальєнтес	31.Кінтана-Роо
15.Гуа	32.Юкатан
16.Керетаро	
17.Ідальго	

V. РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ ЕСЕ

1. Державний лад Нової Зеландії
2. Державний лад Сполучених штатів Мексики
3. Державний лад Аргентинської республіки
4. Державний лад Республіки Куба
5. Державний лад Таїланду
6. Державний лад Арабської республіки Єгипет
7. Державний лад Російської федерації
8. Державний лад Індії
9. Державний лад Словацької Республіки
10. Державний лад Литовської Республіки
11. Державний лад Республіки Словенія
12. Державний лад Японії
13. Державний лад Східної Республіки Уругвай
14. Державний лад Королівства Марокко
15. Державний лад Республіки Перу

VI. ПИТАННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

1. Державне право як галузь права.
2. Система галузі державного права.
3. Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права, як наука і як навчальна дисципліна.
4. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК.
5. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.
6. Джерела ДПЗК.
7. Методологія ДПЗК.
8. Поняття державно-правових відносин.
9. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.
10. Механізм (апарат) держави.
11. Форма державного правління.
12. Форма державного устрою.
13. Державний режим.
14. Глава держави та виконавча влада Республіки Франція.
15. Законодавча влада Республіки Франція.
16. Судова влада Республіки Франція.
17. Територіальний устрій Республіки Франція.
18. Глава держави та виконавча влада ФРН.
19. Законодавча влада ФРН.
20. Судова влада ФРН.
21. Територіальний устрій ФРН
22. Глава держави та виконавча влада Республіки Італія.
23. Законодавча влада Республіки Італія.
24. Судова влада Республіки Італія.
25. Територіальний устрій Республіки Італія.
26. Глава держави та виконавча влада Угорської Республіки.
27. Законодавча влада Угорської Республіки.
28. Судова влада Угорської Республіки.
29. Територіальний устрій Угорської Республіки.
30. Утворення США.
31. Конституція США 1787 року. Білль про права. Розвиток держави у 19-20 ст.
32. Механізм держави у 20 ст.
33. Правоохоронні органи в США.
34. Глава держави та виконавча влада у Федеративній республіці Бразилія.
35. Законодавча влада у Федеративній республіці Бразилія.
36. Судова влада у Федеративній республіці Бразилія.
37. Територіальний устрій у Федеративній республіці Бразилія.
38. Глава держави та виконавча влада Королівства Бельгія.
39. Законодавча влада Королівства Бельгія.
40. Судова влада Королівства Бельгія.

41. Територіальний устрій Королівства Бельгія.
42. Глава держави та виконавча влада Королівства Швеція.
43. Законодавча влада Королівства Швеція.
44. Судова влада Королівства Швеція.
45. Територіальний устрій Королівства Швеція.
46. Глава держави та виконавча влада Сполученого королівства Великобританії та Північної Ірландії.
47. Законодавча влада Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії.
48. Судова влада Великої Британії та Північної Ірландії.
49. Територіальний устрій держави Великої Британії та Північної Ірландії.
50. Глава держави та виконавча влада Іспанії.
51. Законодавча влада Іспанії.
52. Судова влада Іспанії.
53. Територіальний устрій Іспанії.
54. Утворення тайської держави.
55. Глава держави та виконавча влада Королівства Таїланд.
56. Законодавча влада Королівства Таїланд.
57. Судова влада Королівства Таїланд.
58. Територіальний устрій Королівства Таїланд.
59. Утворення Південно Африканської Республіки; режим апартеїду.
60. Державний лад Південної Африки після скасування режиму апартеїду.
61. Розвиток австралійської державності.
62. Глава держави та виконавча влада Австралії.
63. Законодавча влада Австралії.
64. Судова влада Австралії.
65. Територіальний устрій Австралії.
66. Утворення Європейського Союзу.
67. Інститути Європейського Союзу.

VII. ПИТАННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Державне право як галузь права.
2. Система галузі державного права.
3. Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права, як наука і як навчальна дисципліна.
4. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК.
5. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.
6. Джерела ДПЗК.
7. Методологія ДПЗК.
8. Поняття державно-правових відносин.
9. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.
10. Механізм (апарат) держави.
11. Форма державного правління.
12. Форма державного устрою.
13. Державний режим.
14. Глава держави та виконавча влада Республіки Франція.
15. Законодавча влада Республіки Франція.
16. Судова влада Республіки Франція.
17. Територіальний устрій Республіки Франція.
18. Глава держави та виконавча влада ФРН.
19. Законодавча влада ФРН.
20. Судова влада ФРН.
21. Територіальний устрій ФРН
22. Глава держави та виконавча влада Республіки Італія.
23. Законодавча влада Республіки Італія.
24. Судова влада Республіки Італія.
25. Територіальний устрій Республіки Італія.
26. Глава держави та виконавча влада Угорської Республіки.
27. Законодавча влада Угорської Республіки.
28. Судова влада Угорської Республіки.
29. Територіальний устрій Угорської Республіки.
30. Утворення США.
31. Конституція США 1787 року. Білль про права. Розвиток держави у 19-20 ст.
32. Механізм держави у 20 ст.
33. Правоохоронні органи в США.
34. Глава держави та виконавча влада у Федеративній республіці Бразилія.
35. Законодавча влада у Федеративній республіці Бразилія.
36. Судова влада у Федеративній республіці Бразилія.
37. Територіальний устрій у Федеративній республіці Бразилія.
38. Глава держави та виконавча влада Королівства Бельгія.

39. Законодавча влада Королівства Бельгія.
40. Судова влада Королівства Бельгія.
41. Територіальний устрій Королівства Бельгія.
42. Глава держави та виконавча влада Королівства Швеція.
43. Законодавча влада Королівства Швеція.
44. Судова влада Королівства Швеція.
45. Територіальний устрій Королівства Швеція.
46. Глава держави та виконавча влада Сполученого королівства Великобританії та Північної Ірландії.
47. Законодавча влада Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії.
48. Судова влада Великої Британії та Північної Ірландії.
49. Територіальний устрій держави Великої Британії та Північної Ірландії.
50. Глава держави та виконавча влада Іспанії.
51. Законодавча влада Іспанії.
52. Судова влада Іспанії.
53. Територіальний устрій Іспанії.
54. Утворення ідійської держави.
55. Глава держави та виконавча влада Республіки Індія.
56. Законодавча влада Республіки Індія.
57. Судова влада Республіки Індія.
58. Територіальний устрій Республіки Індія.
59. Утворення тайської держави.
60. Глава держави та виконавча влада Королівства Таїланд.
61. Законодавча влада Королівства Таїланд.
62. Судова влада Королівства Таїланд.
63. Територіальний устрій Королівства Таїланд.
64. Основні етапи розвитку ОАРЄ.
65. Глава держави та виконавча влада ОАРЄ.
66. Законодавча влада ОАРЄ.
67. Судова влада ОАРЄ.
68. Територіальний устрій держави ОАРЄ.
69. Утворення Південно-Африканської Республіки; режим апартеїду.
70. Державний лад Південної Африки після скасування режиму апартеїду.
71. Основні етапи формування Сполучених штатів Мексики.
72. Глава держави та виконавча влада Сполучених штатів Мексики.
73. Законодавча влада Сполучених штатів Мексики.
74. Судова влада Сполучених штатів Мексики.
75. Територіальний Сполучених штатів Мексики.
76. Розвиток австралійської державності.
77. Глава держави та виконавча влада Австралії.
78. Законодавча влада Австралії.
79. Судова влада Австралії.
80. Територіальний устрій Австралії.
81. Утворення Європейського Союзу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

- Конституции стран СНГ и Балтии: Учеб. пособие/ Московская госуд. юридич. академия / Г. Н. Андреева.- М.: Юристъ, 1999.- 640 с.
- Конституция Российской Федерации.- М.: Издат.- Книготорговый центр «Маркетинг» Ю, 2001.- 40 с.
- Конституции зарубежных государств. Соединенные Штаты Америки, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада/Сост. В. В. Маклаков.-М.: БЕК, 1996.-432 с.
- Конституции государств - участников СНГ/ Инст-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ/ Ред. Л. А. Окуньков.- М.: Норма ИНФРА* М, 1999.- 736 с.
- Конституція Японії/ Українська наукова асоціація/ Науковий аналіз та коментар М. І. Малишко, пер. з япон. І. Дзюба.- К., 1995.- 24 с.
- Конституции государств Восточной Европы: Учеб. пособие/ Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ / Отв. ред. Д. А. Ковачев.- М.: ИНФРА*М - Норма, 1996.- 160 с.
- Конституции зарубежных государств: США, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада/ В. В. Маклаков (сост.).- М.: БЕК, 1996.-432 с.
- Австрийская Республика. Конституция и законодательные акты/ Сост. Т. Г. Моршакова / Под ред. И. П. Ильинского.- М.: Прогресс, 1985.-429 с.
- Италия. Конституция и законодательные акты (пер. с тал.)/ Под ред. В. А. Туманова. Вступ, ст. Т. А. Васильевой, Н. Ю. Попова.- М.: Прогресс, 1988.-392 с.
- Федеративная Республика Германия. Конституция и законодательные акты (пер. с нем.) / Сост. Т. Г. Моршакова, под. ред. Ю. П. Урьяса.- М.: Прогресс, 1991.-468 с.
- И. Французская Республика. Конституция и законодательные акты (пер. с франц.) /Сост. В. В. Маклаков, под. ред. В. А. Туманова.- М.: Прогресс, 1989.- 448 с.
- 12. Швеция. Конституция и законодательные акты (пер. со шведс.) / Под ред. М. А. Моргуновой,- М.: Прогресс, 1983.- 359 с.

Підручники, посібники:

1. *БостаII С. К., Сажнсв I. В.* Державне право зарубіжних країн: Навч.-метод, посібник для курсантів, студентів, слухачів / МВС України. Запоріжський юридичний ін-т.- Запоріжжя: ЗЮ1 МВС України. 2001.- 254 с.
2. *БостиIII С. А". Тимченко С. М.* Державне право зарубіжних країн: Навч.

посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005.- 504 с.

3. *Георгіца А. З.* Конституційно-правові інститути зарубіжних країн/ Чернівецький ун-т ім. Ю. Федьковича.- Чернівці: Рута, 1994.- 138 с.

4. Державне право зарубіжних країн: Навч. посібник / В. О. Ріяка (керівник авт. кол.), В. С. Семенов, М. В. Цвік та ін. За заг. ред. В. О. Ріяки.- К.: Юрінком Інтер, 2002.- 512с.

5. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4 т. Тома 1-2. Часть общая: Учеб. / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун.- 3-е изд., обновл. и дораб.- М.: Изд-во БЕК, 2000.- 784 с.

6. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред Б. А. Страшун.- 4-е изд., обновл. и дораб.- М.: Норма, 2005.- 896 с.

7. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина.- 2-е изд., перераб.- М.: Норма, 2005.- 1056 с.

8. Карпов А.В. Конституционное право России. Учебное пособие. – М.: Омега – Л., 2010.- 205 с.

9. *Малишко М. І.* Конституції зарубіжних країн та України (основи конституціоналізму). Навч.-метод. довідник / МАУП.- 2-ге вид. доп.- К.: МАУП, 2000.- 111с.

10. *Малишко М. І.* Основи державного права Франції / Українська наукова асоціація; Київський національний ун-т культури і мистецтв.- К., 2001.-18с.

11. *Мишин А. А.* Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебн.- 5-е изд., перераб. и доп.- М.: Белые альвы, 1996.- 400с.

12. *Лапка О. Я., Пікуля Т.О.* Конституційне (державне) право зарубіжних країн (у схемах): Навчальний посібник - К.: Атіка, 2008.-216 с.

13. *Чипкин В. Е.* Конституционное право зарубежных стран: Учебник.- 4-е изд., перераб. и доп.- М.: Юристъ, 2005.- 669 с.

14. *Шаповал В. М.* Державне право зарубіжних країн: Підручник.- К.: АртЕк, Вища шк., 1997- 264 с.

13. *Шаповал В. М.* Конституційні системи зарубіжних країн.- К., 1992.

14. *Шаповал В. М.* Державний лад країн світу: Довідник.- К., 1999.

15. *Шаповал В.* Британська конституція: політико-правовий аналіз.- К., 1991.

16. *Шаповал В.* Вищі органи сучасної держави.- К., 1995.

17. *Якушев А. В.* Конституционное право зарубежных стран (курс лекций).- М., 2000.

18. *prof. Ing. L'udmila LIPKOVÁ, CSc., JUDr. Peter RUSIŇÁK, PhD.* Európska únia.-Bratislava, 2006.-с.75-96,с.283-304.

